

ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ НАПН УКРАЇНИ

Свідоцтво
про державну
реєстрацію
серія КВ № 5049
від 11 квітня 2001 р.

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ

Засновано
в 2001 році

Передплатний індекс
23823

**ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЧАСОПИС
2 (61)' 2016**

Засновники

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ НАПН УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНЕ ІНФОРМАЦІЙНО-ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО
ВИДАВНИЦТВО «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»

Редакційна колегія журналу «Вища освіта України» Головний редактор

Віктор АНДРУЩЕНКО,

доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік НАПН України, ректор Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

Редакційна колегія

Меланія АСТВАЦАТРЯН,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов Вірменського державного педагогічного університету ім. Хачатура Абовяна (Вірменія)

Віль БАКІРОВ,

доктор соціологічних наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України, ректор Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна

Леонід ГУБЕРСЬКИЙ,

доктор філософських наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України, ректор Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

Наталія ДЕМ'ЯНЕНКО,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології вищої школи Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

Микола ЄВТУХ,

доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, академік-секретар відділення вищої освіти НАПН України

Ірина ЗАРУБІНСЬКА,

доктор педагогічних наук, професор, проректор з міжнародних зв'язків Національного авіаційного університету

Світлана КАЛАШНІКОВА,

доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту вищої освіти НАПН України

Беата КОСОВА,

доктор філософії, професор Університету Матея Бела (Словацька Республіка)

Наталія КОЧУБЕЙ,

доктор філософських наук, професор, професор Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (*заступник головного редактора*)

Василь КРЕМЕНЬ,

доктор філософських наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України,
президент НАПН України

Серап КУРБАНОГЛУ,

професор, декан факультету педагогічного менеджменту Університету Хаджеттепе (Туреччина)

Володимир ЛУГОВИЙ,

доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, перший віце-президент НАПН
України (*перший заступник головного редактора*)

Василь МАЙБОРОДА,

доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу інтеграції вищої
освіти і науки Інституту вищої освіти НАПН України

Віктор РЯБОВ,

доктор історичних наук, професор, член-кореспондент Російської академії освіти, президент
державного бюджетного освітнього закладу м. Москви «Московський міський педагогічний
університет» (Росія)

Зореслав САМЧУК,

доктор філософських наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу якості вищої
освіти Інституту вищої освіти НАПН України

Ірина СТЕПАНЕНКО,

доктор філософських наук, професор, завідувач відділу інтернаціоналізації вищої освіти
Інституту вищої освіти НАПН України

Михайло СТЕПКО,

кандидат фізико-математичних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор
Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти ДВНЗ «Університет менеджмен-
ту освіти» НАПН України

Жаннета ТАЛАНОВА,

доктор педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник, завідувач відділу політики
та врядування у вищій освіті Інституту вищої освіти НАПН України

Олександр ФЕДОРОВ,

доктор педагогічних наук, професор, президент Російської асоціації кіноосвіти та медіапедагогі-
ки (Росія)

Ольга ЯРОШЕНКО,

доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, завідувач відділу
інтеграції вищої освіти і науки Інституту вищої освіти НАПН України

Адреса редакції:

01014, м. Київ-14, вул. Бастіонна, 9.

Інститут вищої освіти НАПН України

Тел.: +38-044-286-68-04/286-63-68

Матеріали для публікації можна надсилати електронною поштою: wou@ukr.net

Схвалено рішенням вченої ради Інституту вищої освіти НАПН України,
протокол № 6/5-3 від 30.05.2016.

ЗМІСТ

СТОРИНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Віктор АНДРУЩЕНКО, Денис СВИРИДЕНКО

Академічна мобільність в українському просторі вищої освіти: реалії, виклики та перспективи розвитку5

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ ЖХІ: ПОШУК ПРІОРИТЕТІВ

Тамара КІРИК

Етос вищої медичної освіти в епохи стагнацій і суспільних змін12

Інна КНИШ

Комунікаційні та інформаційні аспекти розвитку сучасної освіти та виховання18

Єлизавета ПОДОЛЬСЬКА, Олександр НАЗАРКІН

Децентралізація освіти: нові виклики, ризики й регіональні виміри25

НОВІТНЯ НАУКА ТА СУЧАСНА ОСВІТА

Анатолій ПОХРЕСНИК

Науки і вища освіта учора, сьогодні і завтра31

Андрій ГРИНЬКІВ

Метакогнітивні дослідження в контексті освітніх інновацій37

ЧАС РЕФОРМ: МЕТОДОЛОГІЯ І МЕТОДИКА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Петро СІКОРСЬКИЙ

Принципи моделювання нових контрольно-оцінювальних систем і їх застосування у середніх і вищих навчальних закладах44

Юрій СКИБА

Класифікація методів педагогічних досліджень51

Оксана БАШТОВЕНКО, Геннадій ЯРЧУК

Інноваційний підхід до фізичного виховання у формуванні здорового способу життя60

ГУМАНІЗАЦІЯ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ

Олександр НАЙДЬОНОВ

Реалізація української національної ідеї у вищій освіті в умовах інформаційного суспільства66

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Сергій ТЕРЕПИЩІЙ

Класифікація освітніх ландшафтів Європи73

Maria NESTEROVA

European studies of the Interactive Visual Communicative Technologies (IVCTs)
in high education.....80

ІНФОРМАЦІЯ. РЕЦЕНЗІЇ. ПОВІДОМЛЕННЯ

Реферативний обзор статей номера.....	86
Abstracting review of journal articles editor in chief's page	90
Contents	94
До уваги авторів.....	95

**Журнал «Вища освіта України»
згідно з постановою Президії ВАК України
від 26 січня 2011 р. № 1–05/1 внесено до Переліку
видань, де можуть друкуватися результати дисертаційних
робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата
педагогічних і філософських наук**

CONTENTS

EDITOR IN CHIEF'S PAGE

Viktor ANDRUSHCHENKO, Denys SVYRYDENRO

Academic mobility in the ukrainian higher education area: realities, challenges and prospects.....5

PHILOSOPHY OF EDUCATION XXI: SEARCH FOR PRIORITIES

Tamara KIRYK

The ethos of higher medical education in the era of stagnation and social change 12

Inna KNYSH

Communication and information aspects of modern education and training 18

Elizaveta PODOLSKA, Oleksandr NAZARKIN

Decentralization of education: new challenges, risks and regional changes 25

MODERN SCIENCE AND CONTEMPORARY EDUCATION

Anatolii POKHRESNYK

Sciences and higher education yesterday, today and tomorrow 31

Andrii GRINKIV

Metacognitive researches in the context of educational innovations 37

THE REFORM: METHODOLOGY AND METHODICS OF EDUCATIONAL PROCESS

Perro SIKORSKI

Modeling principles of the new control and evaluation systems and their application in secondary and higher educational institutions..... 44

Yurii SKYBA

The classification of methods of pedagogical research 51

Oksana BASHTOVENKO, Gennadyi YARCHUK

Innovation approach to physical education in shaping the focus on a healthy lifestyle 60

HUMANIZATION OF EDUCATION AND TRAINING

Oleksandr NAIDIONOV

Ukrainian national idea for higher education in the information society 66

FOREIGN EXPERIENCE

Sergii TEREPIYSHCHYI

The European Higher Education Landscape Classification 73

Marija NESTEROVA

European studies of the Interactive Visual Communicative Technologies (IVCTs) in high education..... 80

INFORMATION. REVIEWS. MESSAGE 86

To Authors Attention..... 95

Віктор АНДРУЩЕНКО

доктор філософських наук, професор,
академік НАПН України,
член-кореспондент НАН України,
ректор Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова,
Президент асоціації ректорів педагогічних
університетів Європи, головний редактор
часопису (м. Київ)

Денис СВІРИДЕНКО

доктор філософських наук,
доцент, професор кафедри методології
науки та міжнародної освіти,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова

Ключові слова: академічна мобільність, модернізація освіти, інноваційний розвиток, Європейський простір вищої освіти, Болонська декларація, Педагогічна Конституція Європи.

У статті аналізуються проблеми імплементації академічної мобільності в українському просторі вищої освіти. З методологічних позицій філософії освіти автори діагностують чинники, що знижують кількісні та якісні показники програм академічних обмінів, і пропонують заходи, що мають сприяти процесам актуалізації академічної мобільності та, відповідно, наповнити входження до Європейського простору вищої освіти реальним змістом.

УДК 371.13:378.4 (477)

**АКАДЕМІЧНА
МОБІЛЬНІСТЬ
В УКРАЇНСЬКОМУ
ПРОСТОРІ ВИЩОЇ
ОСВІТИ: РЕАЛІЇ,
ВИКЛИКИ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ**

© Андрущенко В., Свириденко Д., 2016

аша країна вже одинадцять років є учасницею Болонських ініціатив, що слугують дороговказом для модернізаційного проекту в галузі вітчизняної вищої освіти.

В межах зазначеної стратегії академічна мобільність розуміється адекватною відповіддю на запити глобальної економіки та, відповідно, глобального ринку праці. Європейські та вітчизняні дослідники визнають, що академічна мобільність потребує особливої уваги, адже масштаби реального її втілення, на жаль, досі є незначними в усіх країнах. Зокрема, у документах, що регламентують стратегію розбудови єдиного Європейського простору вищої освіти (ЕНЕА – European Higher Education Area) на 2020 рік, як побажання, стверджується спроба досягнути того, щоб хоча б 20% випускників європейських університетів мали досвід тривалого перебування в академічному середовищі іншої країни.

У даній статті ми усвідомлюємо критичне та, часом, скептичне ставлення частини дослідників до перспектив Болонського процесу як стратегії розвитку вищої освіти

ти на теренах Європи, а також визнаємо суперечливість утілення його підходів в українському контексті. Насправді, критики за-слуговує неоліберальна спрямованість про-понованих у документі реформ, неприхована конкурентна боротьба із Сполученими Штатами Америки за ринок надання освітніх послуг, яка стоїть за ідеєю зближення національних освітніх систем, тощо. Ми згодні, що виникнення Європейського простору вищої освіти як результату імплементації Болонського процесу, хоча і є надзвичайним прикладом міжнародного партнерства в галузі освіти, утім, залишається спробою зробити європейську вищу освіту більш значущою на глобальній освітній мапі.

Водночас ми усвідомлюємо, що, на від-міну від розвинених європейських країн, які мають багаторічний досвід реформу-вання вищої освіти (зокрема, інституцій-ної реформи), для нашої освітньої системи Болонський процес як дороговказ модер-нізаційних процесів не втрачає своєї акту-альності. Тож маємо бути відвертими, стан-ом на сьогодні не існує альтернативи, що могла б замінити Болонські домовленос-ті та, що не менш важливо, була б апробо-ваною та визнаною як альтернатива в сфе-рі європейської освітньої політики. Ми по-годжуємось з ідеєю, що для Європи не іс-нує такої моделі вищої освіти (наприклад, США), яку можна було б використати як орієнтир при модернізації системи освіти, а свою власну модель, яка б враховувала унікальні культурні особливості та освітні потреби Європи, ще тільки доведеться роз-робити [6, с. 15]. Україна не має права зали-шитись на периферії зазначених пошуків, а потенціал вітчизняної освітянської науки здатен значно збагатити дискурс європей-ської вищої освіти.

У своєму дослідженні ми виходимо з ви-знання наявних та перспективних супереч-ностей реалізації Болонських домовленос-тей, при цьому, визнаючи потенціал домов-леностей як стратегію вітчизняних модер-нізаційних процесів у галузі вищої освіти, які б реалізували відхід від пострадянської освітньої парадигми в простір розбудови

вищої освіти за високими європейськими стандартами, дозволили б здійснити реві-зію надмірному (інколи ірраціональному) захопленню освітніми традиціями, міфоло-гемами високих досягнень радянської осві-ти тощо. Сподіваємося, що стратегічний європейський вектор у галузі вищої осві-ти, декларований Україною, дозволить не-забаром приєднатись на якісному рівні до Європейського простору вищої освіти, що об'єднує понад шість тисяч освітніх інсти-туцій та, відповідно, більше 30 мільйонів студентів, що за кількісними та якісними показниками слугує привабливою можли-вістю для нашої освітньої системи долучи-тись до конкурентної боротьби на ринку надання освітніх послуг та академічної мо-більності [7, с. 578].

Академічна спільнота Європи справед-ливо вбачає перспективу подальшої імпле-ментації ідей академічної мобільності в без-посередню освітню практику. Справді, май-бутній фахівець на глобальному ринку пра-ці матиме додаткову «вартість» у термінах соціального капіталу, якщо матиме освітній досвід в інших країнах: набуде знань поза межами однієї освітньої та наукової тради-ції та буде здатним оцінювати майбутню фахову діяльність з плюральних позицій; уміти враховувати культурні особливості при здійсненні професійних обов'язків на засадах толерантності, вибудовувати про-дуктивні комунікативні стратегії, співмір-ні із викликами мультикультурного глоба-лізованого суспільства; буде здатним ефек-тивно діяти в умовах складної нелінійної соціальної динаміки, уміти змінювати міс-це проживання, успішно інтегруватись до нового колективу тощо. І саме академічна мобільність є закономірною та продуктив-ною відповіддю на високі вимоги сучасно-го глобального ринку праці, формуючи не тільки високий фаховий рівень її учасни-ків, але й, що не менш важливо для суспіль-ства XXI ст., розвинені полікультурні ком-петенції: зараз, як ніколи досі в історії люд-ства, є потенційна можливість для фахівця творити себе як подальшого суб'єкта пла-нетарного ринку праці [3, с. 78].

Зазначені вимоги до фахівця на глобальному ринку праці набули особливої значущості при розробці стратегій академічної мобільності, окреслених у Педагогічній Конституції Європи. У ній, зокрема, стверджується, що характерною особливістю становлення та функціонування нового вчителя є високий рівень його академічної мобільності – здатності адекватно реагувати на зміни педагогічної реальності, знаходити відповіді на виклики епохи, пересуватись у педагогічному просторі відповідно до завдань, актуалізованих суспільною освітньою політикою або ж у відповідь на зміну життєвих обставин [2]. Саме академічна мобільність утримує учителя у стані готовності до змін суспільної освітньої політики, вимагає підвищення рівня його адаптаційних можливостей, формує платформу творчого підходу до педагогічної справи, виступає основою для самовираження в процесі всього його життя як професіонала, а також сприяє формуванню кроскультурних цінностей учителя, толерантності, налаштованості на співпрацю [2].

Пропонована стратегія виглядає ефективною на початку XXI ст. не тільки для України, але й для освітніх систем об'єднаної Європи: сучасний учитель має адекватно реагувати на інноваційні зміни у суспільстві загалом та освіті зокрема, уміти мобілізуватися для ефективної адаптації у складній соціальній динаміці, прагнути зростання власного потенціалу через знайомство з досягненнями інших культур та альтернативних академічних традицій, оволодівати сучасними освітніми технологіями тощо. Справді, сучасні «правила гри» в університетах мають змінюватись задля використання потенціалу закордонного досвіду, який уособлюють студенти та працівники навчальних закладів, з метою підвищення «академічного капіталу» університету (за аналогією з людським капіталом), який ставав би запорукою високої конкурентоспроможності університету на сучасному ринку надання освітніх послуг [3, с. 118].

Але, на нашу думку, відкритим залишається питання щодо того, наскільки насправді успішно реалізується стратегія, задекларована як фундаментальний принцип побудови Європейського простору вищої освіти, а також ключових документів вітчизняного освітнього законодавства? Якщо ж стан справ із поширенням ідей академічної мобільності в українській вищій освіті не можна оцінити позитивно, то які чинники ускладнюють процеси інтеграції вітчизняного освітнього простору з європейським?

На нашу думку, важливим стримуючим фактором імплементації ідей академічної мобільності в українських університетах є притаманна їм закритість. Маємо підстави стверджувати, що через невисокий рівень відкритості вітчизняних освітніх та наукових систем, нерозвиненість міжнародного вектора їхньої діяльності можливе навіть відчуження особистості, коли вона може стати «чужинцем удома», що, у найгіршому випадку, може призвести до необхідності вписування у покинутий раніше контекст ціною елімінації зі своєї практичної діяльності підходів та знань, що не вписуються в наявну академічну чи корпоративну традицію університету [3, с. 118–119]. На жаль, у сучасній освітній практиці повернення людини до вітчизняного контексту носить ускладнений характер: у більшості випадків інновації, носієм яких постає студент, викладач чи адміністратор, не впроваджуються в освітню практику через об'єктивну інертність освіти за своєю природою, а також завдяки суб'єктивним факторам – вітчизняні наукові школи не завжди готові визнавати успіхи інших шкіл і напрямів, коли традиціоналізм і консерватизм вступають у боротьбу з інноваціями; актуалізуються загрози маргіналізації носіїв закордонного досвіду в освітньому чи науковому середовищі тощо.

Зазначені процеси за своїм змістом суперечать логіці наукової співпраці, духу партнерства та обміну думками, у чому не останню роль відіграє багаторічний досвід закритості освітньої системи, її орієнтова-

ність на забезпечення ідеологічної функції освіти: саме в цей час у закордонних академічних установах, орієнтованих на прогрес науки, утвердилась ідея щодо евристичності створення багатонаціональних творчих колективів, об'єднаних прагненням до розвитку людської цивілізації, пошуку істини як ціннісних пріоритетів. Університети, визнаючи своє майбутнє як осередків глибокої науки, мають усвідомити важливість академічних обмінів та, що не менш важливо, створити умови для інтеграції прогресивного досвіду з існуючими напрацюваннями власних наукових шкіл. Показовим є досвід Великої Британії, для якої Т. Кім відзначає таку особливість: профілі академічних професій у Сполученому Королівстві стають усе більше диверсифікованими та інтернаціоналізованими, а майже 45% найбільш цитованих дослідників час від часу працюють за кордоном [7, с. 583].

Україні варто засвоїти, що сучасні університети з розвинутою науковою складовою є зразками академічної взаємодії та відкритості, реалізація якої, насамперед, можлива завдяки інтенсифікації процесів академічних обмінів на всіх рівнях – від студентів до вищого університетського менеджменту. Розвиток університетів, на нашу думку, можливий за умови утвердження відкритості до інновацій та міжнародної співпраці на усіх щаблях університетського життя – коли студент прагне та має можливість відвідати не менш ніж на один семестр закордонний навчальний заклад, розвиваючи свої фахові та, не менш важливо, комунікативні та мультикультурні компетенції; коли викладач долучається до досягнень інших національних освітніх систем та трансформує потім освітні практики свого університету; коли дослідник має можливість тривалої апробації своїх досягнень в умовах іншої наукової традиції; коли адміністрація навчальних закладів має безпосередній досвід роботи в закордонних навчальних закладах із притаманними їм специфічними моделями управління тощо.

За визначенням Т. Кіма, «транснаціональність» та «трансферність» постають

особливою кадровою метафорою для менеджменту сучасних університетів, що активно поєднують наукову та навчальну складову (research-intensive universities). Він ілюструє дану тезу наступними прикладами: М. Бін (родом з Австралії, натепер – генеральний менеджер освітніх продуктів Microsoft у США) був призначений ректором відкритого Університету як наступник ректора Б. Горлі (з Південної Африки); Оксфордський університет послідовно очолювався двома ректорами – з Нової Зеландії та з США; ректори Кембриджа та університету Сен-Андре також з США – з Йєлю та Гарварда [7, с. 582].

На нашу думку, саме вітчизняна філософія освіти має звернути увагу на етичний бік проблеми відкритості університетів до інновацій та запропонувати підходи, які б легітимізували в українських університетах упровадження в практику ідей, пропонує учасниками програм академічних обмінів, роблячи значний крок у розвиток відкритості як фундаментальної ознаки університетського середовища на початку третього тисячоліття [3, с. 119]. Подальше стримування інновацій, носіями яких постають учасники програм академічного обміну, на користь механічного збереження традицій вітчизняної освіти гальмує модернізаційні процеси та не дозволяє говорити про майбутнє освіти у термінах випереджаючого розвитку.

Водночас надмірна захопленість інноваціями, що привносить учасник академічного обміну, може призвести до втрати як духовних надбань української освітньої традиції, так і взагалі до втрати на усіх щаблях розуміння того, що будь-яке «нове» онтологічно укорінене у вже відомому, відкритому людством, та дозволяє стверджувати, що суперечності інноваційного розвитку освіти мають знаходити своє розв'язання з використанням потенціалу філософії як теорії та методології її розвитку. Саме філософія освіти здатна вийти на особливий рівень осягнення проблеми, оцінивши усі «за» та «проти» вітчизняних освітянських традицій та пропонує нові інновації, здій-

снити футурологічні прогнози перспектив їхнього впровадження тощо.

У третьому тисячолітті доцільно говорити про стабільність в освіті не як про застиглість та нерухомість, а як про постійний раціональний рух уперед, свідоме оновлення механізмів розвитку через впровадження інновацій. У цьому сенсі П. Фрейре зазначав, що правильному мисленню притаманна готовність до ризику, свідомо, проте обережна відкритість до нового, яке не можна відкинути лише тому, що це – нове, як і не можна відкинути старе лише тому, що хронологічно воно вже не нове: старе здатне залишатись новим, якщо воно відкрите в часі для оригінальних і новаторських інтуїції та натхнення [5, с. 53]. Отримання ж користі із соціального капіталу системи освіти, яким є учасники академічної мобільності, на нашу думку, проходить саме у площині вирішення суперечностей її інноваційного розвитку.

У своєму дослідженні ми солідаризуємось із підходом, відповідно до якого соціальні відносини є просторово організованими, а саме це просторове структурування істотно впливає на соціальні відносини, коли простір все частіше розглядається як таке, що складається з рухливих елементів [4, с. 115]. Англійський дослідник Дж. Уррі, один із засновників сучасного популярного напрямку – соціології мобільностей, стверджує, що на межі тисячоліть мобільність стає атрибутом людей, ідей, інформації, цінностей тощо, а розкриття принципів існування таких мобільних сутностей у сучасному суспільстві стає надзвичайно актуальним. Станом на сьогодні маємо потужні потоки людей у межах окремих суспільств і, що важливо, поза ними, обґрунтовані великою кількістю різних мотивів (праця, місце проживання, відпустка, релігія, сімейні відносини, здійснення злочинів тощо). Мобільними стають не тільки люди, але й великий спектр учасників, зокрема різного роду «об'єктів», «образів», «інформації», «відходів», а сама мобільність починає розумітись більше у горизонтальному, аніж у вертикальному сенсі [10, с. 186]. І це важко

не помітити кожному з нас, аналізуючи свій безпосередній повсякденний досвід.

Отже, академічна мобільність, з одного боку, є специфічним освітнім феноменом, асоційованим із процесами забезпечення взаємодії національних освітніх просторів, з іншого – є актуалізацією мобільності як метафори сучасного соціального розвитку. Цей факт ще раз підтверджує актуальність подальших досліджень феномену академічної мобільності не тільки в межах окремих дисциплін, але й у межах мультидисциплінарних досліджень, які, на нашу думку, здатні надати теоретичної обґрунтованості та, відповідно, упорядкованості і системності подальшим процесам імплементації ідей академічної мобільності у вітчизняному просторі вищої освіти.

Здійснивши огляд порядку денного проблематики академічної мобільності, маємо підстави перейти до формулювання авторського бачення перспектив розбудови вітчизняного освітнього простору. Аналіз нормативної бази в галузі вищої освіти України демонструє, що Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність було затверджене постановою Кабінету Міністрів України 12 серпня 2015 р. № 579, а попередні роки система вищої освіти не мала нормативного забезпечення в галузі академічних обмінів. До того ж, положення за своїм змістом декларує права на мобільність, проте, що логічно, в умовах складної фінансової ситуації в країні не пропонує засобів інституційного та фінансового забезпечення ініціатив студентів, викладачів та адміністраторів вищих навчальних закладів щодо здійснення академічної мобільності. Ми погоджуємось, що найближчою перспективою для реалізації програм академічної мобільності залишається індивідуальна мобільність, що реалізується в межах програм, які фінансуються закордонними фондами, Європейським Союзом тощо (Fulbright Ukraine, Erasmus + тощо). Отже, академічна мобільність на сучасному етапі розвитку української вищої освіти залишається результатом актуалізації особистісного лідерського

потенціалу представників академічного середовища, тоді як роль інституцій набуває вторинного характеру.

Стверджуючи потребу підвищення інноваційного потенціалу українських університетів, ми відзначали потенціал упровадження інновацій, носіями яких є учасники академічних обмінів, що повертаються до вітчизняних вишів. Зазначивши необхідність подолання інертних та надмірно консервативних принципів розвитку вітчизняної освіти, слід наголосити, що іншим плюсом виступає інноваційний потенціал осіб, які приїждять до українських навчальних закладів. На жаль, питання відкритості університетів для іноземних мобільних студентів зустрічає додаткові перепони щодо недосконалих механізмів фінансування їхнього навчання в межах українського простору вищої освіти.

Слід зазначити, що стан розвитку системи вищої освіти носить ознаки гібридності: освітня практика демонструє, що університетське життя досі остаточно не позбулось пострадянського спадку, на тлі чого існують непродуктивні спроби на формальному рівні впровадити європейські підходи, проте, паралельно із збереженням освітянських традицій без їхньої соціальної експертизи щодо ефективності в умовах постіндустріального глобалізованого суспільства. На нашу думку, варто прагнути фундаментальних, а не зовнішніх змін в освіті. Кожен представник академічного середовища має усвідомлювати свою роль у модернізаційних освітніх процесах та поставати агентами цих змін, усвідомлюючи соціальну значущість своєї діяльності. Це означає – розуміти необхідність повернення в академічне середовище; інтерпретувати глибинну сутність академічної мобільності не як втечу від негараздів власної національної освітньої системи, а як можливість розвинути власний соціальний капітал та повернувшись поставати носієм інновацій в українському академічному середовищі. Академічна мобільність, у контексті подолання пострадянського спадку у ви-

щій освіті, має потенціал для ефективного осучаснення університетів на усіх рівнях: інновації, носіями яких будуть лише певні групи (студенти, викладачі чи адміністратори), можуть блокуватись іншими групами, якщо вони не будуть носіями інноваційного духу та будуть позбавлені безпосередньої можливості долучитись до досягнень інших академічних традицій.

На останній конференції міністрів освіти Європи, що відбулась у Єревані в 2015 р., було вкотре наголошено, що особливої уваги заслуговує соціальний вимір вищої освіти, і саме в зазначеному контексті мають реалізовуватись програми академічної мобільності. Міністри на зустрічі сформулювали наступне бачення: «Ми будемо розвивати соціальний вимір вищої освіти, підтримувати гендерний баланс та ширші можливості для доступу до неї у повному обсязі, зокрема, засобами міжнародної мобільності. Ми будемо забезпечувати можливості для мобільності для студентів та співробітників, роблячи усе можливе для їхнього повернення... Ми би хотіли сприяти мобільності студентів, що здобувають педагогічну освіту, виходячи з усвідомлення важливої ролі, яку вони відіграють у підготовці майбутніх поколінь європейців» [11]. Зазначені підходи відбуваються в часи соціально-політичної нестабільності, що має місце в нашій країні на її східних теренах та в Криму. Тому академічну мобільність варто розуміти як дієвий інструмент для випередження суперечностей, насамперед міжкультурного характеру, що можуть виникати в суспільстві доби глобалізації. За цих умов сучасний учитель – вчитель для об'єднаної Європи – повинен мати досвід академічної мобільності, щоб поставати в ролі активного транслятора цінностей взаєморозуміння та толерантності в умовах інтенсивної міжкультурної комунікації, транслюючи потенціал розуміння іншого як Іншого, а не ворожого чи чужого, прагнучи мінімізації суперечностей, відстоюючи ідею можливості розв'язання будь-яких конфліктів у раціональній площині.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Андрущенко В.** Академічна мобільність: проблема реалізації в Україні і в світі / В. Андрущенко, В. Молодиченко // Вища освіта України : теоретичний та наук.-метод. часопис. – 2010. – № 1. – С. 34–42.
2. Педагогічна Конституція Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.arpue.npu.edu.ua/uk/chasopys-yevropeiski-pedahohichni-studii/pedahohichna-konstytutsiia-yevropy>
3. **Свириденко Д. Б.** Академічна мобільність: відповідь на виклики глобалізації : монографія / Д. Б. Свириденко. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – 279 с.
4. **Урри Дж.** Мобільности / Джон Урри ; пер. с англ. А. В. Лазарева ; вступ. стаття Н. А. Харламова. – М. : Издательская и консалтинговая группа «Праксис», 2012. – 576 с.
5. **Фрейре П.** Педагогіка свободи: етика, демократія і громадянська мужність / П. Фрейре ; пер. з англ. О. Дем'янчук. – К. : Вид. дім «КМ Академія», 2004. – 120 с.
6. **Хауг Г.** Европа будущего: Болонья и далее... / Гюи Хауг // Alma Mater. – М. : РУДН, 2000. – №10. – С. 15–18.

REFERENCES

1. **Andrushchenko V.** Academic mobility: the problem of realization in Ukraine and in the world / V. Andrushchenko, V. Molodychenko // Higher education of Ukraine : theoretical and scientific-method. journal. – 2010. – No. 1. – P. 34-42.
 2. Pedagogical Constitution of Europe [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.arpue.npu.edu.ua/uk/chasopys-yevropeiski-pedahohichni-studii/pedahohichna-konstytutsiia-yevropy>
 3. **Svyrydenko D.B.** Academic mobility: response to the challenges of globalization : monograph / D. B. Svyrydenko. – K. : M. P. Drahomanov NPU Publishing House, 2014. – 279 p.
 4. **Urry J.** Mobility / John Urry ; transl. from English. A. V. Lazarev; introd. speech N. A. Kharlamov. – M. : Publishing and consulting group "Praksis", 2012. – 576 p.
 5. **Freire P.** Pedagogy of freedom: ethics, democracy and civic courage / P. Freire ; transl. from English A. Demianchuk. – K. : "KM Academy" Publishing House, 2004. – 120 p.
 6. **Haug G.** Europe of the future: Bologna and more... / G. Haug // Alma Mater. – M. : RUDN, 2000. – No. 10. – P. 15-18.
-
7. **Kim T.** Transnational academic mobility, knowledge, and identity capital / Terri Kim // Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education, 2010. – Vol. 31, № 5. – P. 577–591.
 8. **Mechtenberg L.** The Bologna process: how student mobility affects multi-cultural skills and educational quality / Lydia Mechtenberg, Roland Strausz // International Tax and Public Finance. – Springer, 2008. – Vol. 15 (2). – P. 109–130.
 9. **Svyrydenko D.** Globalization as a factor of academic mobility processes expanding / D. Svyrydenko // Philosophy and Cosmology. – 2015. – Vol. 14. – P. 221–234.
 10. **Urry J.** Mobile Sociology / John Urry // British Journal of Sociology. – 2000. – № 51, Issue № 1 (January/March). – P. 185–203.
 11. Yerevan Communiqu . EHEA ministerial conference 2015 [Electronic resource]. – Access mode : http://www.ehea.info/Uploads/SubmittedFiles/5_2015/112705.pdf

Тамара КІРИК

кандидат педагогічних наук, доцент,
Київський медичний університет
Української асоціації народної медицини,

Ключові слова: криза цивілізації, фах лікаря, антична медицина, італійський гуманізм, європейська деонтологія, американізація медицини, загроза етосу, неогуманізм.

Відзначено факт швидкої кадрової і кількісної розбудови медичної сфери у світі та виникнення багатьох несподіваних етичних та інших проблем. На основі нових даних досліджено витоки фаху лікаря, причини появи гуманізму і європейської медичної деонтології як цілісного етосу. Рекомендовано внести в курси історії медицини археологічні й генетичні факти щодо участі праукраїнців у європейській розбудові з віддалених початків. Наведено оригінальне пояснення появи небажаних тенденцій у європейській та українській медичній діяльності, у засадах етосу. Висловлено думку про необхідність вивчення в Україні явища появи в Європі неогуманізму.

УДК 101.8+ 37.011.32+364.446

ЕТОС ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ В ЕПОХИ СТАГНАЦІЙ І СУСПІЛЬНИХ ЗМІН

© Кірик Т., 2016

Актуальність і ступінь розробки проблеми. Якщо розглядати українські і світові ЗМІ останніх років, то після опису воєнних конфліктів, тероризму і загострення глобальних протистоянь цивілізацій на чільному місці виявиться широка тема «медицина і здоров'я». Цей факт важко вважати несподіванкою, адже в усі часи найвищою індивідуальною цінністю вважалося саме здоров'я і спроможність підтримувати й захищати не тільки себе, а й близьких. Демографічне зростання разом з індустріальним забрудненням довкілля стало однією з причин перетворення медицини на величезний сектор економіки, руху медичних досліджень до лідерських позицій в усьому сучасному науково-освітньому комплексі. Ми це вітаємо, адже в XIX–XX ст. науки-лідери концентрувалися на забезпеченні воєн і досягли межі можливого – людство спроможне знищити себе мало не миттєво.

На цьому тлі слід акцентувати небачене для минулого зростання цікавості до фундаментальних медичних досліджень і збільшення кількості тих труднощів, які вимушені долати не тільки лікарі-практики, а й викладачі усіх ВНЗ медичного профілю. У багатьох країнах світу йде диску-

сія щодо долі клінічної та інших форм медицини, появи цілком несподіваних проблем конфліктного характеру, коли можливості сучасного інструментального і медикаментозного втручання не тільки виходять поза традиційні деонтологічні межі, а й безпосередньо суперечать світовим конвенціям, які торкаються проблем прав людини та охорони її здоров'я.

Розпочата в Україні глибока суспільно-економічна трансформація приносить додаткові несподівані наслідки через прихід так званих «ліберальних» поглядів на економіку та всі види індивідуальної діяльності, зокрема медицину, яка в багатьох аспектах загрожує стати відвертим бізнесом ([5] та ін.). У цих умовах обрана нами для цієї статті тема є незаперечно актуальною саме з філософської позиції. Нас цікавитимуть насамперед сутнісно-світоглядні зміни у становленні медицини з погляду філософських наук. З аналізу новітніх українських наукових видань випливає, що це питання не було предметом підвищеної уваги, хоч ми можемо вказати кілька публікацій з біологічної і медичної етики ([6] та ін.) і зазначити, що подібні дослідження відзначаються кореляцією з тематикою недавніх світових філософських конгресів [4].

Мета статті – з погляду філософії освіти і соціальної філософії розглянути імідж сучасної медицини і сфери надання медичних й аналогічних послуг, акцентувати рівень неузгодження сучасних подій не тільки з Присягою Гіппократа, а й сукупністю загальноновизнаних цивілізаційних цінностей.

Виклад дослідження. Для більш точного акцентування деонтології класичного фаху лікаря й полегшення проведення компаративного аналізу з сьогоденням вважаємо доцільним зробити кілька звернень до історії його появи і формування.

Зазвичай у викладі історії появи фаху лікаря наголос роблять на тому, що встановити дату перших кроків неможливо, й погоджуються з думкою славетного І. Павлова про невіддільність ества людини від її намагання урятувати себе і зменшити страж-

дання близьких. Головним інструментом для подібних дій, безперечно, завжди було поєднання чутливих людських пальців і великого головного мозку. Та під час аналізу доісторичного періоду дуже рідко вказують на те, що у Природі ніколи не існувало «абстрактної людини» з цілком стандартним комплексом спроможностей.

Вживання у віддаленому минулому було можливим не для взірцевої сучасної родини – батько, мати і 1–2 дитини, а лише для достатньо численних груп з десятків осіб. Сучасний аналіз інформаційних спроможностей мозку дає переконливі докази того, що він удосконалювався для використання у тому морі сигналів, які він отримував від 200–400 членів роду. Конкуренція між подібними групами за ресурси стала причиною їх жорсткої структуризації і вимушеної стратифікації за здібностями. Хтось ставав експертом з полювання, хтось краще виготовляв знаряддя і зброю, хтось з легкістю запам'ятовував усе про довкілля, зокрема, про харчові й лікувальні властивості його об'єктів. Можливо, що вже тоді стався перший вимушений поділ на психотерапевтів (відомі як «шамани») і лікарів «широкого профілю», що обходилися без шарлатанства.

У курсах історії медицини для українських медичних ВНЗ надто мало описів того, який внесок у становлення класичної медицини зробили праукраїнці, хоч дійсна історія нашої нації налічує приблизно 11 000 років. У даний момент цей недолік ще можна вибачити, але в майбутньому треба врахувати ті відкриття останніх років, які спираються на міцну основу результатів глобального проекту «Геном-2000» [1; 2]. Ми чекаємо доказів поширення багатьох винаходів українців на землі Античної Греції, де сприятливі умови зумовили тисячолітній розвиток культури аж до класичних взірців.

Не завадило б більш детально викладати студентам матеріал про Гіппократа, наголошувати, що «їх було багато», бо лікування і передача майстерності була родинною справою. Найвідомішим став Гіппократ-II,

який спромігся завдяки мандрам і спілкуванню з великою кількістю знавців з різних народів (є дані про те, що відвідав і пра-Україну – Скіфію) зробити рішучий крок від теологізованого до реалістичного лікування. Через тогочасні заборони він, як і колеги, не міг робити розтини і вивчати внутрішні органи людини так, як це зробили його італійські послідовники мало не через дві тисячі років. На наш погляд, це дуже зменшило його потенційний внесок у медицину, адже він був готовий (як і Архімед) набагато випередити свій час.

Відомо, що завдяки діяльності першої у світі справжньої науково-дослідницької Академії в єгипетській Александрії було зібрано, класифіковано і збережено для нащадків майже всі тексти Античної Греції. Для медицини виявився важливим той факт, що науковці Академії створили збірку-компендіум медичних текстів (у його основі було 72 розрізнених матеріали), який пізніше переписували десятки разів і поширили по всій Європі. Після появи книгодрукування ця книга цілком успішно конкурувала з Біблією за кількісним накладом видань на різних мовах.

Новим і дуже потужним імпульсом для поширення та утвердження високоморальних положень Присяги Гіппократа, як відомо, став італійський гуманізм часів Флорентійського Відродження. На той час сталися також великі зрушення і в філософії, де сформувалося одразу шість течій – *гуманістична, неоплатоністська, натурфілософська, реформаційна, політична і соціал-утопічна*, перші три з яких внесли нове слово в дослідження людини, життя і природи. З невеликим інтервалом один за одним Данте і Петрарка скерували думки сучасників і послідовників на цілком нові простори. Якщо Данте хвалить християнство і доволі обережно висловлюється лише про гармонійну поєднаність у людині божественного і природного як певну гарантію його природної порядності, то Петрарка заходить дуже далеко в своєму людинолюбстві. Він аж ніяк не впевнений в існуванні раю, тому доволі категорично стверджує,

що людині Бог дарує тільки одне життя – для праці і насолод, а не для безперервної підготовки для «потойбічного існування», чим займалися майже всі у Стародавньому Єгипті.

Для підкріплення етики медицини Петрарка формулює такі засади свого гуманізму:

- людська особистість повинна бути вільною як фізично, так і духовно;
- людині належить свобода вибору і право виражати себе у відповідності з цим;
- людина може домогтися щастя, спираючись тільки на себе і свої сили, маючи для цього достатній потенціал;
- потойбічного життя, швидше за все, не існує, а тому безсмертя можна домогтися лише в пам'яті людей;
- людина не повинна приносити себе в жертву Богу, а має насолоджуватися життям і любити;
- зовнішній вигляд і внутрішній світ людини прекрасні.

Подібні погляди аж ніяк не миттєво перемогли більш поширені релігійні уявлення, але навіть серед теологів стали з'являтися справжні новатори, наприклад, Микола Кузанський, який століттям пізніше від уже названих «дисидентів-літераторів» запропонував ототожнювати з Богом усе суще навколо, а не якусь безтілесну (хоч і всемогутню) хмарину в невідомих просторах. Саме цю ідею разом з тиском потреб життєзабезпечення можна вважати вихідною точкою для запізненого відновлення природознавчих досліджень науковців Античності. Якщо первинний імпульс зростання ісламського Халіфату виразно вичерпувався, а Китай дістався такої вершини, звідки всі можливі стежки вели тільки униз, то Західна Європа отримала та успішно використала свій шанс стати лідером світу. Хоч її територіальна експансія проходила під гаслами поширення християнства і «правильної моралі», та у разі потреби європейські гуманісти дуже вміло використовували бойові вітрильники, гармати, ручну вогнепальну зброю і кінноту.

Після італійських досягнень настав час наукового і світоглядного лідерства інших європейських держав, спершу Іспанії і Португалії, пізніше – Англії і Франції, по тому – Австро-Угорщини і Німеччини. Росія, заклопотана територіальним розширенням, так і не спромоглася, незважаючи на зусилля Петра I й окремих його послідовників, зрівнятися з рештою Європи ні в гуманітарних науках і в медицині, ні в технологіях та виробництві.

Для теми нашого дослідження істотно вказати, що для Європи всі війни, всі змагання, всі колоніальні експансії все ж не спричинили повного забуття медичних і гуманістичних заповітів греків, римлян та італійців, за виключенням чорних періодів фашизму і нацизму. Безперервне технологічне зростання дало змогу підтримувати наукові дослідження не тільки в секторі оборони, а й у медицині.

Однак організація і проведення на власній території двох світових воєн дуже дорого коштували Європі не тільки в руйнуванні інфраструктури і загибелі мільйонів військових і цивільних. На додачу до цього Старий Світ втратив значну частину своїх найкращих представників багатьох наук, які завбачливо не затрималися на Британських островах, а одразу ж перетнули Атлантичний океан. Лідером світу стали неушкоджені Сполучені Штати Америки, які пізніше доклали особливих зусиль до того, аби не втратити свою першість. Для цього вони й зараз рекрутують найздібнішу наукову молодь з більшості держав світу, намагаючись – хай і не зовсім успішно – підкорити світові вершини у якості вищої освіти.

Для Європи десятки років світового американського лідерства мали дуже суперечливі наслідки. Дякуючи США, армії Радянського Союзу так і не ризикнули досягти берегів Атлантичного та Індійського океанів, що, безперечно, слід вважати позитивним явищем. А от культурний і світоглядний вплив США на країни Європейського Союзу, як виявилось, був переважно негативним.

Економічним фундаментом цього впливу став «усемогутній зелений», а філософським – теорія прагматизму, намагання визнати за правильне і доцільне тільки й виключно те, що гарантує життєвий успіх і безперервний приплив грошей. У ситуації вибору між мораллю, загальносвіттовими цінностями, Присягою Гіппократа і особистим збагаченням американці, на противагу абсолютній більшості європейців, віддають перевагу саме реальному прагматизму.

Для демонстрації наслідків подібних підходів у медичній сфері обмежимося одним прикладом – винайденням у США і поширенням у цій країні та поза її межами статинів. Медичні довідники вказують, що йдеться про медикаменти антихолестеринового спрямування.

Винахідниками і виробниками цих субстанцій були не одинаки-лікарі, які керувалися Присягою Гіппократа, а багатолюдні лабораторії у дуже великих хімічних концернах, які після завершення Другої світової війни втратили оборонні заробітки й вирішили сконцентруватися на ліках, зокрема, для регуляції вмісту холестерину в судинах людини. Для опису наслідків звернемося до відомого радянського науковця-дисидента Жореса Медведєва, якого за «надмірне» правдолюбство уряд СРСР без церемоній позбавив громадянства і «відправив на Захід».

Науковець указує: «Організм людини фізіологічно і біологічно настільки точно і тонко скоординований, що тривале втручання в той чи інший природний процес не може залишитися без наслідків. Статини діють на печінку, пригнічуючи деякі ферменти обміну холестерину. Від цього на якийсь термін виграють кровоносні судини у людей з малорухомих способом життя та помірним чи сильним ожирінням. Але в кінцевому підсумку це втручання у фізіологічну систему, стаючи постійним, порушує набагато складніші розумові здібності людей у більш пізньому віці. Але це вже не турбує фарм-компанії, що виробляють і продають статини, світова торгівля яки-

ми перевищила в 2007 році 40 млрд доларів США» [3, с. 2].

Та ще цікавішими виявляються результати маловідомих в Україні досліджень Ж. Медведевим і його європейськими колегами щойно згаданих «розумових» та інших здібностей людей старшого віку. Їх цікавили саме найдрібніші особливості ролі холестерину в організмі людини. Найбільше вразив нас такий факт: в усіх ЗМІ і навіть у більшості науково-популярних видань причини атеросклерозу пояснюються примітивізовано і по суті неправильно. Головна помилка цих матеріалів полягає у категоричності твердження про неминучу шкідливість холестерину. Насправді ситуація набагато складніша і далека від розпачливої похмурості. Саме через складність і змінність людського організму часто виникають умови для значного підвищення вмісту холестерину, і це йде на користь, а не на шкоду здоров'ю.

Найбільш поширена подібна ситуація в осіб не третього, а четвертого віку. У провідному для Нідерландів університетському місті Лейдені голландські та інші науковці стежили за усіма життєвими показниками довгожителів. Так дослідники отримали переконливі докази того, що вміст холестерину – нормальний, підвищений чи навіть високий – узагалі не впливав на ймовірність смерті з серцево-судинних причин. Ця речовина мала зовсім несподіваний вплив – вона виявилася інгібітором ракових розладів, гальмуючи утворення гранично небезпечних клітин. Тому смертність від раку й характерних для старих людей інфекцій була тим меншою, чим більше холестерину містилося в їхніх кровоносних судинах.

Пізніше подібні дослідження здійснили лікарі Франції, Німеччини та інших держав, що дало змогу довести життєво важливу корисність присутності холестерину у крові старих осіб. Ця речовина стимулює імунну систему, значно підвищуючи стійкість до різноманітних інфекцій. Так само важливо й те, що відчутно зменшується ймовірність початку канцероген-

них процесів. Ці науковці, як і Жорес Медведев, отримали докази того, що статини та інші подібні ліки незамінні лише для невеликої частини населення, яка відзначається хворобою з назвою «гіперхолестеринемія». Але таку аномалію (у середньому) має тільки один з півтисячі європейців чи американців. Саме цим особам і слід вживати статини, а от усім іншим громадянам довільного віку вони, як мінімум, непотрібні (у надмірі – гарантовано шкідливі).

Після кількох років перебування на Заході Ж. Медведев накопичив аж задосить свідчень того, як далеко зайшов процес «американізації» Старого Світу. Необмежена й агресивна реклама, яка піклується тільки про емоційне ураження глядача, – американський винахід. Масове поширення заоканських цінностей і стандартів поведінки – звичайне для Європейського Союзу явище. Американські телесеріали вже давно вславляють усіляких збоченців та осіб «з нетрадиційною орієнтацією». Список, на жаль, можна продовжувати й надалі.

Не обійшлася без втрат і європейська медицина. За прикладом заоканських колег європейці розпочали поступово підвищувати вартість своїх послуг, захищаючись тезою про неймовірне зростання вартості обладнання і необхідних матеріалів. Широкі соціологічні дослідження з повною невблаганністю доводять, що інформація, кіно, телебачення, пересування, побудова й використання житла, навіть їжа – все обходиться дешевше і дешевше через швидкий технологічний поступ.

Тільки обстеження, діагностування, лікування і реабілітація обходяться усе дорожче і дорожче. З цього приводу Ж. Медведев наводить у цитованій статті такий факт: «У США в 2003 р. вартість споживання ліків перевищила вартість споживання продовольства. Масовий медичний психоз, який розпочався з холестеринофобії, може вилікувати тільки час».

Та за десять років, які вже минули, цей оптимістичний прогноз не виправдався. Психічна атака на населення з боку проплачених «великим Фармахімом» ЗМІ вже

привела до того, що абсолютна більшість населення США і навіть Канади вживає різноманітні «стимулятори і заспокійливі» – спочатку перші для інтенсифікації роботи мозку і зменшення депресії, а потім другі для досягнення сонливості хоча б наприкінці ночі. У ЗМІ пройшло повідомлення про те, що у канадському Монреалі щойно спорудили ультрасучасну очисну установку для захисту риб та інших річкових і морських істот, для яких указані речовини виявляються надзвичайно шкідливими. До того ж, як це нерідко буває в екосистемах, подібні отрути під час руху уздовж харчового ланцюжка зазнають великого накопичення. На одиницю маси тіла риби їх може бути в мільйони разів більше, як у фітопланктоні (найбільш відомим у світі прикладом подібного «мультиплікованого отруєння» є спалах у Японії «хвороби Мінамата» від накопичення у молюсках і рибі отруйних сполук ртуті, які в невеликих концентраціях та великих об'ємах скидали в океан хімічні заводи).

ЛІТЕРАТУРА

1. **Даймонд Дж.** Зброя, мікроби і харч: Витоки нерівностей між народами / Дж. Даймонд. – К. : Ніка-Центр, 2009. – 488, [32] с.
2. **Клєсов А.** Происхождение человека (по данным археологии, антропологии и ДНК-генеалогии) / А. Клєсов, А. Тюняев. – М. : Изд-во «Белые альвы», 2010. – 1024 с.
3. **Медведев Ж.** Холестерин – наш враг или все-таки друг? / Ж. Медведев // 2000. – № 50 (394). – 14–20 декабря 2007. – С. 2–3.
4. **Павловский В. В.** Всемирный философский конгресс-2013 и философия образования: некоторые размышления / В. В. Павловский // Философия образования. – 2013. – № 5(50). – С. 188–195.
5. **Сивовол С. И.** Медицина и философия: мышление – разум – истина – прогресс [Электронный ресурс] / С. И. Сивовол // Стоматолог. – Харьков. – Режим доступа : http://www.provisor.com.ua/100matolog/archive/2005/5/art_32.htm
6. **Чешко В. Ф.** Наука, этика, политика: социокультурные аспекты современной генетики / В. Ф. Чешко, В. Л. Кулиниченко. – К. : Изд. ПАРАПАН, 2004. – 228 с.

У даний момент для всього Європейського Союзу в медицині та всіх інших сферах характерне намагання трансформувати свою колосальну економічну потужність (не США чи Китай, а об'єднана Європа має найбільший ВВП) у лідерство в якості вищої освіти, наукових досліджень та екобезпечності виробництва. Як і США, в ЄС намагаються привабити стипендіями і науковими грантами молодих науковців з України та всіх інших держав Сходу (Великобританія і Німеччина мають тут найбільші успіхи). У подальших дослідженнях покажемо, що в гуманітарній сфері та в медичній деонтології керівники і науковці Європейського Союзу реанімують вже майже забуте поняття «неогуманізму» гумбольдтівського взірця й виконують доволі солідну програму з назвою «Нове Відродження».

На наш погляд, попри всі наші українські негаразди, ми маємо дуже зручний шанс для інтеграції в Європейський Союз через початок і розширення спільних гуманітарних і природничих наукових досліджень.

REFERENCES

1. **Diamond J.** Guns, germs and food: The origins of inequalities between nations / J. Diamond. – K. : Nika-Tsentr, 2009. – 488, [32] p.
2. **Klyosov A.** The origin of man (according to archeology, anthropology and DNA genealogy) / A. Klyosov, A. Tyunyaev. – M. : Publisher «White Alva», 2010. – 1024 p.
3. **Medvedev J.** Cholesterol – our enemy or is it different? / J. Medvedev // 2000. – № 50(394). – 14–20 December 2007. – P. 2–3.
4. **Pavlovsky V. V.** World Congress of Philosophy in 2013 and philosophy of education: some reflections / V. V. Pavlovsky // Philosophy of Education. – 2013. – № 5(50). – P. 188–195.
5. **Sivovol S. I.** Medicine and Philosophy: Thinking – mind – truth – progress [Electronic resource] / S. I. Sivovol // from The Dentist. – Kharkiv. – Access mode : http://www.provisor.com.ua/100matolog/archive/2005/5/art_32.htm)
6. **Cheshko V. F.** Science, ethics, politics: the socio-cultural aspects of modern genetics / V. F. Cheshko, V. L. Kulinichenko. – K. : Publishing. PARAPAN, 2004. – 228 p.

Інна КНИШ

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії,
Сумський національний аграрний
університет

Ключові слова: освіта, виховання, «суб'єкт – суб'єкт», комунікаційні та інформаційні технології, «Вчитель (Викладач) – Вчитель (Викладач)», «Вчитель (Викладач) – Учень (Студент)» та «Учень (Студент) – Учень (Студент)».

Характер і спрямованість освіти та виховання в суспільстві визначаються станом, потребами та розвитком суспільного життя. Накопичення, наслідування та збереження наукових знань, культурних і духовних цінностей, моральних норм виробляється у діалоговому континуумі, у бінарній опозиції «суб'єкт – суб'єкт» освіти та виховання, де, з одного боку, чітко простежується призначення Вчителя (Викладача), з іншого – очікується результативність та якісність того, хто виступає в іпостасі суб'єкта освіти та виховання, у цьому випадку, як Учитель (Викладач), так і Учень (Студент). У статті розглядається пошук, розробка та впровадження комунікаційних та інформаційних технологій в освіті викладачами, а також їх вплив на розвиток освіти та виховання з позицій: «Вчитель (Викладач) – Вчитель (Викладач)», «Вчитель (Викладач) – Учень (Студент)» та «Учень (Студент) – Учень (Студент)».

УДК 004:371.2

КОМУНІКАЦІЙНІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ОСВИТИ ТА ВИХОВАННЯ

© Книш Т., 2016

Постановка проблеми. Розвиток та подальше існування суспільства багато в чому залежить від рівня вихованості та освіченості громадян, від знання правових, моральних, культурних та етичних норм. Усе це сприяє регулюванню ставлення людей до природи та суспільства, умінню застосувати отримані знання та духовні цінності в повсякденному житті та професійній діяльності відповідно до їх цілей, ідеалів, переконань. Рівень освіти та забезпечення можливостей його отримання є суттєвими базовими показниками розвитку суспільства. Завдяки освіті та вихованню стає можливим накопичення, наслідування та збереження наукових знань, культурних і духовних цінностей, моральних норм. Характер освіти та виховання в суспільстві визначається потребами та розвитком суспільного життя. Саме тому для подальшого розвитку суспільства наріжною є проблема підготовки освічених та вихованих кадрів. Для цього необхідно активізувати та стимулювати пошук, розробку і впровадження комунікаційних та інформаційних технологій в освіті та вихованні.

Ступінь розробки проблеми. Дослідження напрямів розвитку та використання комунікаційних та інформаційних технологій у системі освіти та виховання здій-

сноється дуже давно. Опрацюванню цієї теми присвячені дослідження таких науковців, як С. Агаджанова [1], А. Анісімов [2], Л. Горбунова [4], Е. Князева [8], Н. Кочубей [9; 10], М. Нестерова [13] та ін. Це свідчить про актуальність, подальший розвиток і впровадження новітніх технологій в освітню та виховну системи.

Виклад основного матеріалу. В Україні із самого початку її заснування та становлення як держави існувала потреба у всебічно освічених, здатних до управління кадрах. Для того щоб молода українська держава не перетворилася на утопічну ідею «ідеальної держави» – Шигальовщину Ф. Достоевського, у якій «...кожний член суспільства стежить один за одним і зобов'язаний доносити. Кожний належить усім, а усі кожному. Усі раби і в рабстві рівні. У крайньому разі наклеп та вбивство, а головне – рівність. Насамперед падає рівень освіти, наук і талантів. Високий рівень наук і талантів доступний тільки вищим здібностям, не потрібно вищих здібностей! Вищі здібності завжди захоплювали владу й були деспотами. Вищі здібності не можуть не бути деспотами і завжди розбещували більше, ніж приносили користі, їх виганяють або страчують. Цицерону відрізається язик, Копернику виколуюють очі. Шекспіра б'ють камінням, ось Шигальовщина! Раби повинні бути рівні: Без деспотизму ще не було ані свободи, ані рівності, проте в стаді мусить бути рівність... Не потрібно освіти, досить науки! І без науки вистачить матеріалу на тисячу років, але потрібно запанувати покірності. У світі одного тільки не вистачає, покірності. Прагнення до освіти – це вже прагнення аристократичне. Ми заморимо бажання: ми пустимо п'янство, плітки, доноси; ми пустимо нечувану розпусту; ми усякого генія погасимо у дитинстві...» [5, с. 249–250] (переклад мій. – І. К.). До цих попереджень класика слід завжди прислухатися. Адже справді, що може дати сучасна українська освіта і виховання майбутньому суспільству і яку людину, фахівця вони плекають у своїх освітянських нетрях?

Спробуємо поглянути на ці суспільні проблеми через призму сучасних досліджень. Так Н. Кочубей виокремлює три важливих фактора, які визначають стан сучасного суспільства як біфуркаційний:

1. Сучасна криза в науці, яка отримала назву гуманітарної революції, – це криза передусім світоглядних орієнтацій та парадигмальних настанов. При цьому відбулася переорієнтація природничо-наукового дискурсу на інформаційно-гуманітарний. Завдяки цим наукам людина починає сприймати себе як суб'єкта глобальної дії у складному нелінійному світі. Отримані знання не можуть передаватися самі по собі, а тільки за умови єдності із соціально-культурними та особистісними цінностями, що мають слугувати стимулом для інноваційних процесів в освіті та вихованні.

2. Глобалізаційні процеси мають сприяти наростанню єдності всього людства, яке мешкає на планеті Земля. Система освіти та виховання має стати однією з вирішальних моментів формування національної ідентичності, що має сприяти збереженню культурної самобутності, а значить, і різноманітності глобального соціуму.

3. Перехід до нової економіки – економіки знань. У суспільстві знань наріжною проблемою стає не передавання знань, а інноваційні якості людини, її здатність до створення та прийняття нового [10, с. 206–208].

Саме тому виникає необхідність у становленні та подальшому розвитку постнекласичної раціональності, яка потребує якісно нового переосмислення рефлексії у науковому пізнанні. У поле цієї рефлексії має залучатися проблематика соціокультурної детермінації освітньої та виховної системи. Освіта та виховання у цих аспектах розглядаються як занурені в соціальний контекст і визначаються домінуючими в культурі цінностями.

За такого підходу ціннісно-цільові структури освітніх суб'єктів мають стати особливим предметом для аналізу. При розгляді освітньо-виховного процесу в постнекласичний період розвитку науки, як

зазначає В. Стьоппін, виникає потреба значно розширити набір ознак, які характеризують суб'єкта, що пізнає [16, с. 11–12]. На нашу думку, він має не тільки оволодівати професійними знаннями, уміннями та навичками, тобто усвідомити етос науки (настанову на пошук істини та зростання істинних знань), але й здійснювати рефлексію над ціннісними підвалинами освітньої діяльності, що є невід'ємною складовою наукового етосу.

Таким чином, процеси, які відбуваються у світі, спрямовують систему освіти та виховання, з одного боку, на рефлексію над цінностями освітньої діяльності, а з іншого – на задоволення потреб людини, тобто врахування законів ринкової економіки [7, с. 380]. Освіта, як зазначає В. Кремень, має підготувати людину, яка буде здатна та виявить бажання створювати та сприймати зміни і нововведення [11 с. 35]. Тому здатність сутнісного осягнення стану сучасної освіти та виховання з позиції принципу розвитку, а також утілення їх як творчості – самостворення себе як особистості, як саморозвиток власних здібностей, умінь та навичок, що стає невід'ємною вимогою часу.

Сучасному суспільству необхідна якісна освіта, яка спроможна забезпечити зростання потреби споживача та виробника матеріальних і духовних благ. Перехід до інформаційного суспільства кардинально змінює парадигмальні засади освіти. Упровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у навчальний процес має ґрунтуватися на новій освітній парадигмі, що знайшло відображення у цілій низці держаних документів.

Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», затверджений 9 січня 2007 року, № 537-в [6]. Згідно з цим документом однією з основних цілей розвитку інформаційного суспільства в Україні є забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності населення, насамперед шляхом створення системи освіти, орієнтованої на використання новітніх ІКТ у формуванні всебічно розвиненої особистості.

У Постанові кабінету міністрів України «Про затвердження державної програми «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» на 2006–2010 роки», затвердженої 7 грудня 2005 року, №1153 зазначається, що від успішного використання ІКТ в навчальному процесі залежить розвиток країни та її місце у світовій спільноті [15].

Таким чином, важливе місце серед ключових компетентностей Учителя (Викладача), розвитку та вдосконаленню яких приділяється особлива увага, посідає компетентність, пов'язана з його інформаційною та комунікаційною діяльністю. При цьому інформаційно-комунікаційні технології виступають **як система**, система теорій, ідей, засобів і методів організації освітньої діяльності для ефективного вирішення проблем, що охоплюють усі аспекти засвоєння знань і формування практичних навичок; вони спонукають до постійної самоосвіти, а сам процес навчання дає можливість відчутти практичні результати, **так і мережа**, складовими якої є учасники освітнього процесу (викладачі та учні).

Саме тому, на нашу думку, на сучасному етапі розвитку України, яка знаходиться в складному економічному стані, що пов'язаний із занепадом економіки та сільського господарства (промисловість та аграрний сектор економіки вже не потребує великої кількості освічених кадрів), виникла криза всієї освітньої системи, яка спочатку призвела до скорочення штату вчителів і кількості початкових та малокомплектних шкіл, а тепер певною мірою торкнулася вищих навчальних закладів. Тому задля розвитку освіти та виховання виникає проблема пошуку альтернативних методик і технік викладання матеріалу, що сприяють розвитку творчого потенціалу в умовах жорсткої конкуренції між закладами освіти та виховання, а також між самими вчителями (викладачами) та вихователями.

На сьогодні в активному та цілеспрямованому розвитку творчого потенціалу соціального суб'єкта пріоритетна роль відводиться саме культурі, освіті та вихован-

ню. Прикро зазначити, що пошуки творчої складової навчального та виховного процесу ще не стали нормою у навчальних закладах освіти та виховання. Сучасна стратегія розвитку держави спонукає вчителів і науковців до дій, і саме проблема творчості стає пріоритетною тематикою у філософії освіти та вихованні.

Суб'єктом, що постійно прагне до пізнання, у нашому дослідженні постає як власне Вчитель (Викладач), так і Учень (Студент), який розглядається не як заздалегідь наданий, а як конструйований і відтворюваний у визначених соціальних інститутах (формування Вчителя (Викладача) та Учня (Студента) у процесі освіти та виховання завдяки комунікації з іншими Вчителями (Викладачами) й Учнями (Студентами)). У міждисциплінарних дослідженнях сумісні дії Вчителів (Викладачів) у межах однієї наукової дисципліни постійно мають доповнюватися діяльністю гетерогенних дослідних суспільств. При цьому виникають специфічні комунікаційні проблеми. Це, зокрема, стосується діалогу не тільки між представниками в межах однієї дисципліни, а також їх зв'язками з представниками інших дисциплін.

У наведеній нижче таблиці ми зробимо спробу розглянути, яким чином пошук творчого потенціалу викладачів впливає на розвиток освіти та виховання з таких позицій: «Учитель (Викладач) – Учитель (Викладач)», «Учитель (Викладач) – Учень (Студент)» та «Учень (Студент) – Учень (Студент)» (табл. 1).

Як ми бачимо з таблиці, усі ці напрацювання мають за мету з'ясування як пріоритетних і стратегічних цілей освіти та виховання – становлення самоорганізованого суб'єкта освітньої діяльності. Слід зазначити, що термін «виховання» вживається в педагогічній науці у чотирьох значеннях:

- у широкому соціальному. При цьому мова йде про виховний вплив на Учня (Студента) всього суспільства і всієї дійсності, яка містить у собі не лише позитивну спрямованість, а й конфлікти та супе-

речності. Завдяки цьому Учень (Студент), як особистість, може не тільки формуватися під впливом соціального середовища, а й деформуватися, або, навпаки, загартуватися у боротьбі з труднощами, тобто «робити самого себе»;

- у широкому педагогічному. Мається на увазі виховання в діяльності шкіл, технікумів, університетів та інших закладів, де Вчитель (Викладач) керується педагогічною теорією та її практичними методичними рекомендаціями у своїй роботі з Учнем (Студентом);

- у вузькому педагогічному. Коли виховання постає цілеспрямованою виховною діяльністю педагога (наприклад, класного керівника в школі, куратора у вищому навчальному закладі) для того, щоб досягти певної мети у шкільному або у студентському колективі;

- у гранично вузькому. Коли Вчитель (Викладач) або батько роблять спробу вирішити конкретну індивідуальну проблему виховання або перевиховання (наприклад, у юнака прагнуть виховати чесність, ввічливість). [3, с. 206–208].

Висновки. Освіта – це також і процес споживання інформації, який має певну мету та призначення, а відтворення знань має сенс і цінність. Тобто вони виробляються у діалоговому континуумі, у бінарній опозиції «суб'єкт – суб'єкт» освіти та виховання, де, з одного боку, чітко простежується призначення Вчителя (Викладача) (ці терміни часто вживаються у сучасній науковій літературі як синоніми, хоча очевидна їх відмінність: Учитель – термін, який вживається здебільше у метафізичному сенсі – феномен більш високого порядку, у ньому є емоційна складова у формі переживання за свою роль у подальшому житті іншого суб'єкта освіти та виховання, саме його не вистачає в якостях викладача як представника знання), з іншого – очікується результативність та якісність того, хто постає в іпостасі Учня (Студента). Ця якість якраз і є пріоритетною у плані творчості, вона охоплює саме ті здібності, які актуалізуються в індивідуальних особли-

Комунікаційні та інформаційні аспекти становлення освіти та виховання за часів незалежності України до нашого часу

«Учитель (Викладач) – Учитель (Викладач)»	«Учитель (Викладач) – Учень (Студент)»	«Учень (Студент) – Учень (Студент)»
<p align="center">Замовником освічених та вихованих кадрів є держава (потреби бюрократичного апарату). Занепад промисловості та аграрного сектору економіки вже не потребує великої кількості освічених кадрів, саме тому виникає криза всієї освітньої системи</p>		
<ul style="list-style-type: none"> • збереження та передача інформації, яка відповідає потребам правлячої еліти, яка є власником джерел інформації; • сучасні технології змінили комунікацію, співпрацю, навчання; • знання знаходяться в мережах, спільнотах, а не лише на паперових носіях та пам'яті людини; • дотримання послідовності, логічності мислення; • знання спираються на досвід; • ретроспективно-історичний погляд на предмет вивчення; • навчання відбувається від майбутнього до сучасного; • ретранслятор знань; • контроль усіх аспектів навчального процесу; • чітка субординація; • альтернативність; • цілісність освітньої системи; самовдосконалення, самоорганізація, самоуправління; • соціальна спадкоємність; • динамічність, здатність до асиміляції нових досягнень у науці; • ефективна процесуальність (удосконалення умінь та навичок вчителя, пізнання та розвиток власної системи цінностей); • творчість та інноваційність; • соціалізація; • постійне скорочення штатних одиниць сприяє виникненню жорсткої конкуренції між викладачами, що стимулює на постійне вдосконалення, пошук альтернатив та нестандартних методик освіти та виховання 	<ul style="list-style-type: none"> • демократичний тип взаємин; • розвиток творчого потенціалу; • мета освіти – підготувати Учня (Студента) до постійних змін соціальних ролей у різні періоди життя; • соціальна адаптація; • формування спрямованості на підтримку та поліпшення умов власного життя шляхом особистісного, соціального та професійного розвитку; • створення освітнього інформаційного простору (для вибору суб'єктом освіти необхідної інформації, знання, місця, часу, темпу процесу самоосвіти); • попередні знання стають необов'язковими для вивчення; • у викладі матеріалу простежується міжпредметний зв'язок, що сприяє формуванню у студента цілісного типу бачення світу; • індивідуальний підхід; • поурочна система викладу матеріалу призводить до того, що спілкування між викладачем та студентом обмежується часом, але запровадження альтернативних методів освіти (електронна пошта, чат, дистанційна освіта, система Moodl) сприяє розширенню засобів спілкування; • Учень (Студент) – активний суб'єкт освітнього процесу 	<ul style="list-style-type: none"> • освіта та виховання переходять у самоосвіту та самовиховання тобто відбувається індивідуалізація відповідно до вирішення власних утилітарних завдань (тому, зокрема, що збільшився пенсійний вік батьків і вони не мають достатнього часу для виховання та освіти своїх дітей). <p>Нова парадигма освіти:</p> <ul style="list-style-type: none"> • учень має розвивати свої знання, вміння та навички під впливом інтересу та внутрішньої мотивації, а не отримувати велику кількість різної інформації під тиском необхідності (наприклад: скласти іспити та тести); • тенденції переходу від традиційного предметного підходу до різних видів самостійної, незалежної діяльності учнів, до метапізнання. Для розвитку цієї тенденції є необхідним використання ІКТ у навчальному процесі. <p>Інформаційна грамотність:</p> <ul style="list-style-type: none"> • висока продуктивність праці; • винахідливе аналітичне мислення; • швидкий пошук та обробка інформації; • ефективне спілкування; • проактивне творче ставлення до справи; • робота в проектах; • робота в команді; • вирішення проблем; • уміння брати відповідальність на себе; • життєві компетентності; • співпраця; • комунікація; • створення знань; • використання ІКТ; • вирішення проблем. <p>Якісний е-контент:</p> <ul style="list-style-type: none"> • мультимедійний; • інтерактивний; • релевантний; • (вік, мова, культура); • відповідає стандартам; • персоналізований; • соціальний (collaboration, sharing); • он-лайн та офф-лайн [13]; • отримуючий, розвиваючий і відтворюючий інформацію та знання, уміння та навички; • фрагментарне, мозаїчне, структурно неорганізоване знання має перетворитися на логічно структуроване та цілісне
<p>Формують цілісне бачення світу</p>		
<p>Базова освіта Випускники поповнюють ряди працівників промислових підприємств з різних спеціальностей (які не потребують високоосвічених кадрів), а також бюрократичної системи (нижчих рангів та чинів). Фінансуються за рахунок коштів держави, батьків учнів</p>	<p>Середня та середня професійна освіта Випускники поповнюють ряди робітників промислових підприємств з різних спеціальностей та торговців. Фінансуються за рахунок коштів держави, батьків та виробленого продукту</p>	<p>Вищі навчальні заклади Випускники поповнюють ряди бюрократичної системи (вищих рангів та чинів), а також ряди робітників промислових підприємств з різних спеціальностей та торговців. Фінансуються за рахунок держави (безкоштовна – бюджетне замовлення держави), благодійних внесків батьків та за рахунок працюючих студентів (заочна та дистанційна форма освіти)</p>

востях суб'єктів освіти та виховання. До них відносяться ерудиція, спостережливість, допитливість, воля, критичний склад розуму, працездатність, прагнення до самоосвіти та самовдосконалення, наполегливість у реалізації інтелектуальних планів, оригінальність та ініціативність, комунікативність та інформативність і т. д.

Таким чином, мета і зміст освіти та виховання сьогодні – створення особливого суб'єкта – особистості, яка буде спроможна реалізувати себе в практиці інтелектуальної творчої свободи за рахунок розкриття особливих і неповторних якостей (творчих здібностей), детермінантою яких є соціально та індивідуально значущий мотив і настанова на самореалізацію. Сама ж освіта та виховання постають не тільки як форма прояву корінного сенсу (у російській мові *образовывание* чогось, інше тлумачення терміна «освіта» дає В. Огнев'юк: від укр. «світло, світоч, свічадо» на противагу лат. «os» – кістяк, хребет, основа і «vita» – життя [15, с. 3]), а як процес, що надасть людині можливість розкрити в собі творчі здібності, які є у неї, можливо, у прихованому стані. Тільки в цьому випадку осві-

та та виховання постануть у новій сучасній якості і допоможуть виразити з позиції гуманізму та толерантності ставлення особистості до світу, природи, речей, культури, соціальних явищ, а також до самої себе та інших людей.

У цьому світі особистість завдяки використанню інформаційно-комунікаційних технологій постійно отримує можливість і потенціал, що сприяє відкриттю власних шляхів для досягнення своєї мети, які в подальшому дозволять їй зробити своє життя повноцінним і гармонійним, а також усвідомити, що саме вона може залишити після себе в цьому світі. Таким чином, педагогічна комунікативність, реалізована за допомогою впровадження та використання інформаційно-комунікаційних технологій в освіті, сприяє розвитку науково-педагогічних відносин у системі Вчитель (Викладач) – Учень (Студент) у закладах освіти, робить їх співпрацю цікавішою і продуктивнішою. Такі види комунікації сприяють постійному професійному зростанню, підвищенню комунікаційної та інформаційної компетентності як самих учителів (викладачів), так і учнів (студентів).

ЛІТЕРАТУРА

1. **Агаджанова С. В.** Розробка моделі організації навчального процесу дистанційного навчання [Електронний ресурс] / С. В. Агаджанова // Міжнародний науковий Інтернет-симпозіум «Інноваційні підходи до розвитку: отриманий досвід та погляди на майбутнє» (22–30 вересня 2015 р.). – Режим доступу : <http://www.sworld.com.ua/index.php/uk/c215-4/26091-215-046>
2. **Анисимов А. М.** Работа в системе дистанционного обучения Moodle : учебное пособие / А. М. Анисимов. – [2-е изд.]. – Харьков : ХНАГХ, 2009. – 292 с.
3. **Бабанский Ю. К.** Педагогика / Ю. К. Бабанский. – М. : Просвещение, 1988. – 479 с.
4. **Горбунова Л. С.** Філософія трансформативної освіти для дорослих: університетські стратегії і практики : монографія / Л. С. Горбунова. – Суми : Університетська книга, 2015. – 710 с.
5. **Достоевский Ф. М.** Бесы : роман / Ф. М. Достоевский. – М. : Славянка, 1994. – 416 с.
6. Закон України. «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» від 9 січня 2007 року № 537-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/537-16>

REFERENCES

1. **Ahadzhanova S. V.** The development of the model of the educational process of distance learning [Electronic resource] / S. V. Ahadzhanova // International Scientific Internet Symposium «Innovative approaches to development: the experience and views on the future» (22-30 September 2015). – Access mode : <http://www.sworld.com.ua/index.php/uk/c215-4/26091-215-046>
2. **Anisimov A. M.** The work in the distance learning system Moodle / A. M. Anisimov. – [2nd edition.]. – Kharkiv : KHNAMH, 2009. – 292 p.
3. **Babansky Y. K.** Pedagogic / Y. K. Babansky. – M. : Prosveshchenye, 1988. – 479 p.
4. **Horbunova L. S.** The philosophy of transforming adult education: university strategy and practice : monograph / L. S. Horbunova. – Sumy : Universytetska knyha, 2015. – 710 p.
5. **Dostoyevskyy F. M.** Demons: Novel / F. M. Dostoyevskyy. – M. : Slovyk, 1994. – 416 p.
6. Law of Ukraine «On the Fundamentals of Information Society Development in Ukraine for 2007-2015» dated January 9, 2007 № 537-V [Electronic resource]. – Access mode : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/537-16>

7. **Згуровський М. З.** Болонський процес: головні принципи та шляхи структурного реформування вищої освіти України / М. З. Згуровський. – К. : НТУУ «КПІ», 2006. – 544 с.
8. **Князева Е. Н.** Инновационная сложность: общая методология и способы организации когнитивных, коммуникативных, социальных систем / Е. Н. Князева // Инновационная сложность / отв. редактор Е. Н. Князева. – СПб. : Алетейя, 2016. – С. 38–100.
9. **Кочубей Н. В.** Сеть как пространство постнеклассических практик / Н. В. Кочубей // Постнеклассические практики: опыт концептуализации : коллективная монография / под общ. ред. В. И. Аршинова и О. Н. Астафьевой. – СПб. : Изд. дом «Мирь», 2012. — С. 447–456.
10. **Кочубей Н. В.** Синергетические концепты в нелинейных контекстах : сети, управление, образование / Н. В. Кочубей. – Saarbrücken : Palmarium Academic Publishing, 2013. – 268 с.
11. **Кремень В. Г.** К обществу знаний – через совершенствование системы образования / В. Г. Кремень // Социально-экономические проблемы информационного общества. – Сумы : ИТД «Университетская книга», 2005. – С. 34–48.
12. **Морзе Н. В.** Основні тенденції використання інформаційно-комунікаційних технологій в освіті [Електронний ресурс] / Н. В. Морзе. – Режим доступу : <http://leader.ciit.zp.ua/files/plan/2013/prez30.11.13.pdf>
13. **Нестерова М.** Когнітивістика в системі вищої освіти: інформаційно-комунікативний контекст / М. Нестерова // Вища освіта України. – 2015. – № 3. – С. 35–39.
14. **Огнев'юк В. О.** Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку / В. О. Огнев'юк. – К. : Знання України, 2003. – 448 с.
15. Постанова Кабінету Міністрів України Про затвердження Державної програми «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» на 2006-2010 роки від 7 грудня 2005 р. № 1153 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1153-2005-p>
16. **Степин В. С.** От теоретического знания – к постнеклассическим практикам / В. С. Степин // Постнеклассические практики: опыт концептуализации : коллективная монография / под общ. ред. В. И. Аршинова и О. Н. Астафьевой. – СПб. : Изд. дом «Мирь», 2012. — С. 8–12.
7. **Zhurovskyy M. Z.** Bologna Process: the main principles and ways of structural reform of higher education in Ukraine / M. Z. Zhurovskyy. – K. : NTUU «KPI», 2006. – 544 p.
8. **Knyazyeva E. N.** Innovative difficulty: general methodology and ways of organizing the cognitive, communicative, social systems / E. N. Knyazyeva // Innovative difficulty / vidp. Redaktor E. N. Knyazyeva. – SPb. : Aleteyya, 2016. –P. 38–100.
9. **Kochubey N. V.** Network as a space of post-non-classical practices / N. V. Kochubey // Postnonclassical practices: the experience conceptualization: Collective monograph / general editor V. I. Arshynova i O. N. Astaf'yevoyi. – SPb. : Vydavnychyy dom «Mir'», 2012. – P. 447–456.
10. **Kochubey N. V.** Synergistic nonlinear concepts in contexts: network, management, education / N. V. Kochubey. – Saarbrücken : Palmarium Academic Publishing, 2013. – 268 p.
11. **Kremen V. H.** Towards Knowledge Societies – through the improvement of the education system / V. H. Kremen // Socio-economic problems of the information society. – Sumy : VTD «Universytetska knyha», 2005. – P. 34–48.
12. **Morze N. V.** Major trends using information and communication technologies in education [Electronic resource] / N. V. Morze. – Access mode : <http://leader.ciit.zp.ua/files/plan/2013/prez30.11.13.pdf>
13. **Nesterova M.** Cognitive science in higher education, information and communication context / M. Nesterova // Vyscha osvita Ukrainy. – 2015. – № 3. – P. 35–39.
14. **Ohneviuk V. O.** Education in the value system of sustainable human development / V. O. Ohneviuk. – K. : Znannya Ukrainy, 2003. – 448 p.
15. Cabinet of Ministers of Ukraine On Approval of the State Program «Information and communication technologies in education and science» for 2006-2010 of December 7, 2005. № 1153 [Electronic resource]. – Access mode : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1153-2005-p>
16. **Stiopin V. S.** From theoretical knowledge – to post-non-classical practices / V. S. Stiopin // Post-non-classical practice: experience of conceptualization: Collective monograph / za zah. red. V. I. Arshynova i O. N. Astaf'yevoyi. – SPb. : Vydavnychyy dom «Mir'», 2012. – P. 8–12.

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ОСВІТИ: НОВІ ВИКЛИКИ, РИЗИКИ Й РЕГІОНАЛЬНІ ВИМІРИ

Єлизавета ПОДОЛЬСЬКА

доктор соціологічних наук, професор,
зав. кафедри філософії та гуманітарних
дисциплін, Харківський гуманітарний
університет «Народна українська академія»

Олександр НАЗАРКІН

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
металоріжучого обладнання
і транспортних систем, Українська
інженерно-педагогічна академія

Ключові слова: децентралізація,
конкурентоспроможні спеціалісти, ор-
гани громадського самоврядування, ри-
нок праці, цивілізаційна модернізація.

*Розкривається освітній потен-
ціал Харківщини в контексті під-
вищення конкурентоспроможнос-
ті регіону, аналізуються економічні
та соціокультурні передумови роз-
витку освітнього простору області
в нових історичних умовах. На під-
ставі провідних тенденцій у галузі
освіти описується сучасна освітня
парадигма і напрями модернізації
освіти у Харківському регіоні.*

© Подольська Є., Назаркін О., 2016

Актуальність теми обумовлена необхід-
ністю децентралізації системи освіти. У си-
туації, коли людство суттєво налаштоване
на розвиток демократії, підвищення гід-
ності особистості, національної самоіден-
тифікації, особистісного розвитку і само-
реалізації в умовах ринкових відносин, ви-
суюються нові вимоги і до освіти. Провід-
ну роль у національних освітніх системах
відіграє вища школа, що постає вирішаль-
ним фактором підвищення якості люд-
ських ресурсів, нарощування інноваційно-
го потенціалу суспільства, розвитку інших
рівнів освіти. З цього випливає актуаль-
ність аналізу проблем освіти на регіональ-
ному рівні й обумовлюється **мета** цієї статті – виявлення основних тенденцій децен-
тралізації освіти на рівні Харківського ре-
гіону.

Загалом інтеграція України до Євросо-
юзу поклала початок суттєвим перетво-
ренням у системі вищої освіти і зближен-
ню української та європейської освіти, го-
ловне завдання якої полягає у збережен-
ні й підвищенні якості освітніх послуг.
Стратегічною метою перетворень у галу-
зі освіти є пошук гнучкої, динамічної мо-
делі освітньої системи, що включає в себе
як загальні (інваріантні) компоненти дер-
жавної освітньої системи в рівневій ієрар-
хії «по вертикалі» (від дитячого садочка

до післядипломної освіти дорослих), так і специфічні для окремих територій компоненти у їх взаємозв'язку «по горизонталі» (профільна різноманітність) залежно від географічних і національно-етнічних особливостей регіону, традицій, потреб і можливостей населення і регіону з метою посилення гармонізаційного ефекту нововведень, удосконалень і трансформацій.

У методологічному плані важливе значення має виявлення ресурсних можливостей ефективного розвитку системи освіти на рівні Харківського регіону, оскільки Харків завжди був і залишається міцним освітянським центром, де досить ефективно запроваджуються інноваційні підходи та апробуються соціальні освітянські проекти. Науково-технічний та індустріальний потенціал Харківщини може і повинен стати головним ресурсом її стійкого розвитку, визначаючи перспективний соціально-економічний і культурний стан регіону.

Загалом можна зазначити позитивну процесуальність у вирішенні проблем модернізації системи освіти в регіоні, що проявляється:

- 1) у спрямованості на євроінтеграцію;
- 2) у розширенні інформаційно-комунікаційного простору;

- 3) у запровадженні нового фінансово-господарського механізму, у частковому формуванні та використанні власних коштів;

- 4) у певній автономії вищих навчальних закладів в організації навчального процесу.

На Харківщині суттєві модернізаційні імпульси також знаходять свій прояв у демократизації освіти, у підвищенні об'єктивності під час вступу до навчальних закладів, створенні університетських центрів зі ступеневою підготовкою спеціалістів, у запровадженні нових галузевих стандартів за певним рівнем підготовки, у відмові від принципу «освіта на все життя» і переході до «освіти через все життя» та ін. [4].

Проте слід визнати, освіта у Харківському регіоні все ж не повною мірою відповідає вимогам формування моделі особистості громадянського суспільства, демократизації та відкритості. Формат навчаль-

но-виховного процесу через певні системні труднощі поки що не зорієнтований повною мірою на всебічний розвиток особистості, задоволення її потреб, забезпечення запитів суспільства і ринку праці конкурентоспроможними компетентними і відповідальними фахівцями.

Не сприяє вирішенню цієї проблеми й рівень взаємодії освіти з соціальними партнерами. Реструктуризація і подрібнення підприємств, зміна їх форми власності, закриття міцних підприємств і організацій військово-промислового комплексу (в Україні й на Харківщині зокрема) зруйнували їх партнерські відносини із закладами системи освіти. Через закриття підприємств підготовка кадрів харківськими вищими навчальними закладами для національного господарства все більшою мірою перетворюється на виробництво безробітних фахівців.

Однак, незважаючи на об'єктивні труднощі, у системі освіти Харківщини відбуваються суттєві зрушення, відповідно до вимог часу формуються *позитивні тенденції*, а саме:

- 1) перехід від концепції функціональної підготовки до концепції розвитку особистості, сутність якого полягає не тільки у зміні пріоритетів від державного замовлення на підготовку спеціалістів до задоволення потреб особистості, але й у формуванні в учнів умінь учитися, напрацьовувати компетенції самостійної когнітивної діяльності з використанням сучасних і перспективних інформаційних технологій;

- 2) концепція неперервної освіти, що обумовлена прискоренням оновлення технологій і знань у різних сферах діяльності людини;

- 3) перетворення знання в основний суспільний капітал, оскільки зростає користь знань для майбутнього спеціаліста, конкретного підприємства і суспільства.

Проте у зв'язку з кризовим станом суспільства мають місце і *негативні тенденції*:

- 1) зниження доступності та невідповідність якості освіти сучасним вимогам;

- 2) невідповідність ринку освітніх послуг потребам ринку праці; диспропорції у про-

цесах підготовки спеціалістів і попиту на них роботодавців;

3) неефективність механізмів державного фінансування системи освіти;

4) збереження занадто централізованого управління.

Насправді, гострою проблемою залишається наявний рівень бюджетного фінансування освітньої сфери, оскільки він позбавлений інвестиційного характеру і не забезпечує надійного розвитку та модернізації системи освіти. Майже 55% української освіти фінансується за рахунок приватних коштів і лише понад 1% – за рахунок фінансових ресурсів промислових підприємств, що вказує на вкрай низький рівень попиту реального сектору економіки на освітянські послуги [1].

Як цілком справедливо зазначив академік НАН України В.П. Семиноженко, «освіта кардинально змінила свої функції та суспільне значення – вона визначає не лише інтелектуальний рівень особистості, а й її матеріальний стан, соціальний статус, професійні амбіції, духовний світ, урешті-решт, – сам спосіб життя. Вона вже перестала бути лише технологією передачі знань від однієї людини до іншої. Вона стала не тільки засобом поширення життєвих практик, набутого досвіду і світоглядних уявлень, а й високорентабельною й інвестиційно привабливою галуззю економіки» [2, с. 20].

У формуванні нової освітньої парадигми головним є визначення сутності та базових принципів функціонування неперервної освіти. Велике значення має розповсюдження практичного досвіду Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія», де вже двадцять п'ять років здійснюється експеримент з розробки і запровадження в освітню практику Харківського регіону й України в цілому оригінальної моделі неперервної освіти. Загальновизнано, що саме в НУА створена і повноцінно функціонує нова інституціональна модель, яку вдалося ефективно вписати в освітнє середовище міста і країни.

Оскільки за останні десятиріччя професійно-технічна освіта у Харківському регіоні зазнала суттєвих втрат, з метою підви-

щення її якості необхідно: по-перше, сприяти запровадженню гнучких модульних технологій для професійного навчання кадрів на виробництві; по-друге, забезпечити інформатизацію професійно-технічної освіти, спрямованої на задоволення інформаційних і комунікаційних потреб учасників навчального процесу; по-третє, забезпечити навчальні майстерні, дільниці, лабораторії, полігони та господарства професійно-технічних навчальних закладів новим обладнанням, устаткуванням, сільськогосподарською та іншою сучасною технікою [4]. Також необхідно здійснити заходи щодо оптимізації мережі професійно-технічних навчальних закладів відповідно до перспективних потреб економіки з урахуванням демографічної ситуації та задоволення потреб регіональних ринків праці.

Доцільним в умовах трансформації ринку освітніх послуг є також розширення практики соціального партнерства вищих навчальних закладів з роботодавцями, громадянами та їх об'єднаннями і залучення їх до процесу вироблення і прийняття рішень з проблем вищої освіти; оптимізація обсягів підготовки та перепідготовки кадрів з вищою освітою у контексті інноваційного розвитку національної економіки; надання державної підтримки для підготовки фахівців за напрямками, що стимулюють розвиток пріоритетних базових галузей економіки у форматі «наука – освіта – технології» шляхом інтеграції з науковими установами та виробництвом.

Нові умови суспільного розвитку потребують змін у підготовці до реалізації можливостей професійної діяльності спеціалістів, підвищують вимоги до якості освіти, її інформатизації, професійної підготовки та управління якістю навчальних програм, методики викладання і діагностики професійних якостей спеціалістів усіх категорій, технічних засобів передачі інформації. Тому необхідно істотно зміцнити навчально-матеріальну базу, здійснити комп'ютеризацію навчальних закладів, упровадити інформаційні технології, забезпечити ефективну підготовку та підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, запровадити нові

економічні та управлінські механізми розвитку освіти.

Професійно-технічну освіту в регіоні необхідно перетворити на один із напрямів профільної старшої школи, істотно підвищити престиж технологічного навчання. Тому актуальним завданням є створення професійних ліцеїв [4, с. 7].

Оскільки Слобожанщина є тим регіоном, який здатний продукувати технології, то в Харкові протягом останніх років були створені спеціалізовані навчально-практичні центри впровадження сучасних виробничих та інноваційних технологій навчання на базі професійно-технічних навчальних закладів: машинобудування (на базі Харківського професійного ліцею машинобудування); будівництва (на базі Центру ПТО № 2 м. Харкова); сфери послуг (на базі ПТУ № 40 м. Харкова); сільського господарства (на базі ПТУ № 60 смт Кегичівка) [4, с. 23].

За останні роки відновлена підготовка кваліфікованих робітників за професіями авіаційного машинобудування у Харківському професійному ліцеї машинобудування на замовлення Харківського державного авіаційного підприємства, а також підготовка за професією «токаря-фрезерувальника» у Харківському професійному ліцеї залізничного транспорту на замовлення ВАТ «Укрелектромаш» та ДП «Харківський завод електроапаратури».

Проте в багатьох ВНЗ Харкова й України загалом зв'язки з відповідними галузями економіки значною мірою втрачені й нічого не робиться для їх відновлення. Обсяги практичної підготовки, незважаючи на встановлені стандартами вищої освіти нормативи, часто скорочуються за рахунок корегування навчальних планів. Практика підмінюється формальним перебуванням студентів у розпорядженні кафедр, або студенти залучаються до господарських робіт. Особливо це стосується напрямів підготовки фахівців для виробничої сфери та сфери обслуговування [4, с. 128–132].

З метою ефективної модернізації системи вищої освіти на Харківщині, на нашу думку, слід враховувати наступне:

1. Вирішення завдань *цивілізаційної модернізації* Харківського регіону можливе лише за умов розвитку гуманітарної та соціокультурної сфери. Саме гуманітарна політика в нових соціально-політичних умовах покликана сформувати горизонти майбутнього Харківщини і кожного громадянина. Під гуманітаризацією освіти сьогодні ми розуміємо, насамперед, вибудовування смислових і ціннісних контекстів у змісті освіти. Вона включає також інтеграцію природничо-наукового і гуманітарного знання як суміщення екологізації та морально-гуманістичного виміру соціальності. Важливого методологічного значення у ході реформування змісту освіти набуває переорієнтація вектора освіти від звернення до минулого до звернення до майбутнього, а також переорієнтація змісту освіти на проблеми людського життя.

2. Досягнення цілей регіональної гуманітарної політики забезпечується у ході виконання як у галузі освіти, так і в галузі науки. Стосовно *освіти* – це: забезпечення розвитку мережі вищих навчальних закладів з урахуванням потреб мешканців Харківщини, суспільних запитів і державних вимог щодо неперервної освіти, забезпечення рівного доступу до вищої освіти, створення сприятливих умов для підтримки і розвитку обдарованої молоді, підвищення якості освіти і модернізація матеріально-технічної бази навчальних закладів і установ гуманітарної сфери. У галузі *науки*, мається на увазі, – популяризація наукової діяльності, створення умов для реалізації наукового потенціалу і адаптації наукових працівників до ринкових умовної інноваційної системи в Харківській області, а також створення умов для ефективної професійної діяльності, постійного духовно-морального самоврядування працівників наукової сфери, забезпечення їх високого соціального статусу в суспільстві.

3. Для подолання ускладнень трансформаційного періоду на шляху гармонізації розвитку вищої освіти Харківщини відповідно до європейських тенденцій, на нашу думку, необхідно: по-перше, розширити автономію вищих навчальних закла-

дів; по-друге, реформувати мережу вищих навчальних закладів шляхом їх укрупнення і зміцнення університетів, посилення взаємодії з роботодавцями; по-третє, зменшити розпиленість вищих навчальних закладів за відомчим підпорядкуванням, що дозволить уникнути дублювання функцій у підготовці спеціалістів і більш раціонально використовувати державні кошти на фінансування вищої освіти; по-четверте, сприяти інтеграційним процесам у системі навчально-науково-виробничих комплексів; по-п'яте, забезпечити розвиток і оснащення комп'ютерною технікою, ліцензованими програмними продуктами і телекомунікаційним обладнанням мережі центрів дистанційного навчання.

4. Оскільки знаками сучасної епохи є «освіта через все життя», академічна мобільність, e-learning, то систему вищої школи потрібно розглядати як творче середовище, соціокультурна функція якого полягає у відтворенні знань і цінностей, створенні концепцій, теорій, методологій, технологій. Поряд з функцією отримання знань об'єктивно проростає інша – «навчання вчитися», тобто набуття умінь і навичок оволодіння новою інформацією та її ефективного застосування на практиці протягом всього життя.

5. Головним критерієм оцінки функціонування системи освіти, на нашу думку, є затребуваність випускників ринком праці та їх висока конкурентоспроможність при оцінюванні рівня кваліфікації роботодавцями. Тому важливо розробляти зміст вищої освіти на базі компетентнісного підходу, що дозволяє використовувати отримані знання на ринку праці та постійно вивчати регіональний ринок праці щодо потреб у висококваліфікованих кадрах.

6. Особливої значущості набуває формування у викладачів та студентів нових компетенцій з урахуванням глобальних змін в економіці, політиці, соціальній і культурній сферах, забезпечення випускників професійними знаннями, збагаченими досвідом, навичками міжкультурного спілкування і готовністю до життя і професійної діяльності в умовах міжнародної співпраці й конкуренції, здатністю протягом усього

життя самостійно засвоювати і використовувати нові знання і технології та усвідомлювати взаємозв'язок світових і національних проблем.

7. З метою *децентралізації* у галузі освіти все більш значущими стають характеристики нової моделі управління освітою. Українська дослідниця проблем управління освітою В. В. Чепак цілком справедливо зазначає, що «в умовах розвитку громадянського суспільства, лібералізації соціальних та економічних відносин змінюється суб'єкт-об'єктна структура управління системою освіти. Соціальні інститути, групи та індивіди, які традиційно вважаються об'єктами управління (студентські групи, викладацькі об'єднання, роботодавці та ін.), є сьогодні активними суб'єктами управління освітою, або повноправними партнерами управлінського процесу» [3, с. 329]. Ми вважаємо, що проявами результативності заходів щодо децентралізації можуть бути: по-перше, реальна участь інститутів суспільного управління в контролі якості навчання як на рівні закладів, так і на регіональному рівні (наглядові ради, піклувальні ради і т. п.); по-друге, надання навчальним закладам повної інформації про діяльність і ресурси на сайті кожного навчального закладу; по-третє, зростання ролі професійного самоврядування, створення висококомпетентних команд науково-педагогічних кадрів, підвищення відповідальності товариств викладачів, предметних професійних асоціацій за прийняті рішення і контроль якості освіти.

8. Демократизація освіти передбачає *посилення ролі органів громадського самоврядування*, активізацію участі професійних асоціацій у навчально-виховній, науково-методичній, підприємницькій діяльності навчальних закладів, прогнозуванні їх розвитку, оцінюванні якості освітніх послуг.

У результаті вирішення цих проблем у галузі освіти Харківщини очікуються:

1) усебічна підтримка і сприяння активній діяльності батьківської громадськості, піклувальних рад, меценатів, громадських організацій, різних фондів, ЗМІ, їх залучення до вироблення і запровадження рі-

шень щодо модернізації вищої освіти; розширення ролі студентського самоврядування у навчально-виховному процесі;

2) поєднання державного і суспільного контролю за якістю освіти, запровадження нової етики управлінської діяльності в галузі освіти, заснованої на принципах взаємоповаги, позитивної мотивації;

3) відкритість розробки, експертизи й апробації нормативно-правових документів і відкритість інформації щодо результативності діяльності вищих навчальних закладів;

4) створення систем моніторингу ефективності управлінських рішень їх впливу на якість освітніх послуг на всіх рівнях, організацію експериментальної перевірки та експертизи освітніх інновацій із залученням громадськості.

Реалізація усіх цих очікувань відбувається на фоні переорієнтації загальної парадигми вищої освіти з *гуманістичної*, що тлумачить вищу освіту як право людини збагачувати себе вищими інтелектуальними досягненнями людства і ставить їх на службу соціальному прогресу, на пара-

дигму *економічну*, згідно з якою вища освіта являє собою сферу інвестицій, що приносять додатковий прибуток, фінансові дивіденди та інші бонуси. Важливо не тільки спрогнозувати позитивні моменти легітимації економічної парадигми освіти, а й усвідомити ризики її запровадження. На наш погляд, перспективне майбутнє освіти в Україні можливе тільки за умов поєднання цих двох парадигм, адже серед усіх соціальних інститутів тільки освіта може виконувати таку важливу місію, як виховання у людей потреби освоювати набуті людством знання, зберігати фундаментальні людські цінності, піклуватися про нинішні й майбутні покоління.

У контексті децентралізації освіти необхідно виявити модернізаційні імпульси її трансформації на регіональному рівні, зберігати гуманістичну спрямованість її розвитку, спрямовувати усі регіональні ресурси на освіту і виховання таких професіоналів, які завдяки своїм знанням, компетенціям і громадянським якостям зможуть розвивати своє місто, свій регіон, свою країну.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Ревак І. О.** Вища освіта в структурі інтелектуального потенціалу України: стан та перспективи розвитку / І. О. Ревак // Проблеми економіки. – 2014. – № 4. – С. 136.

2. **Семиноженко В. П.** Сучасна освіта в контексті нових суспільних викликів / В. П. Семиноженко // Кадровый потенциал современных образовательных систем: состояние и перспективы : материалы междунар. науч.-практ. конф. (Харьков, 18 февр. 2016 г.) / М-во образования и науки Украины, Ин-т высшего образования НАПН Украины, Харьк. гуманитар. ун-т «Нар. укр. акад.» [и др. ; редкол. : Е. В. Астахова (гл. ред.) и др.]. – Харьков : Изд-во НУА, 2016. – С. 19–22.

3. **Чепак В. В.** Управління в інституті освіти: соціологічні моделі / В. В. Чепак // Соціальні технології: заради чого? яким чином? з яким результатом? : монографія / кол. авт. ; наук. ред. В. І. Подшивалкіна. – Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечнікова, 2014. – С. 329–337.

4. Образовательный потенциал Харьковщины : монографія / [В. И. Астахова, Е. В. Астахова, Е. В. Астахова (мл.) и др.]; под общ. ред. Е. В. Астаховой, Е. А. Подольской ; Нар. укр. акад. – Харьков : Изд-во НУА, 2013. – 502 с.

REFERENCES

1. **Revak I. O.** Higher education in the structure of intellectual potential of Ukraine: status and prospects of development / I. O. Revak // Economy problems. – 2014. – № 4. – P. 136.

2. **Semynozhenko V. P.** Modern education in the context of the new social challenges / V. P. Semynozhenko // Human resources of modern educational systems: state and prospects : materials of international scientific-practical conferences, Kharkov, 18 of February, 2016 / The Ministry of education and science of Ukraine, The Institute of Higher Education Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kharkov University of Humanities «People's Ukrainian Academy» [and etc. ; editorial board: E. V. Astakhova (chief editor) and etc.]. – Kharkov : Publisher PUA, 2016. – P. 19–22.

3. **Chepak V. V.** Management at the institute of education: sociological models / V. V. Chepak // Social technologies: For what? How? With what result? : monograph / The collective authorship, science editor. V. I. Podshivalkina. – Odessa : Odessa National University of I. I. Mechnikov, 2014. – P. 329–337.

4. Educational potential of the Kharkov region : monograph / [V. I. Astakhova, E. V. Astakhova, E. V. Astakhova (young.) and etc.]; under the general edit of E. V. Astakhova, E. A. Podolskaya ; People's Ukrainian Academy. – Kharkov : Publisher PUA, 2013. – 502 p.

Анатолій ПОХРЕСНИК,

кандидат філософських наук, доцент,
директор Київського технікуму
електронних приладів

УДК 37.014.5+140.8

**НАУКИ І ВИЩА
ОСВІТА УЧОРА,
СЬОГОДНІ
І ЗАВТРА**

© Похресник А., 2016

Ключові слова: вища освіта, науки, освітньо-науковий комплекс, якісні наукові дослідження, сонячна енергетика, 3D-принтери, орієнтація вищої освіти.

У статті досліджено історію появи і розвитку цілісних освітньо-наукових комплексів як засобів утілення в житті гасла "Знання – це сила". Указано на позитивні і негативні риси такого комплексу в Радянському Союзі. Викладено причини швидкого занепаду лідерства точних наук і на пострадянських теренах, і в більшості розвинених держав. Розглянуто науково-дослідну діяльність у 25 державах світу і на основі абсолютного її обсягу складений рейтинг якості (відносної інтенсивності). Лідерами за цим показником виявилися Швейцарія, Сінгапур, Ізраїль, США і Великобританія. Зазначено, що вища освіта у найближчі роки зазнає радикальних змін не через вплив Інтернету, а через появу цілком нових джерел енергії і 3D-принтерів. Для України важливішим є зміна змісту вищої освіти, а не виконання структурних вимог Болонського процесу. Стратегія економічного прогресу має будуватися на сонячній енергетиці і 3D-принтерах.

Актуальність і тенденції. Незаперечним є факт складного і надто тривалого переходу українського народу і Вітчизни зі стадії усього лише підпорядкованої частини великого імперського утворення до повної незалежності з перспективою приєднання до спілки європейських демократичних держав. В українських ЗМІ останнім часом домінують політичні, фінансові й оборонно-виробничі теми, що зумовлено вимушеною участю в цілій групі «війн», розгорнутих східним сусідом. Наука і вища освіта мають недостатнє фінансування й підтримуються переважно ентузіазмом тих, хто не емігрував чи за кордон, чи у фінансово значно вигідніші сектори зайнятості. Усі сподіваються на те, що з перемогою ми зможемо активніше відбудовувати й розвивати економіку, зміцнювати співпрацю з європейськими державами, які підтримували й надавали різноманітну допомогу. Належне місце у цих прогнозах займає наш науково-освітній комплекс, який, наш погляд, і досі не став об'єктом концентровано-го дослідження задля вибору шляхів і засобів його максимально креативного використання. Ігноруються форсмажорні значення відкриття і вже розпочаті глобальні зміни, тому пропозиції і плани наших

вищих керівників ми не можемо назвати «стратегічними» – вони практично завжди йдуть навздогін за зарубіжжям укупі з неувагою до наших можливостей і потреб ([2] та ін.). Саме тому ми вважаємо наше дослідження актуальним і необхідним.

Метою статті є аналіз визначальних особливостей розвитку світової науки і вищої освіти з настанням ХХІ століття й акцентування тих міфологічних переконань, що детермінують помилкові законодавчі й інші події в освітньо-науковій сфері.

Виклад матеріалу. Будемо шанувати принцип історизму й спершу розглянемо минуле і нав'язані ним різноманітні міфи. Виникнення писемності досить швидко зумовило появу закладів і навіть систем освіти, найбільш розвинена з яких у Візантії використала модель університету як засобу підготовки справжніх професіоналів з цивільної та воєнної інтелектуальної діяльності. У світі наук аналогічною вершиною стала Академія в єгипетській Александрії, але перетворення наукових і технологічних досліджень у визнану продуктивну силу економіки і суспільства довелося чекати майже 2000 років.

На наш погляд, перший справжній освітньо-науковий комплекс виник в Англії, керівники якої прислухалися не тільки до беконівського гасла «Знання – це сила», а й усвідомили перспективність програми розвитку науки задля зміцнення суспільства і держави. Саме це стало основою безперечного успіху цього невеликого за розмірами острівця, населення якого спромоглося створити найбільшу колоніальну імперію.

Спокуса для інших держав піти подібним шляхом була надто велика, тому вони по черзі копіювали британський приклад. Найбільшого досягли німці, де великий науковець і реформатор В. фон Гумбольдт отримав дозвіл на створення добре пристосованої для потреб індустріального суспільства системи освіти, верхівкою якої стали дослідницько-навчальні заклади – Берлінський та інші університети разом з політехнічними інститутами. Розвиток промисловості сприяв об'єднанню Ні-

меччини і швидко привів до появи великих фірм з власними пошуковими і конструкторськими лабораторіями переважно об'єднаного спрямування.

Модель вищої освіти В. фон Гумбольдта разом з комплексом законів з підтримки і захисту вчителів США і викладачів ВНЗ виявилась на диво вдалою. Це на практиці довели події Першої світової війни. Безсумнівно, що завдяки досягненням освіти і науки Німеччина та її слабенькі союзники, набагато поступаючись європейським країнам Антанти і США за усіма людськими і природними ресурсами, так довго опиралися і не бажали підписувати мирну угоду. Переможці, однак, обрали такий її недолугий варіант, що у результаті вибухнула ще жахливіша війна – очевидне продовження попередньої.

У цьому значну роль відіграв факт появи Радянського Союзу, який дав змогу еліті орієнтованій на реванш науки Німеччини багато років продовжувати свою діяльність на його теренах. Й. Сталін скопіював німецький зразок середньої і вищої освіти, але в умовах великого цейтноту обрав бінарний варіант освітньо-наукового комплексу. Основні фундаментальні дослідження і конструкторські розробки були доручені академічним інститутам і переважно засекреченим установам, а цілком відокремленою стала друга його частина, що складалася із середніх і вищих шкіл.

Ця структура виявилась достатньо ефективною у складних воєнних умовах, тому була збережена і навіть зміцнена в роки "холодної війни", адже й тоді все було скероване на оборону. Молодь радісно і свідомо намагалася досягти хороших результатів вже в школі під час вивчення природничо-математичних предметів, бо це слугувало надійним соціальним ліфтом.

Доцільно ще раз акцентувати той незаперечний факт, що гарні загальні показники освітньо-наукового комплексу СРСР мали в основі пристосовані до його індустріальної економіки структурні та сутнісні риси, різноманітність стимулів для мо-

лоді, цілеспрямоване фінансування і концентрацію тільки на тих вузьких секторах наук і технологій, що безпосередньо обслуговували збройні сили. Все інше відкидалося чи ігнорувалося. Один приклад: на початку виникнення електронних фото- та інших засобів майже всі патенти належали радянським науковцям і конструкторам, ось тільки ксерокси та іншу подібну техніку керівники СРСР аж ніяк не хотіли зробити загальнодоступною. Результат відомий – тотальне відставання спершу у ксероксах, а пізніше – і в комп'ютерній техніці.

Наближення ери практично безкоштовної і загальнодоступної інформації свідчило про неминучість занепаду індустріального суспільства. В СРСР це не усвідомили й продовжили хибну політику в науках та освіті, на Заході провідні науковці попередили про наближення нового суспільства ([1] та ін).

В освітній частині світових комплексів упродовж другої половини ХХ ст. відбувся перехід від елітарної вищої школи до майже загальної, коли вищу освіту розпочали отримувати не виокремлені здібні (як у Німеччині чи СРСР у часи максимальних успіхів їх систем освіти), а майже вся вікова група 18-23 років. Зниження конфронтації у «холодній війні» стало помітним як зі скорочення пропагандистських матеріалів з ядерної фізики і ракетних змагань, так і з зменшення цікавості молоді до математики, фізики й інших «оборонних» наук та розширенню екологічної, біологічної й іншої подібної тематики. Науковці Заходу виявили багато причин зниження престижності і зменшення якості природничо-наукової освіти:

1. Домінування старих і дуже старих навчальних програм, що все більше віддалялися від технологічних реалій щоденного життя учнів і студентів, зменшуючи їх потяг до засвоєння матеріалу.

2. Зростання перешкод на багаторічному шляху від початку вивчення фізики або іншої науки до рівня PhD і гарних заробітків. Молодь стала обирати «легші» фахи адвоката чи журналіста.

3. Через фемінізацію старшої школи та

необхідність навчати всю молодь зменшилася професійна компетентність учителів, насиченість та ефективність уроків.

4. В умовах демократії і свободи у ЗМІ набули великого поширення антинаукові матеріали. Україна добре познайомилася з цим нещастям вже у роки відновленої незалежності і страждає все більше і більше.

5. На Заході великої сили і популярності набула філософія постмодернізму з її запереченням об'єктивності законів і досягнень природничо-математичних наук. Цим зашкодили і собі, і системі освіти.

6. Серед багатьох наслідків попереднього явища було формування викривленого іміджу вченого-дослідника як дивакуватої особи, що займається міфами, фантазіями чи чимось дуже віддаленим від щоденної дійсності. Пошана збереглася тільки до лауреатів премії Нобеля, про яких ЗМІ вимущено згадували лише раз на рік.

7. Тижневики та інші ЗМІ все рідше писали про науковців, усе частіше – про суперечки між ними та про досягнення тих, хто пропагував антинауку. Імідж серйозної науки занепадав з обох цих причин.

8. Прогрес у ядерній зброї та ракетах вороги точних наук і клерикали використали для проголошення їх «бездушності», антигуманності, скерованості на знищення життя на Землі.

9. Закони таких наук, як психологія й теорія інновацій пояснюють факт активного відторгнення чогось нового і незрозумілого пересічними громадянами, які не отримали фахову підготовку. Цей ефект тільки посилювався від того, що «фронт» сучасних наук все більше віддалявся від змісту шкільного навчання. Пояснити населенню тонкощі генної інженерії й квантових технологій набагато важче, як стрільбу з гармати чи політ ракети.

10. Наука стала колективним явищем, що зменшило її привабливість для яскравих особистостей. Вони все частіше стали обирати гуманітарні науки, де швидше можна досягти індивідуального успіху.

11. Перемога на Заході моделі «суспіль-

ства споживання» стала для молоді поштовхом до пошуків якомога швидших і легших шляхів до «підвищеного споживання». Тут у фізики чи математики шанси впали просто катастрофічно. До небес злетіла привабливість МВА чи подібних «доказів успішності» [3].

12. У сучасній Україні ми стикаємося з тим, що майже відсутня співпраця між журналістами і науковцями. Свобода ЗМІ від державного впливу не сприяє їх участі у науковій пропаганді, а от на Заході й досі існують науково-популярні видання для молоді, інформаційні телепередачі та інтернетні матеріали. Усе це все ж діє більш-менш позитивно, та й система середньої освіти стала значно ефективнішою.

Якщо узагальнити стан діяльності освітньо-наукових комплексів у розвинених країнах Європейського Союзу та інших континентів, то слід визнати – майже в кожній з них відчувається брак тих абітурієнтів, які можуть успішно виконувати дуже складні навчальні програми з точних наук. США вийшли з цього утруднення через програму моніторингу учнів і студентів світу й запрошення до себе найздібніших. Необмежені фінансові ресурси дозволяють мати у складі аспірантури мало не дві третини не своїх громадян, а іноземців. У результаті в світі формується конкурентне поле боротьби за потенційних кандидатів на премії Нобеля чи Філдса.

Виразною тенденцією стало швидке збільшення чисельності науковців. Так само промовистим ми вважаємо переорієнтацію ЮНЕСКО з вивчення нижчих освітніх рівнів на вищу освіту і наукові дослідження, а також акцентування ОЕСД на науках і технологіях, що дало змогу створити доволі детальну картину всього освітньо-наукового комплексу сучасного світу [4; 6]. Аналіз цих матеріалів дає змогу не тільки взнати, що на планеті працює майже вісім мільйонів науковців рівня PhD і вище, але й з прикрістю переконатися у тому, що Україна майже вилучила себе зі складу наукового світу і згадується чи з приводу минулих досягнень, чи у складі чорноморських

або інших об'єднань, де нас випереджають Туреччина й інші подібні держави, що серйозно піклуються про науку.

Відзначимо, що звернення до поняття «якісна наукова продукція» дає значно уточнену картину діяльності сучасних освітньо-наукових комплексів. В її побудові враховуються ті публікації з точних наук, що стають основою цілком нових технологій, торгівлі ліцензіями і патентами, лідерством на світовому ринку в тих товарах, які взагалі (як для Німеччини) неспроможні створити конкуренти. Наведемо у формі промовистої таблиці результати, отримані науковцями під час створення рейтингу держав за обсягом якісної наукової продукції [5]:

Країна	Ранг	Країна	Ранг
США	100,0	Індія	3,2
Німеччина	20,4	Тайвань	3,1
Китай	19,8	Ізраїль	2,6
Японія	18,4	Сінгапур	2,6
Великобританія	16,9	Швеція	2,5
Франція	11,7	Бельгія	1,9
Канада	8,3	Данія	1,5
Південна Корея	6,7	Австрія	1,4
Італія	6,1	Росія	1,3
Іспанія	6,1	Гонконг	1,3
Швейцарія	4,9	Бразилія	1,2
Австралія	4,4	Фінляндія	1,2
Нідерланди	4,0		

Лідерство США зрозуміле і поки що незаперечне. Услід кращі місця посідають розвинуті держави з тривалою історією освітньо-наукових комплексів – Німеччина, Японія, Великобританія, Франція. Цю групу вже випередив Китай, що продовжує збільшувати свої показники кожного року на 10–15%, поставивши собі за мету підняти свої провідні університети до світового рівня й увійти не тільки до 100 кращих, а й до групи 20–30 найкращих. Значні успіхи у розвитку свого освітньо-наукового комплексу має Південна Корея. Вони тим вагоміші, що півсотні років тому його узагалі не можна було помітити.

З інших держав слід наголосити на досягненнях Швейцарії, що має мале населення й усього кілька університетів. Якщо поділити кількісне значення рангу з цієї таблиці на кількість населення у відповідній державі, то лідерство за показником відносних наукових досягнень перейде від США саме до Швейцарії (другим буде Сінгапур, а третім – Ізраїль, наступні – США і Великобританія). Воно тим вагомніше, що майже всі науковці і професори Швейцарії народжені в ній. З цієї країни молоді науковці дуже рідко їдуть у США, а в останні роки звідти все частіше у Швейцарію прибувають ті дослідники, хто вважає європейські умови набагато кращими.

З початком ХХІ ст. країни-учасники Європейського Союзу реалізують Лісабонський проект з прискореного розвитку точних наук і надвисоких технологій. За період з 2000 року вони скоротили відставання від США, але мають труднощі з виконанням цих планів не з фінансових причин, а через надто малу кількість студентів, які обирають в університетах точні науки. Набагато кращі справи не у найбільших державах ЄС, а в малих з протестантським ставленням до праці та державним піклуванням про точні науки – Нідерландах, Швеції, Данії, Фінляндії. У кожній з них висока ефективність економіки й привабливий рівень життя мають в основі гарну роботу національних освітньо-наукових комплексів.

Показовими є дії Росії та Китаю. Наші східні сусіди йдуть шляхом «оптимізації» освіти, перекладаючи витрати на населення і реформуючи наукові дослідження через процес об'єднання трьох академій в одну установу з повною бюрократизацією управління. Занепад науки швидкий і, схоже, необоротний.

Китай, навпаки, концентрує все більші ресурси у своєму освітньо-науковому секторі, скеровує десятки тисяч найздібніших випускників на післядипломну підготовку у США та інші розвинені держави, дотримується політики максимальної підтримки тих науковців, хто повертається додому.

Українцям слід врахувати зарубіжний досвід і діяти автономно, керуючись правильною стратегією на майбутнє і враховуючи ті зміни у технологіях, що неминуче настануть через кілька років через втілення у життя новітніх наукових відкриттів. Оберемо для прикладу перспективи зміни енергетичних джерел та масового виробничого інструментарію.

У сфері енергетики розгорнулося змагання між володарями і розпорядниками ресурсів, що насправді владарюють у світі й не бажають змін, і прихильниками цілком нових джерел енергії. У 2013 р. найвидатнішим відкриттям визнане створення швейцарцем М. Грьотцелем ультратонких і дешевих плівкових фотоелементів на основі поширеного у нас перовськіту (CaTiO_3). Захід миттєво «увімкнув гальма». Наше сподівання – Китай, який придбав ліцензію у Грьотцеля, але у даний момент шукає шляхів заміни літію в акумуляторах на щось набагато доступніше (хороші перспективи в заміні літію на наноалюміній та у створенні досконалих наноконденсторів).

Немає сумнівів, що традиційна енергетика доживає свої останні роки, адже вона вже розпочала зникати назавжди. Тому вища освіта України вже сьогодні повинна розпочати масову підготовку фахівців з виготовлення та експлуатації великої кількості перовськітних та інших плівок і панелей, супутнього обладнання, акумуляторів, великої гама ефективних електродвигунів тощо. Нас чекають радикальні політичні та енергетичні зміни.

Та не тільки енергетика зазнає тотальних трансформацій. Необоротні зміни ринку праці спричинять масове виготовлення і використання у кожній родині *тривимірних принтерів*, спроможних виготовляти не тільки іграшки чи сувеніри, а й набагато корисніші речі – одяг, взуття, меблі, цілі будинки. У них легко використати екологічно безпечні природні матеріали (сучасна їх гама, звичайно, ще невелика, але можливості її розширення практично необмежені). Як і мобільні телефони, ці вироби завоюють всю планету й радикально впли-

нуть на роботу багатьох сучасних економічних секторів. Навіть сучасні інструменти та інші продукти з металів будуть замінені значно легшими і міцнішими з наноцелюлози, скріпленої особливими біологічними клеями.

Висновки. Цих прикладів щодо енергетичних перспектив перовськітних та інших фотоелементів разом з новими моделями 3D-принтерів, на наш погляд, цілком достатньо для формулювання такого висновку: вже здійснені науковцями і технологіями відкриття і досягнення гарантують швидкий рух

усього людства до сталого розвитку в разі їх ефективного використання й скерування на створення ноотехнологій, надпровідно-сонячної енергетики, повної електризації всього транспорту, індивідуалізованого виробництва на основі 3D-принтерів.

Наявна мережа вищих навчальних закладів повинна уже зараз запроваджувати нові спеціальності й передбачати модернізацію чи закриття старих. Повернення до ринку праці 1960–70-х років не буде, науки й освітні заклади мають враховувати вимоги 2030-х років.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Белл Д.** Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования : пер. с англ. / Д. Белл. – М. : Academia, 1999. – 956 с.
2. Моніторинг інтеграції української системи вищої освіти в Європейський простір вищої освіти та наукового дослідження : аналіт. звіт / Т. В. Фініков, О. І. Шаров. – К. : Таксон, 2014. – 144 с.
3. **Сьеберг С.** Научно-техническое образование в Европе: текущие проблемы и возможные решения / С. Сьеберг // Контакт. – 2002. – Том XXVII, № 3–4. – С. 1–6.
4. Мир в поисках эффективной стратегии роста : доклад ЮНЕСКО по науке: *на пути к 2030 году*. Резюме [Электронный ресурс] / Соэт Л., Шнеганс С., Эрекал Д., Ангатевав Б., Расия Р. – Париж : ЮНЕСКО, 2015. – 44 с. – Режим доступа : <http://unesdoc.org/images/0023/002354/235407r.pdf>
5. Страны мира, лучшие по развитию науки. Рейтинг Nature and Digital Science // В мире науки. – 2012. – № 12 – С. 40–41.
6. OECD (2015), *OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2015: Innovation for growth and society*, OECD Publishing, Paris [Electronic resource]. – 264 p. – Access mode : http://dx.doi.org/10.1787/sti_scoreboard-2015-en 4-11-2015.

REFERENCES

1. **Bell D.** The coming post-industrial society. Experience of social forecasting : Translation from English / D. Bell. – M. : Academia, 1999. – 956 p.
2. Monitoring on the integration of Ukrainian higher education in the European higher education and scientific research: Analytical Report / T. V. Finikov, O. I. Sharov. – K. : Tucson, 2014. – 144 p.
3. **Sjeberg C.** Scientific and technical education in Europe: current challenges and possible solutions / C. Sjeberg // Contact. – 2002. – Vol. XXVII, № 3–4. – P. 1–6.
4. World in search of an effective strategy of growth / UNESCO Science Report: on the road by 2030. Summary [Electronic resource] / Soet L., Shnegans S., Erekal D. Angatevar B., Rasiya R. – Paris : UNESCO, 2015. – 44 p. – Access mode : <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002354/235407r.pdf>
5. Countries of the world, the best for the development of science. Rating Nature and Digital Science // In the world of science. – 2012. – №12 – P. 40–41.
6. OECD (2015), *OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2015: Innovation for growth and society*, OECD Publishing, Paris [Electronic resource]. – 264 p. – Access mode : http://dx.doi.org/10.1787/sti_scoreboard-2015-en 4-11-2015.

Андрій ГРИНЬКІВ

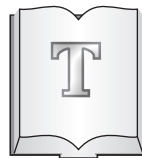
кандидат філософських наук,
викладач кафедри
менеджменту та інноваційних технологій
соціально-культурної діяльності,
Національний педагогічний університет
ім. М.П. Драгоманова

Ключові слова: метакогнітивний, дослідження, освіта, інноваційні технології, навчальні здібності, метакогнітивний моніторинг, метакогнітивна регуляція.

Аналізується ряд метакогнітивних досліджень, висновки яких уможливають якісно нові освітні технології. Автор розглядає взаємозв'язок навчальних здібностей з метакогнітивними процесами, проблеми метакогнітивного моніторингу, вплив метакогнітивних здібностей на розуміння тексту. Метакогнітивна теорія розглядається як потенціал для викладачів, а новітні дослідження метакогнітивних процесів передумовою освітніх інновацій.

МЕТАКОГНІТИВНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В КОНТЕКСТІ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ

© Гриньків А., 2016

енденції зростання масового використання найновіших інформаційно-комунікаційних технологій якісно змінюють сучасний соціум. Нові технології швидко реалізуються й стають більш доступними для людей, суттєво змінюючи технології виробництва, споживання товарів та послуг, зокрема впливають на проведення вільного часу, соціальні зв'язки, побутові справи. Масове використання інформаційних технологій впливає на соціальну структуру суспільства і, як наслідок, майже на всі його сфери.

Стрімко змінюючись, сучасне суспільство кидає нові виклики сучасній освіті. Адже, суттєво змінюючись, соціальні інститути потребують нових умінь і навичок від майбутніх фахівців у тій чи іншій галузі. Відомим дослідником оцінки навичок XXI ст. є Патрік Гріфін, керівник глобального дослідницького проекту (Assessment and Teaching of 21st Century Skills). На його думку, навички, які знадобляться в майбутньому випускникам університетів, будуть виключно комунікаційними: розуміння культурних відмінностей, креативність, стратегічне і критичне мислен-

ня, уміння організації роботи груп і швидке спільне рішення завдань. Навчити дітей не боятися невизначеності, критично аналізувати інформацію, творчо мислити, рефлексувати і терпляче працювати є завданнями, що стоять перед сучасним педагогом. Відповідно, ці ж якості бачать роботодавці в своїх потенційних працівників.

Глобальні трансформації не залишають осторонь і нашу державу, інтегровану в європейський та світовий соціально-економічний простір. Ці зміни вимагають такої ж швидкої реакції від фахівців різних галузей. Враховуючи інформаційну складову сучасних інноваційних технологій, виникають нові вимоги до процесів мислення, що прослідковується в соціальній взаємодії, зокрема в освіті.

Нашим завданням є аналіз сучасних наукових досліджень метакогнітивних процесів, які є передумовою створення нових технологій у галузі освіти.

Поняття «метакогнітивний процес» походить від «метاپізнання», яке вводиться в 1976 р. Джоном Флейвелом у науковий обіг як сукупність знань людини про основні особливості пізнавальної сфери та способи її контролю. Термін «метاپізнання» (metacognition) є здатністю аналізувати власні розумові стратегії і керувати власною пізнавальною діяльністю.

Дж. Флейвел виокремив чотири компоненти метاپізнання: метакогнітивні знання, метакогнітивний досвід, цілі та стратегії.

Основним поняттям у концепції метاپізнання Дж. Флейвела є «мислення стосовно власного мислення». Такі думки можуть торкатися того, що ми знаємо; що ми в даний час робимо (тобто метакогнітивні навички); який поточний когнітивний або емоційний стан (метакогнітивне відчуття). Метакогнітивні думки беруть початок не з безпосередньої зовнішньої дійсності людини. Їх джерело пов'язане з власними внутрішніми ментальними уявленнями людини про цю дійсність, яке може включати те, що вона знає про ці внутрішні уявлення, як це працює і як вона це відчуває. Тому мета-

когніція іноді визначається просто як мислення стосовно мислення або, за Дж. Флейвелом, «знання і пізнання щодо пізнавальних феноменів» [3, с. 16].

У контексті даної статті варто прояснити розуміння такого поняття, як «метакогнітивні стратегії». Метакогнітивна стратегія – це форма організації метакогнітивних процесів, визначена послідовність дій, спрямованих на контроль, планування когнітивних процесів, а також на співвідношення результату з метою діяльності. Якщо когнітивні стратегії ми використовуємо для досягнення визначеної мети, то метакогнітивні для перевірки ступеня досягнення цієї мети.

Дослідження метакогнітивних процесів спрямовані на вивчення мисленнєвих механізмів людини. Краще розуміння природи пізнання уможливує втілення інноваційних технологій у різних галузях діяльності, зокрема й у галузі освіти.

У контексті освітніх інновацій цікавим є дослідження взаємозв'язку навчальних здібностей та метакогнітивних якостей особистості, яке проводить А. А. Карпов [2]. Учений досліджує взаємозв'язок рівня навчальних здібностей і ступінь розвитку метакогнітивних процесів особистості. Його гіпотеза полягає в тому, що існує закономірний взаємозв'язок між рівнем навчальних здібностей і метакогнітивними якостями особистості. Відповідно збільшення рівня навчальних здібностей як загальної здатності в цілому позначається на тенденції до підвищення загальної міри розвитку метакогнітивних здібностей особистості.

Дослідник констатує наявність прямої залежності між цими феноменами. Пряма залежність між рівнем навчальних здібностей і ступенем розвитку метакогнітивних процесів пояснюється тим, що метакогнітивні здібності є одним з найважливіших результативних проявів навчальних здібностей. Навчання як здатність істотною мірою пов'язана з формуванням і розвитком, засвоєнням і генералізацією метакогнітивних стратегій. У саму сутність метакогнітивних процесів включені компо-

ненти та фактори, які необхідні для успішного освоєння матеріалу. Мова йде про оволодіння різними операційними засобами метапам'яті, метамислення, когнітивного моніторингу [2, с. 234]. Щодо останнього є окремі дослідження, які стосуються процесу навчання.

Результати дослідження згаданої залежності, яка констатується А. А. Карповим, говорять про те, що така залежність існує й полягає в тому, що при зростанні індивідуальної міри розвитку навчальних здібностей збільшується ступінь розвитку метакогнітивних якостей та загальний рівень їх структурної організації.

Освітня практика вказує на те, що у багатьох студентів виникають серйозні труднощі в розумінні та засвоєнні навчальної та наукової інформації. Подібні академічні труднощі обумовлені комплексом причин, яких відносяться когнітивні, регулятивні, мотиваційні тощо. У цьому напрямі важливим є дослідження Ю. В. Пошехоновою та А. В. Карповим мотиваційних і вольових особливостей метапізнання студентів вищих навчальних закладів [6].

Учені аналізують особливості функціонування метакогнітивних процесів у навчальній діяльності студентів. Варто зазначити, що метакогнітивні процеси дозволяють суб'єкту ефективніше здійснювати діяльність, підвищуючи її результативність. Проте ефективність навчальної діяльності зумовлена системною взаємодією метакогнітивних, мотиваційних, вольових та інших процесів. Відповідно в дослідженні вивчалися особливості мотиваційної сфери особистості, що включає навчальну мотивацію, мотивацію науково дослідної діяльності, а також загальну мотиваційну спрямованість. Досліджувалось взаємовідношення компонентів метапізнання і показників вольової саморегуляції. Вирішення завдань здійснювалося за допомогою методики самооцінки метакогнітивних знань і метакогнітивної активності.

Аналіз статистичних показників показав, що студенти, які активно застосовують метакогнітивні стратегії, краще встигають,

ніж студенти, які застосовують ці стратегії менше. Дані результати цілком очікувані, якщо взяти до уваги той факт, що метакогнітивна активність має тісний зв'язок з вольовою саморегуляцією. Це означає, що в разі необхідності суб'єкт має намір і здатний робити зусилля, спрямовані на успішне здійснення діяльності.

Ю. В. Пошехонова зазначає, що студенти з низьким рівнем метакогнітивної активності характеризуються імпульсивністю, непослідовністю поведінки, зниженим фоном активності й працездатності. Таким чином, незважаючи на всі переваги, які надає активне використання метакогнітивних стратегій, можна зазначити і ряд проблем, обумовлених вольовими особливостями саморегуляції, таких, як ригідність поведінки, підвищена внутрішня напруженість, стомлюваність. Слабкий розвиток вольової сфери означає нездатність студентів діяти і досягати успіху в умовах недостатнього зовнішнього педагогічного контролю за процесом навчання. Відповідно, навіть сформована мотивація досягнення, спрямована на професіоналізацію та самореалізацію, буде обмежуватися здібностями студентів до вольових зусиль.

Завдяки згаданому дослідженню виявлено різні взаємозв'язки компонентів метапізнання і вольової саморегуляції: висока самооцінка метакогнітивних знань тісно пов'язана з наполегливістю суб'єкта і не пов'язана з самовладанням; самооцінка метакогнітивної активності тісно корелює з обома показниками вольової саморегуляції. Визначені взаємозв'язки пояснюються якісним розходженням змісту і функцій метакогнітивних компонентів. Встановлено, що метакогнітивна активність тісніше пов'язана з мотиваційною сферою особистості, ніж метакогнітивні знання. Відмінності між групами студентів з високим і низьким рівнем розвитку компонентів метапізнання обумовлені своєрідністю спрямованості мотивації і полягають переважно в мотивах, що відображають професійні, пізнавальні, творчі потреби, а також потреби в самореалізації [6, с. 34–35].

У сучасних дослідженнях метапізнання істотно місце займає вивчення того, наскільки добре людина уявляє собі можливості і обмеженість власного пізнання, що знає вона про те, які стратегії використовує в рішенні різних завдань, наскільки чітко розуміє, якими знаннями у тій чи іншій галузі володіє. Ці аспекти метапізнання зазвичай позначаються поняттям «метакогнітивна обізнаність». Метакогнітивна обізнаність (metacognitive awareness) у широкому сенсі включає в себе знання можливостей і обмежень власного пізнання, усвідомлення стратегій і прийомів розв'язування задач, а також умов, у яких може бути використана та чи інша стратегія вирішення. Крім цього, метакогнітивна обізнаність стосується також способів регуляції власного пізнання, які реалізуються в процесі планування, моніторингу та оцінки рішення визначеного завдання. Дослідження показують, що чим краще суб'єкт обізнаний про власні пізнавальні процеси, тим більш успішним він є у вирішенні різних, зокрема й академічних, завдань.

Питання метакогнітивної обізнаності є вкрай актуальними для освітньої галузі. Адже прийняття того чи іншого рішення індивідом значною мірою залежить від усвідомлення якості власного знання, від його самооцінки, що своєю чергою впливає на навчальні стратегії та рішення конкретних тактичних завдань. Відомо багато фактів, коли завищена оцінка власних здібностей і знань призводить до помилкового планування діяльності та, як наслідок, невиконання запланованих завдань. Людина часто переоцінює власну компетентність, буває занадто самовпевненою в оцінці результатів роботи з завданням. Даний феномен отримав назву надмірної впевненості (overconfidence). Психолог Дж. Меткалф позначає такі феномени терміном «когнітивний оптимізм».

Переоцінка власної компетентності нерідко призводить до рішень, наслідки яких можуть бути не тільки шкідливими, але навіть катастрофічними. Студент, який переоцінює власні знання, систематично недопра-

цьовує над навчальним предметом і ризикує знизити власну академічну успішність.

Загадані феномени конкретизуються в понятті метакогнітивного моніторингу, який відноситься до регулятивного аспекту метапізнання і є прослідковуванням суб'єктом власної пізнавальної активності та її результатів у процесі вирішення різних типів завдань [8].

Варто зазначити, що існує багато досліджень метакогнітивного моніторингу. У контексті освітніх інновацій цікавим буде дослідження метакогнітивного моніторингу саме в освітній галузі, в умовах реальної навчальної аудиторії. Саме таке дослідження в 2012 р. проведено А. Е. Фомінін [7]. Гіпотеза дослідження полягала в тому, що психологічна доступність формулювання навчальної проблеми пов'язувалася з тим, наскільки сильно впевнений індивід в її правильності. Саме цей зв'язок може виражатися в тому, що суб'єктивна доступність тієї чи іншої причини, яку індивід приписує власним навчальним труднощам, пов'язана з упевненістю в правильності цього формулювання, незалежно від того, наскільки вона адекватна.

За результатами дослідження метакогнітивного моніторингу вирішення студентами навчальних завдань А. Е. Фомін робить висновок, що впевненість у формулюваннях навчальних проблем не пов'язана з тим, чи відображає конкретне формулювання значуще або незначне навчальне утруднення. На матеріалі рішення студентами завдання на виявлення навчальних проблем виявлений ефект спотворення метакогнітивного моніторингу цього процесу. Якість моніторингу пов'язана з суб'єктивною доступністю формулювань труднощів у навчанні.

Результати свідчать на користь підтвердження гіпотези. Важливо, що вирішення питання про те, які механізми лежать в основі неадекватного метакогнітивного моніторингу, задає напрям для конструювання навчальних процедур, спрямованих на корекцію цих спотворень. Якщо вважати, що в основі надупевненості студента ле-

жать евристичні процеси, то в навчанні необхідно створювати такі умови, які сприяли б більш обережному використанню учнями таких евристик [7, с. 180].

У процесі навчання вкрай важливим є планування студентами своєї самостійної навчальної діяльності, відповідно неадекватні прогнози власних можливостей приводитимуть до неуспіху і, як наслідок, зниження мотивації. Отже, суб'єктивна оцінка успішності вирішення завдань у минулому впливає на прогнозування.

Не менш важливим аспектом навчання є наукова діяльність студентів. Вона ґрунтується на опрацюванні наукової літератури. Актуальним для наукової та й навчальної діяльності студентів є розуміння наукових текстів. У контексті цієї проблематики варто зазначити, що існують окремі дослідження щодо взаємозв'язку метакогнітивної активності та рівня розуміння наукових текстів, зокрема, праця О.В. Лазаревої [5].

У когнітивній психології підкреслюється, що результативність розуміння тексту підвищується, якщо суб'єкт розуміння використовує не тільки різноманітні стратегії обробки інформації, а й метакогнітивні процеси, які розглядаються як один з чинників успішності пізнавальної діяльності. Відповідно метою згаданого дослідження було підтвердження такого взаємозв'язку.

За результатами дослідження [5], студенти з низьким рівнем розуміння тексту мають дефіцит метакогнітивних знань і використовують недостатнє число метакогнітивних стратегій. Вони мають обмежені знання про власні пізнавальні процеси, їх функціонування.

Особливості метакогнітивної регуляції проявляються в тому, що студенти використовують незначну кількість метакогнітивних стратегій: у середньому в розумінні тексту зустрічається тільки якась одна стратегія; функції використовуваних у розумінні тексту стратегій обмежені. Студенти не визначають послідовність розуміння, не враховують умов розуміння тексту, не здійснюють поточний контроль розуміння тексту, ефективності використовуваних

стратегій, не застосовують прийоми управління пізнавальними процесами, не оцінюють результат і процес розуміння тексту.

Студенти з рівнем розуміння нижче середнього використовують незначну кількість метакогнітивних стратегій, мають неповні метакогнітивні знання. Відмінністю декларативних знань є те, що студенти мають знання про мотиваційні фактори, які впливають на роботу з текстом, прийоми запам'ятовування інформації, прийоми розуміння і мотивування, які вони використовують автоматично. На відміну від студентів з низьким рівнем розуміння тексту студенти з рівнем розуміння нижче середнього визначають послідовність розуміння, намагаються залучити фонові знання, але пригадування не завжди виявляється успішним. Вони фіксують факт нерозуміння поняття, пропозиції, здійснюють поточну оцінку розуміння («зрозумів / не зрозумів»), намагаються виправити помилки розуміння, не дають змістовної оцінки процесу і результату розуміння.

Як стверджує О. В. Лазарева, результати дослідження показують, що у студентів з низьким рівнем розуміння існують очевидні функціональні і структурні дефекти метакогнітивних процесів, що знижують ефективність метакогнітивної регуляції. Студенти із середнім рівнем розуміння тексту, на відміну від студентів описаних вище груп, мають більш повні метакогнітивні знання і використовують значно більше метакогнітивних стратегій, що дозволяють здійснювати більш ефективну метакогнітивну регуляцію розуміння тексту. На відміну від описаних груп студенти із середнім рівнем розуміння тексту використовують всі метакогнітивні стратегії. Метакогнітивні стратегії використовуються для прогнозування можливих труднощів у розумінні на основі врахування обсягу тексту і автора, визначення послідовності розуміння і цілей роботи з текстом, виділення суттєвої і несуттєвої інформації, зміни темпу роботи, здійснення поточного контролю правильності розуміння, виправлення помилок у процесі розуміння тексту.

Студенти з високим рівнем розуміння тексту порівняно зі студентами інших груп мають більше метакогнітивних знань, демонструють найбільш високий рівень метакогнітивної включеності в діяльність. Метакогнітивні стратегії використовуються як для контролю правильності розуміння, так і для контролю пізнавальних процесів і стратегій розуміння. Це дозволяє студентам управляти розумінням із змістовного та стратегічного погляду. Такі студенти більш метакогнітивно компетентні, оскільки вони володіють «знаннями і вміннями з організації метакогнітивної діяльності», що дозволяє здійснювати дії з планування, контролю, перевірки й оцінки стратегій, когнітивних процесів, використовуваних для досягнення пізнавальної мети [5, с. 15–16].

Результати дослідження О.В. Лазаревої розширюють наукові уявлення про фактори, що впливають на розуміння тексту, регуляцію пізнавальної діяльності, технології навчання розумінню текстів.

На інноваційній стадії розвитку інформація і знання стають предметами і засобами праці для креативного мислення, продуктом якого є нові ідеї, які мають великий соціально-економічний ефект. Завдання вищих навчальних закладів – готувати фахівців майбутнього. Креативна освіта – це освіта, орієнтована на розвиток творчих здібностей людини, пошук інновацій, аналіз проблем і варіантів діяльності. Креативність залежить від таких якостей, як: винахідливість, уміння знаходити рішення на базі нового мислення, здатність поглянути на проблему з різних і нових сторін, інтерес до експериментування, здатність до рефлексії і безперервного навчання, здатність знову і знову генерувати нові ідеї.

Варто зауважити, що, як правило, метакогнітивні здібності розглядаються в інтелектуальному контексті. Проте існують дослідження метакогніцій як умови розвитку креативності як складової творчого мислення. І. А. Кібальченко та Г. М. Журначян досліджували роль метакогніцій в інтеграції інтелектуального і творчого ресурсу студентів [4]. З'ясувалося, що на початко-

вих етапах процесу творчого мислення – виявлення і формулювання проблемної ситуації, а також на кінцевих етапах – реалізація оригінальних ідей і нових способів дії, саме метакогніції мобілізують творче мислення і підвищують її продуктивність. Пояснюється така здатність метакогніцій тим, що вони постають як умова інтеграції інтелекту і креативності.

У зв'язку з цим ступінь диференційно-інтеграційних особливостей організації структури здібностей суб'єкта може служити показником рівня розвитку і інтелекту, і креативності. Відповідно розвиток метакогнітивних здібностей студентів у навчальному процесі забезпечить управління і прогнозування інтелектуальної і творчої діяльності [4, с. 216].

У контексті питань творчості досліджувалась роль метакогнітивних процесів у розвитку творчого мислення студентів О. Е. Антипенко [1]. У дослідженні були отримані результати, що свідчать про те, що метакогнітивні процеси необхідно розглядати як інтегративний чинник у єдиній структурі творчих здібностей студентів. Можна припустити, що розвиток метакогнітивних процесів студентів у навчальному процесі забезпечує управління і прогнозування їх інтелектуальної і творчої діяльності. Вихід у метакогнітивну позицію дозволяє студентам долати труднощі свого розвитку і дає їм можливість управляти власними інтелектуальними ресурсами. Через метакогніції в навчанні закладаються основи подолання труднощів власного розвитку, прояви свого пізнавального ресурсу. Виходячи з цього, можна припустити, що знання факторів власного самовдосконалення має стати частиною професійної підготовки фахівця будь-якого профілю.

Підсумовуючи, слід зазначити, що дослідження метакогнітивних процесів сприяють кращому розумінню природи мисленевих процесів, зокрема, процедурним питанням їх контролю та регуляції. Ефективність метакогнітивних здібностей прямопропорційна науковим можливостям студентів в освоєнні нових горизонтів. Роз-

глянуті нами дослідження демонструють застосовність передових досліджень метакогнітивної психології в галузі освіти. Метакогнітивна теорія має великий потенціал для викладачів щодо втілення ними ін-

новаційних технологій, оскільки такий підхід дозволяє здійснювати освітню діяльність через навчання стратегіям. Студенти можуть покращити власну успішність шляхом дослідження свого мислення.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Антипенко О. Е.** Роль метакогнитивных процессов в развитии творческого мышления у студентов-психологов / О. Е. Антипенко // Право. Экономика. Психология. – 2015. – № 1. – С. 79–84.
2. **Карпов А. А.** Взаимосвязи обучаемости и метакогнитивных качеств личности / А. А. Карпов // Ярославский педагогический вестник. – 2012. – Т. 2, № 3. – С. 228–235.
3. **Карпов А. В.** Психология метакогнитивных процессов личности / А. В. Карпов, И. М. Скитяева. – М. : Институт психологии РАН, 2005. – 352 с.
4. **Кибальченко И. А.** Роль метакогниций в интеграции интеллектуального и творческого ресурса студентов / И. А. Кибальченко, Г. М. Зурначян // Известия ЮФУ. Технические науки. – 2013. – № 10. – С. 213–217.
5. **Лазарева О. В.** К вопросу о влиянии метакогнитивных процессов на понимание научного текста / О. В. Лазарева // Вестник ЮУрГУ. Серия : Психология. – 2012. – № 31. – С.13–17.
6. **Пошехонова Ю. В.** Мотивационные и волевые особенности метапознания студентов вуза / Ю. В. Пошехонова, А. В. Карпов // Известия ДГПУ. – 2014. – №4. – С. 31–36.
7. **Фомин А. Е.** Эвристика доступности и метакогнитивный мониторинг решения учебных задач студентами / А. Е. Фомин // Вестник Брянского государственного университета. – 2012. – № 1. – С.175–180.

REFERENCES

1. **Antipenko O. E.** Role of metacognitive processes in the development of creative thinking in students-psychologists / O. E. Antipenko // Right. Economy. Psychology. – 2015. – № 1. – S. 79–84.
2. **Karpov A. A.** Relationships and learning metacognitive personality traits / A. A. Karpov // Yaroslavl Pedagogical Bulletin. – 2012. – T. 2, № 3. – P. 228–235.
3. **Karpov A. V.** Psychology metacognition person / A. V. Karpov, I. M. Skityaeva. – M. : Russian Academy of Sciences Institute of Psychology, 2005. – 352 p.
4. **Kibalchenko I. A.** metakognitsy role in the integration of intellectual and creative resource students / I. A. Kibalchenko, G. M. Zurnachyan // Proceedings of SFU. Technical science. – 2013. – № 10. – P. 213–217.
5. **Lazareva O. V.** On the effect of metacognitive processes in understanding scientific text / O. V. Lazareva // Bulletin of SUSU. Serie : Psychology. – 2012. – № 31. – P. 13–17.
6. **Poshekhonova Yu. V.** Motivational and volitional features of metacognition students of high school / Yu.V. Poshekhonov, A.V. Karpov // Proceedings of the Dagestan State Pedagogical University, 2014. – № 4. – P. 31–36.
7. **Fomin A. E.** Availability heuristic and metacognitive monitoring solution of educational problems of students / A. E. Fomin // Bryansk State University Bulletin. –2012. – № 1. – P. 175–180.

8. **Schraw G.** Metacognitive theories Schraw / G. Schraw, D. Moshman // Educational Psychology Review. – 1995. – № 7. – P. 351–371.

Петро СІКОРСЬКИЙ

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки
і соціального управління, Національний
університет «Львівська політехніка»

Ключові слова: навчальний предмет, контроль, оцінювання, 12-бальна шкала оцінювання, форми проведення контролю, контроль-но-оцінювальна система, навчальні параметри, структура знань невих компонентів, критерії оцінювання, шкала оцінок, інтервальна шкала переходу до оцінки, форми локального контролю, форми підсумкового контролю.

У статті розглядаються важливі проблеми навчально-виховного процесу, що стосуються контролю за станом навчання суб'єктів учіння, а також оцінювання їх навчальних досягнень. Контроль і оцінювання є визначальними складовими педагогічного процесу. Добре продумана контроль-но-оцінювальна система, яка дає об'єктивні результати, буде найбільш потужним мотиваційним компонентом у навчанні учнів і студентів. Для моделювання ефективних контроль-но-оцінювальних систем обґрунтовується система дидактичних принципів (природовідповідності, науковості, доступності, демократичності та наступності). Критично аналізується 12-бальна шкала оцінювання у середній школі та критерії оцінювання навчальних досягнень учнів.

УДК 378.14

**ПРИНЦИПИ
МОДЕЛЮВАННЯ
НОВИХ
КОНТРОЛЬНО-
ОЦІНЮВАЛЬНИХ
СИСТЕМ І ЇХ
ЗАСТОСУВАННЯ У
СЕРЕДНІХ І ВИЩИХ
НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДАХ**

© Сікорський П., 2016

Постановка проблеми. Навчально-виховний процес, як і будь-який інший, є керованим, тобто здійснюється за управлінським алгоритмом: планування, організація виконання запланованого, контроль і оцінювання, корегування. Кожен із цих етапів супроводжується мотивацією. Важливим етапом управлінського циклу є контроль і оцінювання навчальних досягнень студентів. Добре продумана і обґрунтована контроль-но-оцінювальна система може не лише фіксувати об'єктивно результати навчання студентів, а й спонукати студентів до систематичної навчальної праці. Закон України «Про вищу освіту» дозволяє викладачам самостійно визначати зміст, прийоми і методи навчального процесу, зокрема й форми проведення контролю та оцінювання результатів навчання студентів. Тому ця проблема потребує глибоких досліджень і відповідних узагальнень, щоб надати практичну допомогу викладачам у моделюванні ефективних контроль-но-оцінювальних систем.

Навчальний процес можна організувати або за моделлю «чорного ящика» (викладач читає лекції, проводить практичні чи семінарські заняття, лабораторні роботи та інше протягом семестру, не здійснюючи проміжних контрольних функцій; у цій моделі є лише семестровий контроль (екзамен, заліки)), або за моделлю «білого ящика», тобто здійснюючи проміжні контрольні оцінювальні дії. Модель «чорного ящика» буде успішною, якщо до вищого закладу будуть вступати лише обдаровані і добре навчені студенти. Однак у нинішніх умовах, коли за результатами зовнішнього незалежного оцінювання до вищих закладів освіти зараховується понад 80 % випускників середніх навчальних закладів (за принципом природовідповідності може успішно навчатися у ВНЗ лише 25–30 % випускників шкіл), модель «чорного ящика» може привести до того, що після першої сесії буде виключено більшу частину студентів-першокурсників. Тому залишається модель «білого ящика». Ця модель є багатоаспектною, вона передбачає різні навчальні технології, кожна з яких потребує своєї контрольної оцінювальної системи.

Є різні підходи до проведення контролю й оцінювання знань. Так, у вищих закладах освіти США контроль за набуттям знань студентами є максимально комп'ютеризований і досконалий. Тестування на заняттях за допомогою комп'ютерів займає: поточне – 5–10 хв, проміжне (або рубіжне) – 15–20 хв. Крім того, щотижня студенти вдома виконують письмові тести за завданнями викладача, 3–4 рази на семестр (один раз на місяць) проводиться письмове тестування по 30–50 хв (при цьому студенту зараховуються три кращі результати з чотирьох тестів), а в кінці семестру – фінальний (підсумковий) екзамен або залік з письмовим тестом (на 2–3 год).

Під час виставлення підсумкової оцінки за навчальну дисципліну враховується:

відвідування лекцій – 5 %;

відвідування семінарів, практичних чи лабораторних занять – 25 %;

щотижневі домашні (комп'ютерні або письмові) тести (за завданнями викладача) – 15 %;

три кращі результати щомісячних письмових тестів з 4-х – 30 %;

фінальний екзамен або залік із письмовим тестом – 25 %.

Якщо студент набрав у кінці семестру з пройденого курсу менше 60%, то курс йому не зараховується і його треба проходити знову. Студентам за пройдений курс виставляються оцінки відповідно до набраної кількості відсотків. Наприклад, якщо студент набирає 90 % і більше, то він отримує оцінку «А» [4, с. 43].

Для моделювання різних контрольних оцінювальних систем визначимо їх основні елементи:

навчальні параметри (відвідування занять, теоретичні і практичні компоненти навчального матеріалу, самостійна робота студента, практичні (лабораторні) роботи тощо) з визначеною їх часткою (%) у структурі оцінки;

структура знань компонентів навчального предмета (*теоретичні*: терміни, поняття, властивості, закони, закономірності, явища тощо; *практичні*: навички, уміння (розв'язувати задачі, ставити досліди та ін.));

критерії оцінювання (якщо система *безпосередня* – прямої дії – для кожної оцінки визначається необхідна кількість засвоєних теоретичних елементів знань і практичних дій; якщо система *опосередкована* – кожному когнітивному елементу присвоюється певна кількість балів);

шкала оцінок (числова або буквена) з визначеним обсягом (кількістю чисел або букв);

інтервальна шкала переходу до оцінки (у випадку опосередкованого оцінювання);

форми локального контролю (тест, контрольна робота, залік та ін.);

форми підсумкового контролю (модульна з безекзаменаційним математичним підсумком, семестрова з екзаменаційним підсумкуванням або середньоарифметичним річним підсумкуванням та ін.).

Видозмінюючи наведені вище елементи, можна моделювати різні контрольні-оцінювальні системи, які суттєво впливатимуть на навчально-виховний процес. Оскільки цим проблемам не надається достатньої уваги, тому нині є актуальною проблема обґрунтування дидактичних принципів моделювання контрольні-оцінювальних систем.

Останні дослідження і публікації. Проблеми оцінювання знань студентів, особливо в умовах кредитно-модульної системи, ґрунтовно досліджуються українськими вченими: Є. Локотою, Н. Завідоною, В. Шовковим, В. Савицьким, О. Речицьким, Л. Ковальчук та ін.

Метою дослідження є обґрунтування системи принципів моделювання і застосування різних контрольні-оцінювальних систем у середніх та вищих закладах освіти.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування

Принцип (з лат. *principium* – основа, першооснова) – це основні ідеї, правила чи вимоги до тієї чи іншої діяльності.

У дидактиці розглядаються три групи принципів навчання, а саме: принципи навчання, що обслуговують компоненти його змісту; принципи, пов'язані з діяльністю вчителя та його методикою викладання; принципи, що стосуються контрольні-оцінювальних функцій процесу навчання [3, с. 55–56].

Обґрунтуємо основні дидактичні принципи, з опорою на які можна моделювати ефективні контрольні-оцінювальні системи.

Принцип природовідповідності контролю та оцінювання передбачає, з одного боку, моделювання такої контрольні-оцінювальної системи, яку суб'єкти учіння здатні сприйняти, усвідомити та осмислити, а з іншого – ця система має відповідати природі самої дисципліни (цикл суспільно-гуманітарної підготовки, фундаментальної чи професійної у вищій школі, чи профільні предмети у старшій середній школі).

Проаналізуємо на природовідповідність нині чинну 12-бальну шкалу оцінювання в середній школі. Неважко обґрунтувати, що

зі збільшенням шкали оцінювання в умовах безпосереднього оцінювання зменшується його об'єктивність. Обґрунтуємо це на прикладі критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів з географії на оцінки «7» і «9»:

«7» – учень має достатні географічні знання і застосовує їх для вирішення стандартних ситуацій; має цілісне уявлення про природні та суспільні явища, вміє вести спостереження за навколишнім середовищем; достатньо володіє картографічним матеріалом.

«9» – учень на достатньому рівні володіє навчальним матеріалом, може застосовувати його для виконання практичних робіт; має чіткі уявлення про компоненти природи і просторову організацію господарства; пояснює причинно-наслідкові зв'язки в природі й господарстві; майже безпомилково працює з картографічним матеріалом» [2, с. 106–107].

Чи можна однозначно й об'єктивно за цими критеріями оцінити учня оцінками «7» і «9»? Яка різниця між «має достатні географічні знання і застосовує їх» і «на достатньому рівні володіє навчальним матеріалом, може застосовувати його...» або «достатньо володіє картографічним матеріалом» і «майже безпомилково працює з картографічним матеріалом»? Що сильніше: «достатньо» чи «майже безпомилково»? І чому за «майже безпомилкові» знання оцінка на два бали більша, ніж за «достатні» знання? І тут не можна звинувачувати авторів критеріїв: практично неможливо укласти однозначні критерії для прямого оцінювання, якщо обсяг шкали є 12-бальним.

Таким чином, в умовах 12-бальної шкали оцінювання його об'єктивність може забезпечити лише **опосередковане оцінювання**, сутність якого полягає в тому, що різним відповідям учнів присвоюється певна кількість балів, наприклад, «3» (3 бали – відповідь повна, 2 бали – відповідь містить деякі неточності, 1 бал – відповідь неповна). Так само оцінюються різні контрольні та практичні роботи (кожному завданню присво-

юється 1–3 бали). Загальна сума одержаних балів підсумовується за тему (модуль), переводиться у відсоток і за інтервальною шкалою знаходиться оцінка.

З урахуванням того, що збільшення обсягу шкали оцінок спонукає переходити до опосередкованого оцінювання, яке не сприймається і не усвідомлюється школярами молодшого і середнього шкільного віку, тому відповідно до принципу природовідповідності для учнів початкової школи найбільш прийнятною є трьохбальна шкала (“4”, “5”, “6”). Адже навіть учневі другого класу 12 балів, коли він і в п'яти балах не дуже орієнтується. Саме тому діти стають байдужими до навчання, пасивними, недбалими щодо нього і з цим ставленням переходять до старших класів. Для учнів основної школи – шестибальна шкала (“1”–“6”), а для учнів старшої – дванадцятибальна (“1”–“12”).

Це в умовах 12-бальної шкали. Однак чи може шкала оцінювання бути парною? Якщо врахувати, що всі соціально-педагогічні процеси з тими чи іншими відхиленнями графічно зображаються у формі кривої нормального розподілу Гауса, яка є односторонньою і симетричною, тому кількість балів в оцінювальній системі мала би бути непарною, тобто мати посередині одну оцінку (вершина кривої Гауса).

Принцип природовідповідності накладає свої вимоги і до інших елементів системи. Так, кількість навчальних параметрів у початковій школі, які оцінюються, повинна бути мінімальною (наприклад, на уроках математики лише вміння розв'язувати типові задачі і приклади). У старших класах кількість навчальних параметрів зростає і залежить від профільності навчання, тобто ядра предметів, які становлять його основу. Наприклад, якщо з математики (природничо-математичний напрям навчання) кількість навчальних параметрів має бути максимальною (теоретичні елементи знань, практичні елементи знань, самостійна робота учня), то на заняттях гуманітарного напрямку з математики можна контролювати лише практичні елементи знань (уміння

розв'язувати найпростіші вправи й задачі). Якщо у першому випадку контролюються практичні елементи знань як репродуктивного, так і творчого характеру, то в другому – лише репродуктивні.

У вищих навчальних закладах система знань і практичних дій, які потрібно засвоїти, досягає своєї вершини. Фахівець вищої кваліфікації має досконало володіти відповідними компетенціями, які закладені у дисциплінах професійного циклу. Тому процес оцінювання диференціюється залежно від місця дисципліни в навчальному плані (суспільно-гуманітарний, фундаментальний чи професійний цикли).

Принцип науковості під час оцінювання передбачає випереджувальну експериментальну перевірку цілісно сформованої контрольної-оцінювальної системи і відповідне їй обгрунтування, відповідність кількості й складності навчальних завдань, які пропонуються студентам для контролю й оцінювання, вимогам навчальних програм (валідність), а також інтелектуальним можливостям суб'єктів учіння. Науково обгрунтованою і експериментально перевіреною повинна бути й шкала оцінювання. Обсяг шкали оцінювання з кожним наступним ступенем оцінювання може лише зростати. Не логічним був перехід на 12-бальну шкалу оцінювання лише у шкільництві, залишаючи 5-бальну у вищій школі. Відомо, що структурованість і науковий рівень навчальних дисциплін у вищих навчальних закладах досягають свого оптимального рівня, що дає змогу збільшувати обсяг шкали оцінювання порівняно з попереднім ступенем навчання.

Принцип науковості спонукає обирати форми системного і локального контролю, адекватні віку і розумовим здібностям та потребам суб'єктів учіння, відповідають цільовим настановам навчального закладу, навчального предмета чи дисципліни. Наприклад, якщо модульно-рейтингова технологія навчання з відповідною системою оцінювання є доцільною у старшій школі, водночас її недоцільно використовувати у початковій школі. Модульно-рейтин-

гова технологія навчання старшокласників з профільних предметів не лише привчатиме учнів до системного і систематичного навчання, забезпечуватиме високі його результати, а й підготує випускників шкіл до навчання за кредитно-модульною технологією навчання у вищих навчальних закладах.

Науково обґрунтованим має бути і перехід від якісного оцінювання (1, 2 класи) до кількісного виразу оцінки (3–11 класи), а також використання адекватних форм та методів контролю. Нині педагоги захоплюються тестовою формою контролю навчальних досліджень суб'єктів учіння. Однак використання лише тестової форми локального контролю може привести до механічного виконання тестових завдань, що негативно впливатиме на глибину засвоєння теоретичних знань, розв'язування евристичних завдань, знижуватиме комунікативні функції суб'єктів учіння та ін. Крім того, складання тестів потребує ґрунтовної підготовки учителів та викладачів, глибокого знання тестології як науки. Для цього потрібно створювати академічні інститути, кафедри тестології у педагогічних університетах, які на високому кваліфікаційному рівні складатимуть і досліджуватимуть тести на валідність та надійність.

Тестування не може, та й не повинно, повністю замінити традиційні форми контролю знань. Лише розумне поєднання тестування з традиційними формами контролю дозволить покращити ефективність контролю навчальних досягнень учнів і студентів. Водночас досить дієвою є організація поточного контролю за допомогою тестів. Оскільки це дає змогу досить швидко одержати результати навчальної діяльності та вчасно внести необхідні корективи. Не менш важливо утворити національні агентства з перевірки якості освіти, що планується у проєкті Закону України «Про освіту».

Принцип доступності – це зрозумілість, простота і надійність оцінювальної системи. Її перш за все повинні сприйняти учні та студенти і бути переконаними,

що система є об'єктивною і спонукатиме до систематичної навчальної праці. Якщо система доступна і зрозуміла, тоді студент не шукатиме різних можливостей як адаптуватися до нових умов оцінювання, щоб, не докладаючи особливих зусиль, одержувати потрібні оцінки.

Доступність контрольно-оцінювальної системи є наслідком дидактичного принципу наступності в освіті загалом. «Суттєвою ознакою змісту навчання є його доступність, яка забезпечується диференціацією когнітивних (знаннєвих) компонентів і тісно взаємопов'язана з індивідуальними особливостями студентів» [5, с. 67].

Посильність моделі оцінювання дозволить кожному суб'єктові учіння, зваживши на свої розумові і фізичні сили, обрати найбільш оптимальний ритм навчання, проєктувати свої знання на майбутню оцінку. Доступність системи забезпечується можливістю самооцінювання суб'єктами учіння окремих навчальних параметрів. Для прикладу, якщо кількість завдань для самостійної роботи студента є кратною трьом, то повне виконання домашнього завдання можна оцінити 3 балами, 2/3 його виконання – 2 балами, 1/3 – 1 балом. За таких умов студент може сам оцінити свою самостійну роботу. Водночас слід зазначити, що такі прийоми самооцінювання домашніх робіт не можуть застосовуватися відокремлено від загальної методичної системи навчання. Студентові наперед має бути відомо, які елементи знань потрібно засвоїти з тієї чи іншої теми (модуля), дисципліни і які критерії оцінювання засвоєних знань, тоді для нього буде можливо об'єктивно самооцінити в балах стан засвоєння визначених елементів теоретичних знань. Доступність забезпечується відкритістю системи. За активного залучення студента під час модульного навчання в оцінювальну діяльність створюються умови ситуації успіху, адже висуваються лише посильні вимоги, пізнавальні завдання. Тим самим у процесі навчання знімається психологічний дискомфорт, який традиційно виникає при розбалансованості між педагогічними

вимогами і можливостями їх виконувати. Важливо під час моделювання контрольно-оцінювальних систем використовувати принцип демократичності.

Принцип демократичності передбачає повне ознайомлення студентів з усіма елементами оцінювальної системи, тобто її відкритість, право студентів вільно висловлювати свої думки і позицію стосовно змодельованої системи оцінювання, а також під час її реалізації.

Крім того, студенту може бути надане право обрати одну із систем оцінювання із запропонованих двох-трьох. Залежно від виду системи оцінювання викладач використовує право на консультування студентів під час виконання контрольних зрізів, надання допомоги студентам з низькими індивідуальними можливостями, які докладають значних зусиль у навчанні, особливо під час локального оцінювання. Згідно з гуманістичним світоглядом і методичними положеннями кожен студент має право одержувати таке завдання, з яким він зможе справитися в даний момент. Крім того, кожному студентові має бути забезпечена можливість виконувати важчі й творчі завдання.

Навчальний заклад (викладач) може запропонувати студентам на вибір декілька моделей контрольно-оцінювальних систем і використати демократичну процедуру введення тієї чи іншої системи.

Водночас вищій навчальний заклад може пропонувати єдину оцінювальну систему, а демократичність забезпечується вибором учнями того чи іншого навчального закладу.

Право студентів відстоювати свою самооцінку, свою позицію і досягнення компромісів, зважаючи на такі ж права викладача, роблять систему гуманістичною, завдання якої створити найбільш сприятливі психологічні умови для якомога повнішого засвоєння студентами визначених знань. Це досягається створенням атмосфери взаємодопомоги, співчуття, якщо супроводжують невдачі, орієнтацією і опорою на позитивні аспекти в навчанні (незнання не оцінюються).

Принцип наступності передбачає поступовий перехід від найпростіших контрольно-оцінювальних систем до все складніших у зв'язку з переходом від однієї освітньої ланки до іншої.

Принцип наступності – це поступовий перехід від безпосереднього оцінювання до опосередкованого, від якісних – до чисельно-буквених шкал оцінювання, від шкал з мінімальним обсягом – до шкал з максимальним обсягом оцінювання (100).

Наступність забезпечується й підбором елементів оцінювальної системи і взаємозв'язками між ними, і відповідними шкалами оцінювання. Наприклад, якщо під час безпосереднього (початкова школа) оцінювання між поточним і підсумковим оцінюванням, як правило, не існує математичних взаємозв'язків, то в основній школі підсумкове оцінювання виводиться на основі визначених математичних правил (як середнє арифметичне з використанням методів округлення чисел та ін.). А в старших класах та вищих закладах освіти може використовуватися опосередковане оцінювання з використанням інтервальної шкали переходу від одержаних балів до оцінки. «З'являються можливості додатково стимулювати підвищення рівня знань студентів. Наприклад, той, хто набрав понад 80% рейтингових балів, може не тільки не скласти екзамен, а й перетворити час екзаменаційної сесії у власний вільний час тощо» [1, с. 20].

Висновки та перспективи подальших досліджень

Під час моделювання контрольно-оцінювальної системи потрібно забезпечити її гармонійність. Незалежно від рівня складності контрольно-оцінювальної системи, кожний з її елементів має своє місце в ній, свої логічні і дидактичні взаємозв'язки з іншими елементами. Нехтування одним із них позбавляє педагогічну технологію цілісності, необхідної структурованості й системності.

Намагання Міністерства освіти і науки України змінити в середній школі лише обсяг шкали оцінювання не привело до від-

чутних змін у мотивації навчальної діяльності учнів, підвищенні результативності навчання. Запропонувавши нову шкалу оцінювання, МОН України не запропонувало надійних критеріїв оцінювання. Тому, за нашими дослідженнями, 88% респондентів з числа опитаних старшокласників зазначають, що оцінювання у 12-бальній шкалі не є об'єктивним.

Отже, моделювання нових контрольних оцінювальних систем є складною педагогічною проблемою. Її вирішення потребує відповідних теоретичних обґрунтувань,

основою яких є вихідні положення (принципи). У цьому дослідженні обґрунтовано такі принципи: природовідповідності, науковості, доступності, демократичності та наступності. Ефективність контрольних оцінювальних систем, її висока дієздатність буде визначатися перш за все тим, наскільки вона спонукатиме суб'єктів учіння до систематичної навчальної праці.

У подальших дослідженнях буде подано нові моделі контрольних оцінювальних систем для середніх і вищих навчальних закладів, а також результати їх упровадження.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Дмитренко Г. А.** Цільове управління: вимірювання результативності діяльності учнів і педагогів / Дмитренко Г. А., Олійник В. В., Ануфрієва О. Л. – К. : УПКККО, 1995. – 94 с.
2. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальноосвітньої освіти. – К. : Ірпін, 2004. – 176 с.
3. **Мартиненко С. М.** Загальна педагогіка : навч. посіб. / С. М. Мартиненко, Л. Л. Хоруза. – К. : МАУП, 2002. – 176 с.
4. **Романовський О.** Особливості вищої освіти в США // О. Романовський // Рідна школа. – 2000. – № 1. – С. 31–50.
5. **Сікорський П. І.** Кредитно-модульна технологія навчання / П. І. Сікорський. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – 127 с.

REFERENCES

1. **Dmitrenko G. A.** Management by objectives: measuring performance of students and teachers / Dmitrenko G. A., Oleynik V. V., Anufrieva E. L. – K. : UPKCL, 1995. – 94 p.
2. Criteria for evaluating educational achievements of students in secondary education. – K. : Irpin, 2004. – 176 p.
3. **Martynenko S. M.** General pedagogy : Ucheb. p. / S. M. Martynenko, L. L. Khoruzhaya. – K. : MAUP, 2002. – 176 p.
4. **Romanovsky A.** Features of higher education in the USA // A. Romanovsky // Native school. – 2000. – No. 1. – P. 31–50.
5. **Sikorski P. I.** Credit-modular technology of education / P. I. Sikorski. – K. : In Europe. University press, 2004. – 127 p.

ЮРІЙ СКИБА

доктор педагогічних наук, доцент,
головний науковий співробітник,
Інститут вищої освіти і науки НАПН
України

Ключові слова: класифікація, принципи класифікації, методи педагогічних досліджень, організаційні методи, теоретичні методи, емпіричні методи і методи обробки даних.

У статті узагальнено існуючі класифікації методів педагогічного дослідження. Запропоновано удосконалену класифікацію методів педагогічного дослідження, у якій виокремлено чотири групи: організаційні, теоретичні, емпіричні і обробки даних. Організаційні методи зорієнтовані на виявлення наукової проблеми чи завдання, що потребують дослідження. Теоретичні методи зорієнтовані на аргументоване і логічно обґрунтоване розв'язання наукового завдання або проблеми на основі глибокого та всебічного теоретичного аналізу. За допомогою емпіричних методів забезпечується нагромадження, фіксація, класифікація й узагальнення вихідного матеріалу для подальшого розроблення педагогічної теорії. Методи обробки даних дають можливість кількісно оцінити предмети і процеси дослідження, точно аналізувати та прогнозувати їхні прояви, підтвердити ефективність запропонованої системи, технології, моделі тощо.

УДК 001.891: 378

КЛАСИФІКАЦІЯ МЕТОДІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

© Скиба Ю., 2016

Постановка проблеми та її актуальність. Динамізм суспільних процесів обумовлює нові стратегічні напрями дослідження, значне зростання наукових досліджень з педагогічних наук і використання нових методів у науково-педагогічних дослідженнях, що утруднює комунікацію науковців-педагогів, тому актуальною проблемою є розроблення сучасної класифікації методів педагогічних досліджень.

Класифікація – система розподілення об'єктів (процесів, явищ) за класами (групами тощо) й за спільними ознаками, властивостями [2, с. 544]. Оскільки в результаті класифікації утворюється хоча б один клас (група), принаймні з одним елементом, – можна визначати класифікацію як групування, утворення класів об'єктів. Хоча класифікація є тією чи іншою мірою умовною і суб'єктивною відповідно до суб'єкта, який її здійснює, та його здатностей розрізняти ознаки об'єктів класифікації, усе ж вона допомагає спростити спілкування людей, дозволяючи оперувати більш вузьким і конкретним поняттям [7].

М. І. Кондаков більш ґрунтовно розкриває сутність поняття «класифікація» – це

розподіл предметів будь-якого роду на взаємопов'язані класи відповідно до найсуттєвіших ознак, що характерні предметам даного роду і відрізняються від предметів інших родів, при цьому кожен клас займає у відповідній сформульованій системі певне місце і, своєю чергою, поділяється на підкласи. Правильно розроблена класифікація відображає закономірності розвитку класифікованих об'єктів, глибоко розкриває зв'язки між досліджуваними об'єктами і допомагає досліднику орієнтуватися у найскладніших ситуаціях, є основою для узагальнюючих висновків і прогнозів [7, с. 247]. Темп і рівень розвитку педагогічної теорії залежить від методів дослідження, які вона використовує. Рівень розробленості класифікації методів наукового дослідження розкриває реальний стан науки загалом і педагогічної зокрема, оскільки за допомогою методів педагогіки здобуває нові відомості про ті чи інші явища, процеси, аналізує й упроваджує їх безпосередньо в освітній процес.

Отже, розроблення класифікації методів педагогічного дослідження має не тільки наукове значення, але й вирішує важливе практичне завдання.

Аналіз останніх наукових праць, присвячених проблемі. Під науковим педагогічним дослідженням розуміють процес формування нових педагогічних знань, вид пізнавальної діяльності, спрямований на відкриття об'єктивних закономірностей навчання, виховання і розвитку [11].

Важливим у нашому дослідженні є розуміння сутності системотвірних понять. Так, низка авторів зазначає, що методи педагогічних досліджень – це способи (прийоми, операції) вивчення педагогічних явищ, отримання нової інформації про них з метою виявлення закономірних зв'язків, відносин з метою побудов наукових теорій.

І. С. Волощук наголошує, що метод дослідження в педагогіці – спосіб розв'язання конкретного наукового завдання, сукупність прийомів теоретичного і практичного освоєння (пізнання) дійсності [3, с. 61]. Водночас С. У. Гончаренко пропонує такі

тлумачення цього поняття – прийоми, процедури та операції емпіричного і теоретичного пізнання й вивчення педагогічної дійсності [5, с. 206] або спосіб пізнання реальності, що вивчається, який дає можливість розв'язати завдання і досягти мети пошукової діяльності [4, с. 123].

Аналіз різних класифікацій методів педагогічного дослідження, запропонованих у сучасних монографіях, підручниках, навчальних посібниках і статтях, свідчить, що виокремлення спільних ознак при виділенні методів і класів педагогічних досліджень викликає суттєві труднощі. Основна проблема, що пов'язана з класифікацією об'єктивних і суттєвих ознак, на основі яких виробляється мисленнєво упорядкована множинність феноменів [10, с. 92]. Створення будь-якої класифікації передбачає узагальнення накопичених даних за існуючими принципами і словесним їх визначенням й уможливує групування за загальними ознаками.

Критерієм для класифікації наукових методів є ступінь спільності. Проте враховуючи, що метод – це спосіб досягнення певних результатів у пізнанні і практиці і що він завжди містить дві органічно пов'язані сторони – об'єктивну і суб'єктивну, часткові методи в педагогіці класифікують за різними ознаками.

У більшості наукових праць (Е. І. Моносзон, Н. М. Ботитко та ін.) однією із провідних ознак, що використовується для класифікації методів педагогічних досліджень, є *рівні наукового пізнання*, а саме: емпіричний – встановлює нові факти в педагогічній науці; теоретичний – висуває і пропонує основні, загальні педагогічні закономірності, що дозволяють пояснити раніше відкриті факти і прогнозувати їх майбутній розвиток; методологічний – на базі емпіричних і теоретичних досліджень формулює загальні принципи і методи дослідження педагогічних явищ, побудову теорії.

Інші науковці (Ю. К. Бабанський, В. І. Слободчиков та ін.) пропонують класифікувати методи педагогічних досліджень за *ступенем спільності*: на всезагаль-

ні, загальнонаукові та часткові (конкретно-наукові).

І. С. Волощук, В. І. Загвязинський та інші вважають, що методи педагогічного дослідження можуть бути згруповані як за *призначенням*, так і за *рівнем проникнення* у сутність досліджуваних педагогічних явищ.

Низка науковців (С. У. Гончаренко, В. П. Давидов та ін.) вважає, що поділ методів педагогічного дослідження на емпіричні і теоретичні є досить умовним, оскільки ці методи в процесі дослідження органічно переплітаються між собою, доповнюючи один одного, що забезпечує можливість отримання додаткових відомостей про досліджуване явище, процес чи об'єкт.

Враховуючи суперечності в побудові різних систем класифікацій методів педагогічних досліджень, вважаємо, що узагальнення наукового доробку з досліджуваної проблеми і розроблення уніфікованої класифікації сприятиме вирішенню існуючих проблем у системі організації науково-педагогічних досліджень.

Мета статті: розробити класифікацію методів педагогічних дослідження на засадах логіки наукового пізнання. Відповідно до поставленої мети визначено такі завдання наукового дослідження: проаналізувати існуючі класифікації методів педагогічних досліджень; виявити їх класифікаційні ознаки; розробити класифікацію методів педагогічного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Нині існує низка класифікацій методів педагогічного дослідження. Залежно від аспекту розгляду методів дослідження в педагогіці їх поділя-

ють на: загальнонаукові; власне педагогічні й методи інших наук; констатуючі і перетворюючі; емпіричні й теоретичні; якісні й кількісні; часткові й загальні; змістовні й формальні; методи збирання емпіричних даних; перевірки й спростування гіпотез і теорій; методи опису пояснення і прогнозування; спеціальні методи, які використовуються в окремих педагогічних науках; методи обробки результатів дослідження [5, с. 206].

На початку 80-х рр. XX ст. провідний фахівець у галузі дидактики Ю.К. Бабанський запропонував розділити всі методи, що використовуються у педагогічних дослідженнях, на три групи: усезагальні, загальнонаукові і спеціальні (конкретно-наукові) [1, с. 26]. В основу класифікації автором покладено науковий підхід (табл. 1).

Усезагальні методи характеризуються універсальністю і тому можуть використовуватись у найрізноманітніших науках. Вони виконують методологічну функцію у будь-якому науковому дослідженні, спрямовуючи процес наукового мислення.

Загальнонаукові методи пізнання – це методи, які мають загальнонауковий характер і використовуються в усіх або у низці галузей.

Спеціальні – методи, що використовуються у певній галузі і не виходять за її межі й використовуються у кожній науці в різних співвідношеннях.

У подальшому запропоновану Ю. К. Бабанським класифікацію доповнено новими методами педагогічного дослідження (табл. 2).

Таблиця 1

Класифікація методів дослідження за Ю. К. Бабанським [1]

Класифікаційна ознака	Клас (групи методів)	Підкласи (метод)
Науковий підхід	Всезагальні	Діалектико-матеріалістичний аналіз
	Загальнонаукові	Експеримент, спостереження, бесіда, анкетування, інтерв'ювання, реєстрація, ранжування, шкалювання, визначення середніх величин, дисперсії, середнього квадратичного відхилення, коефіцієнта варіації
	Спеціальні (конкретно-наукові)	Вивчення досвіду педагогічної діяльності, ознайомлення з продуктами діяльності учнів, навчальною документацією, вивчення письмових, графічних і творчих робіт учнів, узагальнення і наукова інтерпретація отриманих даних

Таблиця 2

Класифікація методів педагогічного дослідження [8]

Класифікаційна ознака	Клас (групи методів)	Підкласи (метод)
Науковий підхід	Загальнонаукові методи (загальнотеоретичні, соціологічні, соціально-психологічні, математичні)	Абстракція, конкретизація, аналіз, синтез, порівняння, протиставлення, індукція, дедукція та ін.
		Анкетування, інтерв'ювання, експертні опитування, рейтинги
		Соціометрія, тестування, тренінг
		Ранжування, шкалювання, індексування, кореляція
	Конкретно-наукові (теоретичні, емпіричні)	Інтерпретація, аналіз літератури, аналіз основних понять і термінів, метод аналогій, побудова гіпотези і мисленнєвого експерименту, прогнозування, моделювання та ін.
		Спостереження, бесіда, інтерв'ювання, анкетування, методи вивчення продуктів діяльності осіб, що навчаються, методи оцінювання, методи вимірювання і контролю, педагогічний експеримент та ін.

Таблиця 3

Класифікація методів за В. І. Слободчиковим [10]

Класифікаційна ознака	Клас (групи методів)	Підкласи (метод)
Пояснювальний підхід (природничо-науковий, об'єктивний)	Загальнонаукові	Спостереження, експеримент
	Метаннаукові	Математичне моделювання, статистичний аналіз
	Конкретно-наукові	Тести, аналіз продуктів діяльності, опитування
Гуманітарний підхід (описовий, розуміючий)	Методи гуманітарних наук	Інтроспекція, самозвіт, включення спостереження, емпатійне слухання, ідентифікація, інтуїція, діалогічна бесіда, біографічний метод, герменевтика, інтерпретація внутрішнього світу та ін.

Таблиця 4

Класифікація методів дослідження за Н. М. Боритко [10]

Класифікаційна ознака	Класи (групи методів)	Підкласи (метод)
Рівні наукового пізнання	Теоретичні методи дослідження	Інтерпретація, метод розуміння (діалогічне розуміння), аналіз і синтез, моделювання, ідеалізація, індукція, дедукція
	Емпіричні методи дослідження	Діагностичний метод, спостереження, контент-аналіз, вивчення досвіду, педагогічний експеримент, методи опитування, інтерв'ю, анкетування, соціометрія, метод полярних профілів, тест
	Інші методи теоретичного дослідження	Узагальнення, ранжування, класифікація, монографічний метод

Таблиця 5

Класифікація методів дослідження за В. П. Давидовим [10]

Класифікаційна ознака	Класи (групи методів)	Підкласи (метод)
Рівні наукового пізнання	Теоретичні методи дослідження	Теоретичний аналіз і синтез, абстрагування і конкретизація, ідеалізація, індукція і дедукція, ідеалізація, аналогії, моделювання
	Емпіричні методи дослідження	Спостереження, бесіда, анкетування, інтерв'ювання, тестування, соціометрія, експеримент та ін.
	Порівняльно-історичні методи	Генетичний, історичний і порівняльний
	Математичні і статистичні методи	Узагальнення, ранжування, класифікація

Урізноманітнення тематики науково-го пошуку в педагогічній науці, використання нових методів у педагогічних дослідженнях потребувало їх подальшої класи-

фікації. В. І. Слободчиков здійснив класифікацію методів педагогічного дослідження на основі пояснювального і гуманітарного підходів (табл. 3).

Аналіз даних таблиці 3 свідчить, що пояснювальний підхід відповідає рівням наукового пізнання, водночас порушена не тільки ієрархія представлених класів, а й запропоновані методи в межах класів не відповідають обраній категорії. Вважаємо, що клас «метанаукові» доцільно було розмістити на першому місці і доповнити всезагальними методами.

Як класифікаційну ознаку Н. М. Боритко використав рівні пізнання (теоретичні й емпіричні) (табл. 4).

Аналіз таблиці 4 свідчить, що в запропонованій класифікації двічі виокремлено класи методи теоретичного дослідження. Автору не вдалося систематизувати методи, які він вважає важливими для наукового педагогічного дослідження. Очевидно, що основи для класифікації недостатньо.

Водночас В. П. Давидов, говорячи про доцільність поділу методів педагогічного дослідження на класи теоретичні й емпіричні, окремо виділяє математично-ста-

тистичні та порівняльно-історичні класи. Хоча ці групи методів переважна більшість науковців відносить до емпіричних (табл. 5). Запропонована класифікація є незавершеною.

Оригінальною класифікацією методів педагогічного дослідження є система Т.В. Самодурової. Автором запропоновано три класифікаційні ознаки: за рівнями методологічного знання, за рівнями пізнання і за методами гуманітарних наук (табл. 6).

Проте використання як класифікаційну ознаку методи гуманітарних наук, на нашу думку, є некоректним.

Класифікацію методів педагогічних досліджень, в основу якої покладено етапи пошуку наукового пізнання, розроблено В. Єрофєєвою [6].

У запропонованій системі виокремлено сім класів (табл. 7).

Різноманітність видів педагогічної діяльності, на думку С. У. Гончаренка, обумовлює широкий спектр методів дослідження, які кожна класифікувати за різни-

Таблиця 6

Класифікація методів дослідження за Т. В. Самодуровою [10]

Класифікаційна ознака	Класи (група методів)	Підкласи (метод)
Рівні методологічного знання	Філософські методи	Аналітичний (характерний для сучасної аналітичної філософії), інтуїтивний, феноменологічний, герменевтичний та ін.
	Загальнонаукові підходи і методи дослідження	До загальнонаукових понять частіше за все відносять такі поняття, як «інформація», «модель», «структура», «функція», «система», «елемент», «оптимальність», «ймовірність»
	Частково-наукові методи	Методи механіки, фізики, хімії, біології, соціально-гуманітарних наук
	Дисциплінарні методи	Кожна фундаментальна наука є комплексом дисциплін, які мають свої специфічні предмети і своєрідні методи дослідження
Рівні пізнання	Методи емпіричного дослідження	Спостереження, експеримент, класифікація, порівняння, аналогія, опис і пояснення
	Методи теоретичного пізнання	Індукція, дедукція, науковий доказ, моделювання, аналіз, синтез
	Методи побудови теорії	Узагальнення, абстрагування, ідеалізація, формалізація, аксіоматичний метод
	Імовірнісні (статистичні) методи	Ці методи побудовані на врахуванні дії множинності випадкових чинників, які характеризуються стійкою частотою. Це дозволяє враховувати необхідність, яка представлена у низці випадків.
Методи гуманітарних наук		Аналіз документів, опитування, інтроспекція, тестування, проєктивні методи, біографічний метод, емпатія, метод відображеної суб'єктивності, метод групової дискусії, метод експертних оцінок та ін.

Класифікація методів дослідження за В. Єрофєєвою [6]

Класифікаційна ознака	Класи	Підкласи
За етапами пошуку	Педагогічного діагностування	Анкетування, бесіди, опитування, тестування, спостереження.
	Педагогічного прогнозування і планування	Методи експертних оцінок, безпосередніх та опосередкованих педагогічних спостережень, самоспостережень, самооцінки
	Констатувального, формульовального і контролюючого експерименту	Анкетування, бесіди, опитування, тестування, спостереження
	Збору і отримання інформації	Узагальнення передового досвіду
	Математичні і статистичні методи обробки експериментальних даних	Узагальнення, ранжування, класифікація
	Упровадження результатів дослідження у практику	

ми основами (критеріями): призначенням, рівнем проникнення в суть предмета вивчення і науковістю [4, с. 125]. Автор подає три види класифікації методів педагогічного дослідження, побудованих за різними ознаками (табл. 8).

Як свідчать результати, представлені у таблиці 8, автор, поклавши в основу класифікації своїх досліджень науковий підхід, до першого класу відніс загальнонаукові логічні, проте інші класи подано залежно від етапів проходження педагогічного експерименту.

Побудувати класифікацію методів дослідження, на думку І.С. Волощука, можна на основі рівнів наукового пізнання, статистичного або динамічного підходів. У процесі дослідження педагогічних явищ виникає потреба зафіксувати значення величин, що його характеризують (*статистичне дослідження*), або відстежити характер перебігу педагогічного процесу (*динамічне дослідження*), що теж може слугувати основою для поділу методів дослідження на групи [3, с. 63]. Тому автор класифікацію методів педагогічного дослідження розробив за трьома класифікаційними ознаками: за збором, обробкою та інтерпретацією отриманих даних і науковим підходом (табл. 9).

Нині в педагогічних дослідженнях значна увага надається використанню нових методів дослідження, зокрема методу бага-

тофакторного аналізу, кластерному аналізу, методу аналогій, методу формалізації та ін. Їх використання суттєво підвищує ефективність результатів дослідження, забезпечуючи не тільки просте виявлення певних педагогічних чинників, а й передбачає їх теоретичний аналіз.

Аналіз існуючих класифікацій методів педагогічного дослідження засвідчує не тільки різні підходи до їх розроблення, але й повноту їх представлення. Наявність різних поглядів і підходів до проблеми класифікації методів педагогічного дослідження відображає природний процес диференціації та інтеграції знань про них. Усе чіткіше виокремлюється багатосторонній, комплексний підхід до характеристики їх сутності.

Взявши за основу класифікацію для психологічних досліджень, запропоновану Б. Г. Ананьєвим, нами побудовано класифікацію методів педагогічних дослідження відповідно до логіки наукового дослідження. У класифікації виділено чотири групи методів педагогічного дослідження: 1) організаційні; 2) теоретичні; 3) емпіричні; 4) обробки даних (табл. 10).

У кожній із запропонованих груп відображається практична діяльність дослідника. Організаційні методи зорієнтовані на виявлення наукової проблеми чи завдання, що потребують дослідження. Теоретичні методи педагогічного досліджен-

Класифікація методів дослідження за С. У. Гончаренко [4]

Класифікаційна ознака	Клас (групи методів)	Підкласи (метод)
За призначенням	Методи збирання фактичного матеріалу	Вивчення літератури, документів і результатів діяльності, педагогічне спостереження, педагогічний експеримент, робота з науковими фактами – опис одержаних результатів, різні способи аналізу й узагальнення, тестування, науково-педагогічна експедиція, анкетування, тестування тощо
	Теоретичної інтерпретації	Абстрагуванням від почуттєвої реальності, побудова моделей, узагальнення і наукова інтерпретація отриманих даних
	Спрямованого перетворення	Діагностики, пояснення, прогнозування, корекції, статистичної обробки матеріалу
За рівнем проникнення в суть предмета вивчення	Методи теоретичного дослідження	Абстрагуванням від почуттєвої реальності, побудова моделей, узагальнення і наукова інтерпретація отриманих даних
	Методи емпіричного дослідження	Вивчення досвіду педагогічної діяльності, узагальнення досвіду практичної діяльності, експеримент
	Методи обробки матеріалів	Ресстрація, ранжування, шкалювання, визначення середніх величин, дисперсії, середнього квадратичного відхилення
	Порівняльно-історичні методи	Генетичний, історичний і порівняльний
За науковістю	Загальнонаукові логічні	Аналіз і синтез, індукція і дедукція, абстрагування та конкретизація, порівняння, класифікація, узагальнення, аналогія, моделювання, порівняльно-історичний, причинно-наслідковий, історичний тощо
	Емпіричні	Вивчення літератури, документів і результатів діяльності, педагогічне спостереження, педагогічний експеримент, педагогічний моніторинг, робота з науковими фактами – опис одержаних результатів, класифікація фактів, їх систематизація, різні способи аналізу і узагальнення, письмове й усне опитування, бесіда, тестування, експертна оцінка, вивчення результатів діяльності конкретних осіб, науково-педагогічна експедиція, інтерв'ювання, анкетування, тестування тощо
	Експертні методи	Експертних оцінок, рангових оцінок, індивідуальної експертної оцінки, діагностичних ситуацій, психолого-педагогічний консилиум, діагностуючих контрольних робіт, соціометричний, морфологічний експертний, узагальнення незалежних характеристик
	Методи збору емпіричних даних	Педагогічний експеримент: констатуючий (діагностичний, контрольний), пошуковий, формуючий (паралельний, послідовний, псевдопаралельний)
	Методи математичної обробки	Ресстрація, ранжування, шкалювання, визначення середніх величин, дисперсії, середнього квадратичного відхилення
	Методи опрацювання й інтерпретації отриманих даних	Групування, варіювання, варіаційної кривої, коефіцієнта варіації, вірогідності, кореляція, факторний, кластерний, дисперсійний, регресійний, латентно-структурний аналіз тощо

ня зорієнтовані на аргументоване і логічно обгрунтоване розв'язання наукового завдання або проблеми на основі глибокого та всебічного теоретичного аналізу виходячи із сучасного рівня розвитку суспільних і педагогічних наук. За допомогою емпіричних методів забезпечується нагромадження, фіксація, класифікація й узагаль-

нення вихідного матеріалу для подальшого розроблення педагогічної теорії. Методи обробки даних дають можливість кількісно оцінювати предмети і процеси дослідження, точно аналізувати та прогнозувати їхні прояви, підтверджують ефективність запропонованої системи, технології, моделі тощо, розробленої дослідником.

Таблиця 9

Класифікація методів дослідження за І. С. Волощуком [3]

Класифікаційна ознака	Клас (групи методів)	Підкласи (метод)
Науковий підхід	Загальнонаукові	Математичні, статистичні
	Частково-наукові	Експеримент, спостереження, бесіда, анкетування, інтерв'ювання
	Конкретно-наукові	Психологічні, педагогічні, соціологічні
За збором, обробкою та інтерпретацією отриманих даних	Методи збору даних	Кількісний і якісний аналіз документальних джерел, достовірність, спостереження, опитування, анкетування, інтерв'ювання, тестування
	Методи обробки даних	Описова статистика, вивідна статистика
	Оцінювання достовірності отриманих даних	Похибки вимірювання, систематична, випадкова, точність вимірювання
	Методи обробки результатів дослідження	Ресстрація, ранжування, шкалювання, визначення середніх величин, дисперсії, середнього квадратичного відхилення, коефіцієнта варіації
	Методи інтерпретації отриманих результатів	Теорія і теоретичні узагальнення, судження, доведення, умовивід, формалізація, інтерполяція, екстраполяція

Таблиця 10

Класифікація методів педагогічного дослідження

Класифікаційна ознака	Клас (групи методів)	Підкласи (метод)
Логіка наукового дослідження	Організаційні	Анкетування, інтерв'ювання, експертні опитування, рейтинги
	Теоретичні	Аналіз, синтез, абстрагування, аналогії, ідеалізація, індукція, дедукція, формалізація, класифікація, узагальнення, систематизація, конкретизація, порівняння, моделювання, прогнозування та ін.
	Емпіричні	Спостереження, педагогічний експеримент, бесіда, соціометрія, тестування, педагогічний консиліум, вивчення продуктів діяльності осіб, що навчаються, експертних оцінок, біографічний метод та ін.
	Методи обробки даних	Ранжування, шкалювання, індексування, кореляція оцінювання, факторний, контент-аналіз, кластерний, дисперсійний, регресійний аналіз, вимірювання і контролю та ін.

Водночас враховуючи, що в педагогічних дослідженнях широко використовують методи різних суміжних наук, запропонована класифікація має відкритий характер і може доповнюватися новими методами.

Висновки. Отже, запропонована класифікація методів педагогічного дослідження забезпечує їх систематизацію за логікою наукового дослідження і має сут-

тєве як наукове, так і практичне значення. Її науковість полягає в узагальненні існуючих методів дослідження, що допомагає науковцям розуміння методології педагогічного дослідження, а практичне значення забезпечує формування чіткого уявлення у вчених, на якому етапі і для чого використовувалися ті чи інші методи педагогічного дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бабанский Ю. К.** Педагогика : учеб. пособ. [для студ. пед. ин-тов] / под. ред. Ю. К. Бабанского. – М. : Просвещение, 1983. – 608 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. Т. В. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
3. **Волющук І. С.** Педагогічне дослідження : навч. посіб. / І. С. Волющук. – К. : Інформ. системи, 2009. – 390 с.
4. **Гончаренко С. У.** Педагогічні дослідження : методологічні поради молодим науковцям / С. У. Гончаренко. – К. : Вінниця ; ТОВ Фірма «Планер», 2010. – 308 с.
5. **Гончаренко Семен.** Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
6. **Ерофеева Вера.** Общие основы педагогики : конспект лекций [Электронный ресурс] / Вера Ерофеева. – Режим доступа : <http://www.e-reading.club/chapter.php/98165/32/Erofeeva_-_Obshchie_osnovy_pedagogiki__konspekt_lekciii.html>
7. Класифікація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<https://uk.wikipedia.org/wiki/>> – Назва з екрана.
8. Класифікація методів педагогічного дослідження [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://i-educator.ru/vopros9>. – Назва з екрана.
9. **Кондаков Н. И.** Логический словарь-справочник / Н. И. Кондаков. – М. : Наука, 1975. – 721 с.
10. **Лившиц Р. Ф.** К проблеме классификации методов психолого-педагогических исследований / Р. Ф. Лившиц, А. А. Шумейко, Е. В. Опевалова // Теория и практика общественного развития. – 2013. – № 2. – С. 91–95.
11. Российская педагогическая энциклопедия : в 2 т. / гл. ред. В. В. Давыдов. – М., 1993. – Т. 2.

REFERENCES

1. **Babanskij Ju. K.** Pedagogics: training manual for students of pedagogical institutes / edited by Babanskij Ju. K. – Moscow : Prosvshhenie, 1983. – 608 p.
2. The dictionary of the modern Ukrainian language / edited by T. V. Busel. – Irpin : K. ; VTF «Perun», 2009. – 1736 p.
3. **Voloshchuk I. S.** Pedagogical research : training manual. / I. S. Voloshchuk. – Kyiv : Inform. systemy, 2009. – 390 p.
4. **Ghoncharenko S. U.** Pedagogical research: methodological recommendations to young researchers. / S. U. Ghoncharenko. – Kyiv; Vinnitsa : TOV firma «Planer», 2010. – 308 p.
5. **Ghoncharenko Semen.** Ukrainian pedagogical dictionary. Kyiv: Lybidj, 1997. – 376 p.
6. **Erofeeva Vera.** Common ground of pedagogics: work-book [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.e-reading.club/chapter.php/98165/32/Erofeeva_-_Obshchie_osnovy_pedagogiki__konspekt_lekciii.html>
7. Classification [Electronic resource]. – Access mode : <<https://uk.wikipedia.org/wiki/>>
8. Classification of methods of pedagogical research [Electronic resource]. – Access mode : <http://i-educator.ru/vopros9>.
9. **Kondakov N. I.** Studial dictionary-guide / N. I. Kondakov. Moscow : Nauka, 1975. – 721 p.
10. **Livshic R. F.** To the problem of methods classification of psychological and pedagogical research / R. F. Livshic, A. A. Shumeyko, E. V. Opevalova // Theory and practice of social development. – 2013. – № 2. – 91–95 p.
11. Russian pedagogical encyclopedia Consists of 2 volumes. Volume 2. / edited by V. V. Davydov. – Moscow, 1993.

ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Оксана БАШТОВЕНКО

кандидат медичних наук, доцент, доцент
кафедри фізичного виховання і спорту,
Ізмаїльський державний гуманітарний
університет

Геннадій ЯРЧУК

кандидат філософських наук, доцент, доцент
кафедри фізичного виховання і спорту,
Ізмаїльський державний гуманітарний
університет

Ключові слова: фізична підготовка,
спрямованість на здоровий спосіб жит-
тя, мотивації, інноватика.

*Необхідність і важливість фізич-
ної культури у ВНЗ потребує но-
вого підходу до організації навчаль-
ного процесу. Важливою складовою
є обґрунтування і підтвердження
ролі фізичної культури в збережен-
ні й зміцненні здоров'я, забезпечен-
ня високого рівня психофізичної під-
готовленості, необхідної для само-
стійного використання засобів фі-
зичної культури у формуванні сві-
домої спрямованості на здоровий
спосіб життя.*

Актуальність. Сучасна система фізич-
ного виховання студентів у вищій школі
не забезпечує належною мірою: цілісно-
го обсягу знань щодо формування функ-
ціональних систем; розуміння цінності фі-
зичної культури в забезпеченні збережен-
ня здоров'я; формування знань з методик і
застосування сучасних оздоровчих систем
і практик; об'єктивної оцінки залежності
здоров'я від занять фізичною культурою;
позитивного ставлення до фізичної куль-
тури; фізичну підготовленість, фізичний
розвиток і професійне здоров'я.

Студентська молодь не володіє необхід-
ними знаннями, щоб усвідомлено і грамот-
но управляти своїм здоров'ям і фізичним
станом.

Адаптація студентів до інтелектуаль-
них, фізичних і нервово-психічних наван-
тажень стає актуальною проблемою, яка
потребує серйозного вирішення протягом
усього терміну навчання у ВНЗ. В останні
роки спостерігається серйозне погіршення
стану здоров'я студентської молоді [10; 11].

Підвищення інформативності, науко-
вості, використання інноваційних напря-
мів у вишівській підготовці з фізичного ви-
ховання – необхідна й найважливіша умо-
ва спрямованості на здоровий спосіб жит-
тя, бо фізична деградація населення – одна

з основних причин депопуляційних процесів в Україні.

Розкрити психофізіологічні механізми позитивних змін, що виникають під впливом фізичного навантаження, науково обґрунтувати позитивні зміни, сформувати свідому спрямованість на здоровий спосіб життя засобами фізичної культури – ось основне завдання інститутів та університетів щодо вирішення даної проблеми.

Мета нашого дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та практичних рекомендаціях щодо інноваційного підходу у фізичній підготовці, оптимізації процесу навчання у ВНЗ, підвищення рівня здоров'я студентів, формування спрямованості на здоровий спосіб життя.

Методи дослідження. На основі аналізу науково-методичної літератури, даних соціологічних опитувань, тестування ВНЗ, моніторингу медичного огляду і відвідуваності факультативних занять студентів можна зробити висновок про стан формування спрямованості студентів на здоровий спосіб життя і ті фактори, що впливають на нього.

Результати дослідження. Формування здорового способу життя є головним важелем первинної профілактики у зміцненні здоров'я населення. Зміна стилю й способу життя, його оздоровлення, використання гігієнічних знань у боротьбі зі шкідливими звичками, гіподинамією і подоланням несприятливих обставин, пов'язаних з життєвими ситуаціями, методами фізичної культури – найдієвіший механізм у вирішенні цього завдання. Дослідження М. Я. Віленського, В. І. Ільїнич (1988) показують, що протягом 80 % часу навчального року в студентів сумарна рухова активність становить 56–65 %, а під час екзаменаційної сесії зовсім мало – 39–46 % від рівня рухової активності в канікулярний час, коли рівень фізичного навантаження відображає природну потребу молодих людей у русі [3].

Усе це відбувається на тлі таких стресових факторів, як іспити, соціальна адаптація, переживання особистісного самовиз-

начення у майбутньому професійному середовищі і т.п. Такий гіподинамічний спосіб життя не тільки не сприяє успішній навчальній діяльності, а й призводить до погіршення здоров'я [4]. З великою часткою впевненості можна припустити, що гіподинамічний спосіб життя студентів не змінюється на краще під час навчання.

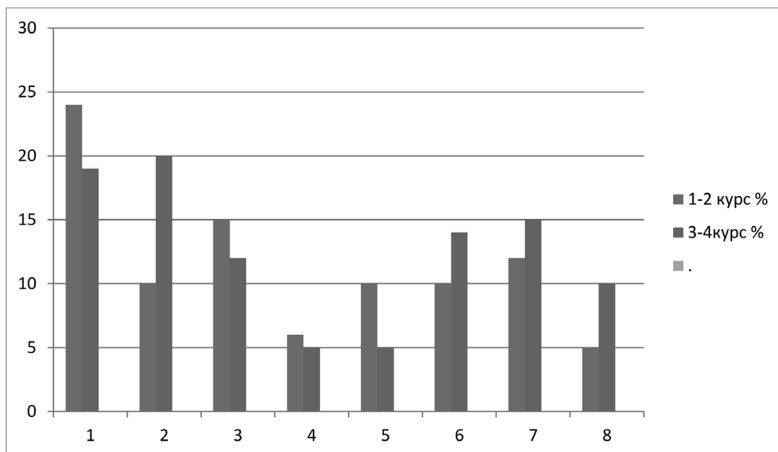
На жаль, далеко не всі студенти мають правильне уявлення про здоровий спосіб життя. Вони не розуміють важливості його складових, вважаючи, що проста відмова від більшості шкідливих звичок уже спроможна дати позитивний результат. Основними елементами здорового способу життя, на думку студентів 1–2 курсів, є: відмова від шкідливих звичок, дотримання режиму праці та відпочинку. Заняття фізичною культурою у цьому переліку посідають четверте місце (рис. 1).

Наші дослідження показують, що у 55 % студентів 2 курсу, 53 % студентів 3 курсу, 45 % студентів 1 курсу перше місце в низці цінностей належить здоров'ю, тоді як серед студентів 4 курсу таких осіб лише 33,3 %, тобто лише кожен третій вважає здоров'я найбільшою цінністю в житті [5] (рис. 2).

Недостатня особистісна орієнтація і мотивація до фізичної культури здатна знижувати результативність і фізичних, і професійно значущих якостей особистості, у результаті чого в переважній більшості студентів виявляється низький рівень ставлення до свого здоров'я, здорового способу життя [1].

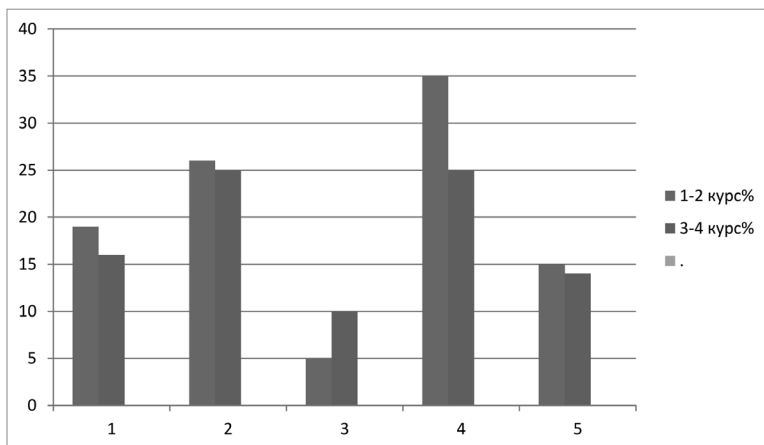
Зміна морфологічних і функціональних показників фізичного розвитку, розумової і фізичної працездатності, стан здоров'я залежать від обсягу рухової активності. Чим він нижчий, тим гірші ці показники.

Вивчення контингенту студентів в основних і спеціальних групах 1–3 курсів показує зростання кількості студентів у спеціальних медичних групах (з 45 % до 60 %). Планування занять фізичною культурою в факультативній формі підсилює негативний ефект. Вільне відвідування, відсутність залікового контролю призводять до низької відвідуваності занять і

1. Відмова від згубних звичок
2. Рухова активність
3. Ритмічний режим дня
4. Нетрадиційні системи оздоровлення
5. Культивування позитивних емоцій
6. Раціональне харчування
7. Ефективна організація праці
8. Сексуальна культура

Рис. 1. Пріоритетність елементів здорового способу життя у студентів 1–4 курсів гуманітарного ВНЗ

1. Прагнення стати сильним, здоровим
2. Естетична насолода своєю красою
3. Почуття обов'язку
4. Самоствердження в суспільстві
5. Прагнення до прояву в екстремальних ситуаціях

Рис. 2. Пріоритети мотивацій для занять спортом у студентів 1–4 курсів гуманітарного ВНЗ

зниження пріоритету компонента фізичної культури в збереженні здоров'я.

Наші дослідження показують, що студенти не розуміють важливості фізичного навантаження для збереження свого здоров'я. Найбільше значення занять спортом для них – це самоствердження в суспільстві, а це, як зазначено вище, лише опосередкована мотивація. Безпосередня ж, що спонукає людину займатися спортом, забезпечується тільки спортивним задоволенням, що викликається саме спортивною діяльністю й успіхами, що досягаються в ній [1; 5].

Що ж спонукає студентів до занять спортом та здорового способу життя? Без сумніву, це, звичайно ж, мотиви! Мотивація при формуванні здорового способу життя засобами фізичної культури і спорту, як і в будь-якій іншій діяльності, займає особливе місце. І мотиви, які спонукають людину займатися фізичною культурою, мають свою структуру.

Безпосередні мотиви: потреба в почутті задоволення від м'язової активності; потреба в естетичній насолоді своєю красою, силою, витривалістю, швидкістю, гнучкістю, спиритністю; прагнення проявити себе у важких, екстремальних ситуаціях; потреба в самоствердженні.

Опосередковані мотиви: прагнення стати сильним, здоровим; прагнення через фізичні вправи підготувати себе до життя; почуття обов'язку.

Фізична культура – складова частина загальної культури. Досвід занять спортом у середній школі чи ВНЗ є істотним «гарантом» занять фізичною культурою в подальшому житті, а значить, і здорового способу життя. Знання про позитивний вплив фізичних навантажень на організм людини повинні мати мотиваційний характер, оскільки дають істотну теоретичну складову спрямованості на заняття.

Важливим є підбір адекватної інтенсивності, тривалості фізичних навантажень, особливо на початковому етапі занять. Негативні відчуття, що виникають у результаті цього, не сприяють бажанню продовжи-

ти заняття. Інтенсивне фізичне навантаження пов'язане з ризиком перетренування. Тому фізичні навантаження повинні бути середньої інтенсивності.

Але знання про те, що фізичні вправи, навіть у невеликих кількостях, змінюють експресію нашої ДНК, – дуже важливі. Позитивний ефект саме тому й з'являється, що змінюється епігенетична модель генів. Дослідження засвідчили, що фізична активність може бути одним з механізмів, завдяки якому гени можуть впливати на ризик виникнення того чи іншого захворювання [8; 9].

Фізичні вправи навіть у невеликих дозах, як свідчать наукові дослідження, змінюють вигляд успадкованої ДНК [6].

Дуже важливим ми вважаємо формування знань про функціональні зміни, що відбуваються в організмі під впливом фізичних вправ, уявлення про складні біологічні реакції, що супроводжуються глибокими біохімічними зрушеннями. У відповідь на сигнал про необхідність виконання м'язової роботи нейрогенна ланка управління включає рухову реакцію й викликає мобілізацію кровообігу, дихання та інших компонентів функціональної системи організму. Одночасно відбувається активація гормональної ланки. Цей стрес, що реалізує система, забезпечує виникнення неспецифічної стрес-реакції організму, посилює мобілізацію й роботу органів і тканин функціональної системи на клітинному і молекулярному рівнях [6].

Поняття фізичної культури, крім рухової активності, має включати такі компоненти, як загартовування, правильне дихання, раціональне харчування, режим праці та відпочинку, масаж. Саме в цьому інноваційному аспекті – фізична культура – образ життя – першооснова у формуванні здорового покоління. Без систематичних теоретичних знань і розуміння ролі фізичного навантаження для організму, безпосередньо фізичних вправ, неможливо забезпечити збільшення функціональних резервів здоров'я, адаптувати організм до постійно мінливих умов існування і, на-

решті, неможливо сформувавши потребу людини в руховій активності. Крім того, недостатня рухова активність формує малий обсяг функціональних резервів і є однією з головних причин дезадаптації людини до зростаючих темпів змін соціуму, до усе більших нервово-емоційних навантажень.

Розуміння ролі втоми як природного активатора процесів відновлення є важливим, бо без втоми відбувається неухильне зменшення обсягу функціональних резервів органів і систем організму, зниження праездатності. Систематично стомлюючись, ми стимулюємо відновлювальні процеси, збільшуємо обсяг функціональних резервів. Дозоване стомлення сприяє загоєнню ран, прискорює репарацію тканин. Поступово з неприємного відчуття під дією регулярних тренувань стомлення викликає стан м'язової ейфорії. Наявність цього говорить про сформовану адаптацію до таких навантажень.

Зміни в системах організму на різних рівнях зовсім неможливі без змін у психічному стані, адже вони стають провідними і значною мірою формують мотивацію. Ефективна психічна адаптація є ще однією з передумов успішної діяльності у формуванні здорового способу життя. Психічний і психофізіологічний рівні стану систем організму грають найважливішу роль у пристосовності людини до різних видів зовнішніх впливів, до числа яких належать і фізичні навантаження.

Психофізіологічні системи – це динамічні саморегулюючі організації, що базуються на взаємодії всіх її компонентів для досягнення пристосувального результату.

Дуже важливо враховувати фактор звикання до фізичного навантаження. Він являє собою психологічну і / або фізіологічну залежність від регулярного режиму фізичних навантажень, що характеризується появою відповідних симптомів через 24–36 годин відсутності навантаження. Це визначення охоплює як психологічні, так і фізіологічні чинники.

На думку Вільяма Глассера, позитивне звикання, наприклад біг або медитація, за-

безпечує психічну силу і підвищує задоволення від життя, на відміну від негативних звикань, які неминуче руйнують психічне і фізіологічне функціонування організму. В. Глассер також відзначає можливість використання позитивного звикання для збільшення рівня фізичного розвитку. Він розглядає фізичне навантаження як позитивне звикання, що сприяє підвищенню психічної і фізичної сили, а отже, й самопочуття.

Фізичне навантаження як позитивне звикання означає позитивний вплив на людину регулярних фізичних занять. Позитивне звикання до фізичних навантажень студентів свідчить, що, включені в цю діяльність, вони розглядають свої регулярні фізичні заняття як невід'ємну частину свого життя, яка не здійснює негативного впливу на роботу, сім'ю і т.д.

Для пояснення позитивного впливу фізичних навантажень на здоров'я необхідне введення теоретичного компонента в практичний курс дисципліни. Це дасть можливість студенту усвідомлено підійти до вибору рухової активності й визначити її для себе основою формування здорового способу життя.

Перспективним є напрям досліджень про оздоровчий ефект фізичних вправ, спрямованих на зміцнення психічного здоров'я і посилення за рахунок поєднання в єдину систему методів фізичного і психічного тренінгу.

Пізнання особливостей взаємодії біологічних і власне психічних механізмів, що забезпечують комплементарний ефект фізичних вправ і психотренінгу, надасть змогу студентові: удосконалювати механізми психосоматичної регуляції і цілеспрямовано розвивати психічні якості, адитивно впливати на підвищення активності психотропного опіодного пептиду (бета-ендорфіну) при одночасному зниженні активності стресових гормонів, мобілізувати психічні резерви й якісно змінити психічне здоров'я шляхом розширення діапазону саморегуляції для самостійного позитивного саморозвитку

Висновки. Необхідність і важливість фізичної культури не усвідомлюється належним чином у сучасних умовах, реально студенти не отримують знань про важливість фізичного навантаження і фізичних вправ у необхідному обсязі. Причина, на наш погляд, полягає як у неготовності викладачів фізичного виховання забезпечити студентів знаннями, відповідно до вимог сьогодення, так і відсутності належної мотивації з боку студентів.

Наші студенти надто часто виявляються неготовими до самостійного використання засобів фізичної культури для збереження і зміцнення здоров'я, підтримки високого рівня психофізичної підготовленос-

ті, без чого неможлива успішна самореалізація в майбутній професійній діяльності. Підтримка свого фізичного стану, зміцнення здоров'я засобами фізичної культури, продовження творчого довголіття забезпечується здатністю людини робити це самостійно.

Тому подальша робота в удосконаленні особистісної орієнтації та мотивації до фізкультурної діяльності в студентів здатна підвищити результативність фізичних і професійно значущих якостей особистості, у результаті чого у переважній більшості студентів можливе підвищення свідомого ставлення до свого здоров'я та здорового способу життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Баштовенко О. А.** Спрямованість на формування здорового способу життя у майбутніх вчителів фізичного виховання / О. А. Баштовенко // Науковий вісник. – 2011. – № 3–4. – С. 186–190.
2. **Меерсон Ф. З.** Адаптація к стрессовым ситуациям и физическим нагрузкам / Ф. З. Меерсон, М. Г. Пшенников. – М.: Медицина, 1988.
3. **Плахтій П. Д.** Фізіологічні основи фізичного виховання школярів : навчальний посібник / П. Д. Плахтій. – Кам'янець-Подільський : ПП Мошак М. І., 2005. – 176 с.
4. **Поляков А. Я.** Здоровье школьников – спорт или физкультура? / А. Я. Поляков, В. С. Маляревич // Материалы II Всероссийского форума «Здоровье нации – основа процветания России». – М., 2006. – С. 232–233.
5. **Смакула О. І.** Современное понятие здорового образа жизни, пути воздействия на формирование здоровой нации Украины / О. І. Смакула, О. А. Баштовенко, С. О. Чіповенко // Вісник післядипломної освіти. – 2008. – № 9. – С. 89–97.
6. **Цебржинський О. І.** Біохімія опорно-рухового апарату та біохімія спорту (вибрані лекції) / О. І. Цебржинський. – Полтава : АСМІ, 2005. – 72 с.

REFERENCES

1. **Bashtovenko O. A.** Focus on healthy lifestyle in the future teachers of physical training / O. A. Bashtovenko // Scientific visnyk. M.G. 2011. – № 3–4. – P. 186–190.
2. **Meierson F. Z.** Adaptation to stressful situations and physical loads / F. Z. Meierson, M. G. Pshennikov. – M., Medicine, 1988.
3. **Plakhtii P. D.** Physiological basis of physical education students: Training books / P. D. Plakhtii. – Kamianets-Podolskyi : PP Moshak M.I., 2005. – 176 p.
4. **Poliakov A. Y.** Health school – sports or exercise? / A.Y. Poliakov, V. S. Maliarevich // Proceedings of the II All-Russian forum "Health of the Nation – the basis of Russia's prosperity." – M., 2006. – P. 232–233.
5. **Smakula O. I.** The modern concept of a healthy lifestyle, the way the impact on the formation of a healthy nation Ukraine / O. I. Smakula, O. A. Bashtovenko, S. O. Chipovenko // Journal of Postgraduate Education. – 2008. – № 9. – P. 89–97.
6. **Tsebrzhynskiy O. I.** Biochemistry locomotor apparatus and biochemistry sports (selected lectures) / O. I. Tsebrzhynskiy. – Poltava : ASMI, 2005. – 72 p.
7. **Benjamin J.** Population and familial association between the D4 dopamine receptor gene and measures of Novelty Seeking / Benjamin J., Li L., Patterson C., Greenberg B. D., Murphy D. L. and Hamer D. H. // Nature Genetics. – 1996. – V. 2. – P. 81–84.
8. **Hamer D. H.** A linkage between DNA markers on the X chromosome and male sexual orientation / Hamer D. H., Hu S., Magnuson V. L., Hu N. and Pattatucci A. M. L. // Science. – 1993. – V. 261. – P. 320–326.
9. **Hu S.** Linkage between sexual orientation and chromosome Xq28 in males but not in females / Hu S., Pattatucci A. M. L., Patterson C., Li L., Fulker D. W., Cherny S. S., Kruglyak L. and Hamer D. H. Linkage // Nature Genetics. – 1994. – V. 11. – P. 248–256.
10. Smoking among university students: Is education important? / Chkhaidze Ivane, Maglakelidze Nino, Maglakelidze Tamaz, Paata Gvetadze, Tamaz Lobzhanidze // Аллергология и иммунология. – 2012. – Т. 13, № 3. – С. 233–235.
11. The world health report 2012: a safer future: global public health security in the 21st century. – Geneva : WHO, 2013. – 72 p.

Олександр НАЙДЬОНОВ

кандидат філософських наук, доцент,
докторант відділу інтернаціоналізації
вищої освіти, Інститут вищої освіти
НАПН України

Ключові слова: консолідація, ідентичність, самоідентифікація, інновація, людиноцентризм, державність, соборність, інтелектуальність, мистецтво жити, квазіцивілізація, фарисейство.

У статті пропонується бачення змісту вищої освіти України для успішної організації інформаційного суспільства на основі української національної ідеї. Відмічається, що можливість створення суспільства, що відповідає сучасним вимогам, залежатиме від того, наскільки уряду вдасться перетворити українські вищі навчальні заклади на храми освіти, культури і моралі, зробити їх потужним фактором консолідації українського суспільства, в яких готують фахівців, здатних до ідентифікації (й самоідентифікації) та творення науки на основі напрацьованих багатьма поколіннями цінностей.

УДК 37.035.6:316.32(477)

**РЕАЛІЗАЦІЯ
УКРАЇНСЬКОЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ
ІДЕЇ У ВИЩІЙ
ОСВІТІ В УМОВАХ
ІНФОРМАЦІЙНОГО
СУСПІЛЬСТВА**

© Найдьонов О., 2016

Українське суспільство переживає тяжкі часи змін. Чи існує засіб, який здатен сприяти розвитку українського соціуму? Так, такий засіб, на нашу думку, існує. Це втілення в діяльності вищої освіти української національної ідеї.

Національна ідея притаманна багатьом народам і є важливою складовою їх успішного соціального життя. В. Трачук переконала, що «у своєму загальному вигляді національна ідея – це ідея, яка відображає головний національний інтерес і задає розвитку країни оптимальний напрям в сьогоденні та на майбутнє... Вона є проектом суспільного розвитку, спробою не лише зберегти усе те корисне, що було надбано, а й зробити суспільство кращим, досконалішим, ніж воно є, модернізувати його» [14, с. 155].

Творення кращого суспільства, враховуючи сучасний інформаційно-комунікативний контекст, має відбуватися на основі цивілізаційних цінностей. Вони згруповані навколо безперечної значущості життя людини, етносів, націй, рас, людства, яке складається з народів. Оскільки для планети важлива кожна рослина, комаха чи тварина, то й для успішного і високого рівня

розвитку людства варті уваги всі його народи, навіть самі найменші. Народ на певному етапі свого розвитку може стати нацією – соціальним організмом, який взяв вирішення своєї долі у власні руки. Одним з інструментів цього процесу є національна ідея.

Національна ідея спрямована на пошук конструктивного самоствердження і самовираження нації в колі вільних народів. Згідно з визначенням А. Колодій, «національна ідея – це синтез духовного буття та духовної творчості народу, «згусток» його свідомості, концентрований вираз уявлення нації про спосіб і головний напрям власного самоствердження, про те, як і заради чого вона існує, яке її місце серед інших народів, у чому її специфіка і цінність для людської цивілізації» [4, с. 68–69]. На думку О. Пухкал, «національна ідея – тип суспільної свідомості та суспільна сила спрямована на забезпечення власного розвитку. Національна ідея визначає оптимальну модель господарювання та адміністративного управління» [13, с. 120].

Усвідомлена, осмислена й утілена в конкретні соціальні програми розбудова інформаційного суспільства є показником інтелектуальної зрілості нації. Як вважає К. Корсак, «національна ідея – це духовна концепція національної свідомості, розуміння народом сенсу свого існування, це концептуальне вираження стратегічної мети, головних пріоритетів нації на осяжне майбутнє. Без такої ідеї рух держави стає багатоцільовим, більш того безцільним – не зрозуміло куди і для чого рухаємося» [5, с. 63]. Звідси наявність національної ідеї є критерієм осмисленого руху етносу в історичному часі і просторі. Цей рух обумовлений природними і надприродними причинами. З'ясування філософських, метафізичних (надприродних), космічних та інших чинників увиразнюють покликання і призначення кожного народу.

Загалом національна ідея це те, що об'єднує народ на переломному етапі його розвитку.

Цей короткий огляд не вичерпує всього багатства розробок змісту національної ідеї українськими філософами і науковцями. Однак і він промовисто свідчить про її

непересічне значення для соціального життя й використання власне української національної ідеї в діяльності вищої школи, модернізація якої з багатьох причин стала об'єктивною необхідністю. Це і те, що в епоху інформаційного суспільства деякі знання застарівають вже впродовж 3–5 років, тобто за час навчання студента у ВНЗ кількість знань у світі подвоюється. Отже, стає безперечною необхідність зміни парадигми освіти – від «освіти на все життя» до «освіти через все життя». Також зростає увага до завдань вищої освіти, уточнення її призначення, розширення її функцій і ролі в суспільстві.

На переконання Л. Панченко, «в інформаційному суспільстві й суспільстві знання на систему освіти покладається важливіша функція – формування у людини системи випереджальної ментальної і когнітивної адаптації до соціального буття в умовах усе більш інтенсивних інформаційних потоків та її організації на основі динамічно мінливого знання» [10, с. 187]. «Вища освіта в інформаційному суспільстві – це середовище інформаційного обміну, засвоєння, передавання і генерування нової інформації, а також продукування знань» [10, с. 187], – вважає дослідниця. Сьогодні в цивілізованому суспільстві вища освіта розглядається не тільки як соціальна інституція підготовки фахівців вищої кваліфікації, але й як середовище формування громадянина з високим культурним і морально-духовним рівнем. Тобто на перше місце виходить проблема формування у ВНЗ свідомих громадян, носіїв національної та людської гідності, християнської моралі, порядності, творців культурних і духовних цінностей, патріотів, яким притаманний високий рівень національної свідомості.

Враховуючи специфіку соціальної динаміки, що обумовлена докорінною зміною інформаційної взаємодії членів суспільства та процесами глобалізації, застосування національної ідеї в системі вищої освіти є однією з найважливіших і водночас складних теоретичних і практичних завдань сьогодення. Ідеться, перш за все, про реалізацію змісту та складових української національної ідеї в освітньому процесі.

Тому **метою дослідження** є обґрунтування необхідності формування змісту вищої освіти України на основі української національної ідеї задля побудови інформаційного суспільства. Яке передбачає перетворення вищої освіти на потужний чинник консолідації українського суспільства, підготовку освічених, моральних, мобільних, конструктивних й інтелектуальних громадян, які мають сучасний світогляд, глибоке почуття відповідальності за долю країни, її соціально-економічне процвітання, здатних до ідентифікації й самоідентифікації.

Модернізація вищої школи на основі української національної ідеї дозволяє готувати фахівців, які є носіями національно-патріотичних якостей, з чітко сформованими системними уявленнями про власну націю та її призначення, її самобутність, і яким притаманні високі патріотичні почуття до рідної землі, народу, української мови, які володіють високим ступенем національної ідентичності (яка характеризується позитивним ставленням до власної національної спільноти та гармонійно поєднана з повагою й братерським ставленням до представників інших націй – патріотів України).

Висе ми розглядали міркування українських науковців, що прагли визначити природу і специфіку національної ідеї, яка притаманна багатьом народам. Тепер з'ясуємо, у чому полягає суть саме української національної ідеї, яка, як справедливо стверджує О. Підскальна, «...справляє позитивний вплив на суспільно-політичну ситуацію в Україні, уже самим фактом своєї наявності» [12, с. 81].

Гідним представником, що уособлює загальноприйняте розуміння української національної ідеї, є знаний учений Іван Пулюй. Для нього, як і для Т. Шевченка, Україна та український народ були живою цілісністю, яка має свою історію (біографію) і місію. А вся вона складається з живих цілостей – сімей, колективів, громадських об'єднань тощо. «Об'єднує народ, згуртовує й надихає його на подвижництво національна ідея. Це духовна концентрація на-

ціональної самосвідомості, розуміння природою сенсу свого існування, свого призначення, – пишуть дослідники його творчості В. Кушерець і В. Шендеровський. – Основні складові національної ідеї, які витікають із контексту статей Івана Пулюя – незалежність, державність, соборність. На цих трьох китах – віковична українська мрія і невмируща національна ідея» [8, с. 8]. Національна держава – Альфа і Омега української ідеї, а, за Г. Гегелем, народ стає історією не за географією й антропологією, а лише у формі держави.

Державність – це інституція, яка здобувається за принципом єдиного неухильного об'єднання людей, яка, крім інших, виконує охоронну і захисну функцію, відвертає від них загрозу війни та хаосу.

«*Соборність* – це не лише об'єднання територій, а й ментальна та духовна єдність громадян. І головне тут полягає в тому, щоб ідея єдності і соборності пройшла через наші душі. Адже не може бути об'єднано в реальному житті те, що не об'єднано в душах, мислених образах, намірах» [8, с. 10].

Спробу системної подачі реалізації української національної ідеї у вищій освіті на основі наукових здобутків українських філософів та її практичного застосування до потреб українського суспільства як інформаційного подаємо у вигляді табл. 1.

Українська національна ідея має стати одним з дієвих інструментів організації вищої освіти в Україні задля побудови і нормального функціонування інформаційного суспільства. Це комплексна проблема, яка для свого вирішення вимагає зусиль багатьох науковців. Тому доводиться обмежитися принциповими зауваженнями щодо уречевлення української мрії у вищій освіті.

У період процесу глобалізації, який посилюється, одним з ключових завдань соціальної філософії є питання збереження національної ідентичності (ідентифікації) в умовах інформаційного суспільства. Процес глобалізації, який нівелює національні і расові особливості людей і народів, нав'язує світу єдині стандарти, які насправді диктуються сильними країнами. Для українського суспільства ідентифікація важлива че-

**Українська національна ідея для розбудови інформаційного суспільства
в Україні засобами вищої освіти**

Українська національна ідея		
Основні риси	На рівні української нації	У галузі вищої освіти України
Спосіб самоствердження	Консолідація нації	Продуктування науки, де визначальним є ідентифікація і самоідентифікація
Головний напрям самоствердження	Імплементация в усі сфери суспільного життя християнської моралі	Вищі навчальні заклади як осередки науки (освіти), культури, моралі
Роль у розв'язанні проблем сучасного суспільства та його розвитку	Ідеологія державного будівництва	«...Вона відтворює особистість, озброює її знаннями, формує світогляд і творчі здібності, виховує як патріота і громадянина» [1, с. 215]
Духовна концепція національної свідомості (вищої освіти)	Концепція заснована на головних постулатах Біблії, Корану, Авести, Вед тощо. Соціальне визнання інших модальностей і типів знання, крім природничо-наукового	Космічний світогляд, з'ясування метафізичних (надприродних) причин буття людини, нації, людства і Всесвіту
Сенс існування народу (вищої освіти)	Зменшення ентропії видимого світу, невинний моральний та інтелектуальний розвиток, реальне виконання народом Божих заповідей і Заповідей Нагорної проповіді Ісуса Христа	Підготовка та виховання високодуховних фахівців-патріотів, які здатні творити, зміцнювати та розвивати родину, націю, державу
Стратегічна мета	Державність, соборність, духовність, інтелектуальність	Формування української ідентичності
Головні пріоритети нації (вищої освіти)	Свобода нації і людини, цінність людського життя, гідності людини	Демократичність, людиноцентричність, інноваційність [7]
Модель господарювання	Виробництво знань, наукомістких технологій та обмін інформацією	Змішана: державне замовлення та кошти фізичних і юридичних осіб
Модель адміністративного управління	Електронний уряд	Електронно-інформаційно-телекомунікаційна модель

рез необхідність самовизначення: Хто ми? Звідки і куди йдемо? І, головне, навіщо? Це смисл нашого національного буття. Ще Т. Шевченко у своєму геніальному творі «І мертвим, і живим, і ненарожденним...» звертає нашу увагу на цю пекучу для нас проблему ідентифікації – «І ми – не ми, і я – не я!». В. Баранов також у своєму творі «До українців» піднімає це питання:

Я запитую в себе, питаю у вас, у людей.
Я питаю в книжок, роззираюсь
на кожній сторінці:
Де той рік, де той місяць, той проклятий
тиждень і день,
Коли ми, українці, забули, що ми –
українці?
І що є в нас душа, повна власних чеснот
і щедрот,
І що є у нас дума, яка ще од Байди нам
в'ється,

І що ми на Україні – таки український
народ,
А не просто населення, як це у звітах
дається...

/.../

Українці мої! Дай вам Боже і щастя, і сил.
Можна жити й хохлом, і не згіркне від
того хлібина.
Тільки хто ж колись небо нахилить до
ваших могил,
Як не зраджена вами, зневажена вами
Україна...

Про наслідки соціального ігнорування важливості ідентифікації О. Пашкова пише так: «Маємо в результаті кризи ідентичності, про яку вже не один рік поспіль говорять політологи, соціологи та психологи. Мовою політики це – відсутність злагоди, здорових консолідаційних й інтеграційних тенденцій у масовій поведінці та

громадській думці. Мовою життя – відсутність суспільства як такого, замість котрого існує географічний простір, населений людьми» [11, с. 37]. Якби із самого початку в основу вищої освіти України було закладено українську національну ідею, то сьогодні ми б не мали таких жахливих наслідків, як війна з РФ, втрата українських територій, загибель тисяч мирних громадян і військових, страшенні страждання людей в умовах війни, сотні тисяч вимушених переселенців, ворожнеча між людьми в середині народу. Ситуація може стати ще гіршою, тому необхідно як найшвидше забезпечити всебічне втілення в навчальний процес української національної ідеї, яка здатна перетворити нинішнє населення України у велику українську націю.

Оскільки ідентифікація розпочинається з вимоги називати речі своїми іменами, то це має стати підґрунтям навчального процесу у ВНЗ. Без правильної ідентифікації немає правильної консолідації зусиль нації. Спосіб самоствердження вищої школи полягає в тому, щоб виховувати та прищеплювати у молоді стійку і свідому потребу і вміння називати речі своїми іменами. Наприклад, що радянський соціалізм – це система державного рабства; події на Кримському півострові, у Луганській та Донецькій областях – це неоголошена російсько-українська війна, а не антитерористична операція тощо. Називати речі своїми іменами також означає робити правильний вибір: мету, напрям і зміст суспільних трансформацій, державного устрою, способу життя, національної і громадянської приналежності.

Головним напрямом самоствердження вищої школи в умовах інформаційного суспільства виступає, крім наукових досліджень, освіти, ще й культура і мораль. Наші вищі навчальні заклади мають бути не лише храмами науки, а й, на думку В. Кременя, культури та моралі [6]. Проблему Добра і Зла людині самотужки вирішити не під силу, тому тут без змін у суспільному світогляді не обійтися.

Духовною концепцією вищої освіти має стати космічний світогляд. У стародавні часи такий світогляд був панівним – усю

античну філософію називають космоцентричною. Середньовічна філософія теж зробила вагомий внесок у наукову традицію космічного світорозуміння. В епоху класичного природознавства космічний світогляд похитнули матеріалісти й атеїсти. Наприклад, відомий вираз абсолютно детермініста Лапласа, який для пояснення світобудови «не мав потреби в Богові». До революції 1917 р. у російській філософії космізм був традиційним явищем. Це світорозуміння стверджували такі видатні мислителі, як Ф. Достоєвський, К. Цюлковський, В. Вернадський, П. Тейяр де Шарден, А. Чижевський, В. Лоський. «Стародавня інтуїція про істоти Землі, зокрема про людей як дітей Сонця, значно ближче до істини, ніж думають. Істоти Землі – продукт складного космічного процесу», – писав В. Вернадський [цит.: 3, с. 324–325.]

Вищій освіті відводиться важлива роль у розв'язанні проблем сучасного суспільства та його розвитку як інформаційного. Інформаційне суспільство можливе лише за наявності в ньому високоінтелектуальних і високоморальних громадян, оскільки це епоха безпаперової документації, що передбачає порядну, правдиву і своєчасну взаємодію між людьми українського інформаційного соціуму. Такий виголос робить В. Андрущенко: «Освіта загалом і вища освіта зокрема відіграє в суспільстві унікальну роль: вона відтворює особистість, озброює її знаннями, формує світогляд і творчі здібності, виховує як патріота і громадянина – тобто реально готує його (суспільства) майбутнє. І від того, якою буде наша освіта, без перебільшення, залежить майбутнє держави: народу і культури» [1, с. 215]. Вища освіта тим краще відіграватиме свою роль, коли буде принципово «працювати» на національну ідею, формуючи особистісні якості кожної людини, її знання, вміння, навички, світоглядні й етичні пріоритети, а отже, науковий, моральний, духовний, економічний потенціал українського суспільства.

Цінністю для людської цивілізації вища освіта України може стати тоді, коли вона, як говорить Біблія, буде стерегтися «фарисейської та садукейської науки» [9]. Фа-

рисейська (і садукейська) наука – це лицемірство. Яскравим прикладом такої науки є більшовицьке фарисейство. Більшовики лицемірно проповідували відмирання держави через її максимальне посилення; чим ближче до соціалізму, тим сильніша класова боротьба; розквіт національних культур через знищення націй; боротьба за мир, а на ділі нарощування озброєнь; відсутність експлуатації радянського робітника, тоді як вона була на багато вищою, ніж в інших країнах тощо. У сучасних умовах прикладом фарисейства є неоголошена війна РФ проти України. Апофеозом державного бандитизму і лицемірства російського керівництва є анексія Кримського півострова, однак на словах – це «виконання прагнень жителів автономії».

Біблія також застерігає людину не захоплюватися «всілякими та чужими науками» [2]. Можливо, мова йде про сучасну науку, яка зі своєю орієнтацією на «підкорення природи» і забезпечення технічної могутності завела людство в глухі кути – демографічний, екологічний, моральний, військовий тощо. «Всесильна» наука підмінила собою Господа Бога, виступаючи «спасительською» роду людського від голоду і холоду. Спираючись на «всілякі і чужі

науки», нами було створено квазіцивілізацію – безбожне аморальне суспільство, у якому формували його суб'єктів – «совків», усе це відкинуло напрацьовані багатьма поколіннями цивілізаційні й культурні цінності. Вихід – в організації суспільного життя і навчання на основі Біблії та інших першокниг людства.

Таким чином, вища освіта інформаційного суспільства при втіленні української національної ідеї повинна мати такі риси: активно сприяти консолідації суспільства, готувати високодуховних фахівців-патріотів з високим освітнім і дослідницьким рівнем, спроможних до ідентифікації і самоідентифікації, у яких сформовано стійке внутрішнє переконання називати речі своїми іменами. Сьогодні вища освіта покликана виховувати справжнього громадянина країни, для якого потреба у фундаментальних знаннях та підвищенні професійного рівня асоціюється зі зміцненням своєї держави.

Подальші наукові дослідження лежать у рідніщі конкретизації педагогічних і навчальних методик і форм консолідації української нації засобами вищої освіти та розробкою наукової етики на основі християнства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю. – 2-ге вид., допов. – / В. П. Андрущенко. – К. : Знання України, 2008. – 819 с.
2. До Євреїв 13:9.
3. Каныгин Ю. М. Библия и наука: в прошлом настоящем и будущем / Ю. Каныгин, В. Кушеретц. – К. : АРИЙ, 2010. – 353 с.
4. Колодій А. Ф. Національний вимір суспільного буття [Текст] / А. Ф. Колодій. – Львів : Астролябія, 2008. – 368 с.
5. Korsak K. Пропозиція «Української ідеї – XXI» / Костянтин Корсак // Вища школа. – 2014. – № 11/12. – С. 60–63.
6. Кремень В. Г. Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2010. – 575 с.
7. Курбатов С. Інновації як головний ресурс розвитку інформаційного суспільства / Сергій Курбатов // Філософія освіти. – 2012. – № 1–2 (11). – С. 320–330.
8. Кушеретц В. Провідник української ідеї / Самоцвіт України – Іван Пулюй: До 170-річчя від дня народження [Електронний ресурс] / В. Кушеретц, В. Шендеровський. – К. : Знання України, 2015. –

REFERENCES

1. Andrushchenko V. Thinking about education: Articles, essays, interviews, 2nd ed., added. / Viktor P. Andrushchenko. – K. : Knowledge of Ukraine, 2008. – 819 p.
2. Hebrews 13:9.
3. Kanygin Y. Bible and science: at present, in the past and the future / Y. Kanygin, V. Kusherets. – K. : ARYI, 2010. – 353 p.
4. Kolodiy A. National dimension of social life [Text] / Antonina F. Kolodiy. – Lviv : Astrolabe, 2008. – 368 p.
5. Korsak K. The proposition of "Ukrainian idea – XXI" / Kostiantyn Korsak // High School. – 2014. – № 11/12. – P. 60–63.
6. Kremen V. The philosophy of the national idea. Man. Education. Society / Vasyl H. Kremen. – Kyiv : Diploma, 2010. – 575 p.
7. Kurbatov S. Innovations as the main resource of the Information Society / Sergey Kurbatov // Philosophy of Education. – 2012. – № 1–2 (11). – P. 320–330.
8. Kusherets V. Explorer of Ukrainian idea / Samotsvity Ukrainy – Ivan Puliui: To 170 anniversary of the birth [Electronic resource] / V. Kusherets,

63 с. – Режим доступу : <http://znannya.org.ua/images/Files/пулюй.pdf>

9. Мт. 16:12.

10. **Панченко Л. М.** Вища освіта в інформаційному суспільстві: трансформація освітніх потреб / Л. М. Панченко // Науковий вісник. Серія «Філософія». – Харків : ХНПУ, 2015. – Вип. 44. – С. 185–196.

11. **Пашкова О.** Тож чи потрібна українська національна ідея? / Оксана Пашкова // Віче : теоретичний і громадсько-політичний журнал / Верховна Рада України. – К., 2008. – № 15. – С. 36–38.

12. **Підскальна О. М.** Українська національна ідея: етапи становлення // Дні науки філософського факультету - 2014 : міжнар. наук. конф. (15–16 квіт. 2014 р.) : матеріали доп. та виступ. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка ; [редкол. : А. Є. Конверський (голова) та ін.]. – К. : Київський університет, 2014. – Ч. 8. – С. 78–81.

13. **Пухкал О. Г.** Національна ідея як важливий чинник розвитку громадянського суспільства в Україні / О. Г. Пухкал // Економіка та держава. – 2013. – № 2. – С. 118–121.

14. **Трачук В.** Українська національна ідея як модернізаційний проект / В. Трачук // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львів. Політехніка», 2007. – Вип. № 19. С. 154–159.

V. Shenderovskyy. – Kyiv : Znannya Ukrainy, 2015. – 63 p. – Access mode : <http://znannya.org.ua/images/Files/пулюй.pdf>

9. Matt. 16:12.

10. **Panchenko L.** Higher education in the information society: the transformation of the educational needs / L. M. Panchenko // Scientific Bulletin. The series "Philosophy". – Kharkiv : HNPU, 2015. – Issue 44. – P. 185–196.

11. **Pashkova O.** So is Ukrainian national idea needed? / Oksana Pashkova // Viche: theoretical and sociopolitical journal / Parliament of Ukraine. – Kyiv, 2008. – № 15. – P. 36–38.

12. **Pidskalna A.** Ukrainian national idea: the stages of formation // the Days of Science Faculty of Philosophy – 2014: Intern. science. conf. (15–16 Apr. 2014): materials of reports and speeches / Taras Shevchenko Kyiv. nat. university; [Ed. board : A. Konverskyi (Chairman), et al.]. – Kyiv : Kyiv University, 2014. – Vol. 8. – P. 78–81.

13. **Pukhkal A.** The national idea as an important factor in the development of civil society in Ukraine / O. Pukhkal // Economy and the State. – 2013. – № 2. – P. 118–121.

14. **Trachuk V.** Ukrainian national idea as modernization project / V. Trachuk // Ukrainian national idea: realities and prospects. – Issue № 19. – Lviv : Izd. Nat. Univ "Lviv. Polytechnic", 2007. – P. 154–159.

УДК 378.095

КЛАСИФІКАЦІЯ ОСВІТНІХ ЛАНДШАФТІВ ЄВРОПИ

Сергій ТЕРЕПИЩИЙ

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри соціальної філософії
та філософії освіти Національний
педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

© Терепищій С., 2016

Ключові слова: освітній ландшафт, академічне різноманіття, багатовимірні класифікація, освітня система, академічна свобода.

У статті розглядається проблема класифікації європейського освітнього ландшафту крізь призму прагматичного значення різноманіття академічних інституцій у сучасному світі. Автор доводить тезу, за якою чітка, а головне – багатовимірні класифікація особливостей різних освітніх систем та суб'єктів в Європі та в Україні не лише не зашкодить їх ідентичності, а й підкреслить їх самобутність, що привабить як місцевого, так і іноземного абітурієнта.

Крім того, уведення таких структур відкриє нові горизонти для компаративного узгодження між різними освітніми інститутами, що своєю чергою підвищить пластичність та якість отриманих знань. Реалізація цієї мети стає можливою за умов дотримання специфічних принципів багатовимірної класифікації, яким у дослідженні надається окрема увага.

продовж багатьох століть Європа залишалася світовим взірцем культурного розвитку, колыскою світової науки та цивілізації. Увібравши в себе історичні вектори руху, що були задані античною епохою, «Старий світ» домінував на імперіалістських теренах Нового часу, розповсюдивши власні культурні наративи по всій Земній кулі. У кінці ХХ століття європейська цивілізація політично задекларувала своє єдине ціннісне коріння – заснування Європейського Союзу, що став фактичною конфедерацією провідних держав «Старого світу».

Новітня Європа – це вкрай складний організм, що поєднує у своїй структурі ряд спільних та відмінних державно-культурних суб'єктів. Не все так добре в політичній системі ЄС, однак її розпад є більш катастрофічним для соціального буття європейських народів, аніж проблематичне співіснування. За час спільно відкритих кордонів країни Європейського Союзу зблизились не лише політико-економічно, але й культурно. Про що свідчить гео-

метричний ріст трансдержавних проєктів у різних сферах інтелектуального, духовного та розважального життя Європи.

У політико-адміністративних реформах можна неодноразово почути надгеографічне використання географічних термінів. Поняттями «Європа» та «європейський» можна охопити не тільки країни, які фізично існують у межах цієї частини світу, а й є цивілізаційно близькими до європейських цінностей. Саме тому концептуальний вимір буття Європи – це певна модель європейського способу життя, орієнтація на раціональний та помірковано консервативний розвиток. Раціональність «європейського», у сутності, завжди тяжіла до строгої систематизації, до проведення чітких зв'язків між категоріями та поняттями, якими оперує європеець у своїй діяльності.

Не винятковим об'єктом європейської раціональності є і її вища школа. На сьогодні академічна сфера буття «Старого світу» переживає період тотальних реформ, пов'язаних інтернаціоналізацією, лібералізацією діяльності навчальних суб'єктів, прагматизацією змісту освіти та науки тощо. У такому реформаційному контексті категорична ясність стає проблематичною та потребує додаткової уваги з боку дослідників та освітян. Саме тому питання класифікації європейської освіти досить часто зустрічається на сторінках новітніх наукових праць у галузі педагогіки, освітнього менеджменту, політики та філософії освіти.

Універсалізація сфери навчально-дослідницьких послуг, остаточне ствердження глобалізаційних тенденцій у стратегіях розвитку освіти та науки призводять до необхідності формування єдиної системи класифікації, що підходила б для усього різноманіття національних академічних систем. У такому контексті риторика політиків у науково-педагогічній галузі все більш тяжіє до пошуків оптимальних варіантів задля реалізації уніфікаційного проєкту європейської класифікації вищої освіти. Прийняття єдиної методології класифікації має підвищити загальне значення результатів освіти, документів, що їх підтвер-

джує, дасть змогу значно розширити ринок споживачів освітніх послуг та простір працевлаштування випускників.

Об'єднуюча роль єдиної класифікації вищої освіти, на думку більшості європейських освітян, діалектично поєднується з різноманіттям європейського освітнього ландшафту [7]. Домінуючий з цього приводу погляд стверджує, що чітка класифікація особливостей різних освітніх систем і суб'єктів в Європі не зашкодить їх ідентичності, навпаки, підкреслить їх самобутність, що привабить як місцевого, так і іноземного абітурієнта, а разом підвищить пластичність та якість отриманих знань.

Українська академічна спільнота досить давно обрала курс на європеїзацію. Зі вступом нашої освітньої системи в Болонський процес ми стали безпосередніми учасниками даного дискурсу, що в нашому випадку ще більше актуалізується з огляду на його суперечності з радянською університетською традицією та її рудиментами.

У зв'язку з цим можна констатувати надзвичайну *актуальність* досліджень, спрямованих на висвітлення головних проблем класифікації європейського освітнього ландшафту. Зокрема, у межах представленої роботи ми ставимо *за мету* проаналізувати соціально-філософські основи Болонської стратегії становлення універсальної класифікації вищої освіти.

Більшість із сучасних дослідників у галузі освітньої політики розглядає універсальну класифікацію у межах вищої освіти не як обмежуючу рамку діяльності навчальних закладів, а скоріше верифікацію адміністративно-політичного простору для різноманіття навчальних програм і профілів, що дасть змогу зробити диверсифікацію в освіті корисною та прибутковою. Як зазначають голландські дослідники феномену європейської вищої освіти Жерон Брістол і Франц ван Вут, створення чіткої системи класифікації є шляхом до прозорої академічної свободи. «Різноманітність європейської вищої освіти слід розглядати як одну з її основних переваг. Стверджуючи загалом, різноманітність системи вищої

освіти зростає в результаті збільшення різноманітності в умовах навколишнього середовища (зокрема, державно-політичних контекстах) і в збільшені різноманітності в нормах і цінностях, що відстоюються в установах системи. Різноманітність європейської вищої освіти буде прибутковою, якщо вищі навчальні заклади будуть мати можливість розробляти й визначати різноманітні місії та профілі. Крім того, різноманітність європейської вищої освіти буде рости, якщо вищі навчальні заклади Європи матимуть справу з різними контекстами політики, що будуть підтримувати відповідне розмаїття місій» [5, с. 57]. У цьому аспекті вагоме значення має поліцентричність сучасного освітнього дискурсу в Європі, тобто орієнтація на зіткнення різних політичних стратегій і цінностей. Гетерогенізація політичного фону європейської освіти буде сприяти диверсифікаційним процесам усередині системи, що дозволить вийти на новий рівень якості та доступності навчально-наукових послуг.

На даний момент відсутність чіткої загальноєвропейської класифікації змісту та результатів освіти призводить до суперечностей між тенденцією до урізноманітнення освітніх елементів та способом верифікації таких новоутворень. Диверсифікація має отримати чіткі критерії дескрипції, які б забезпечили добре розуміння спільних і відмінних ознак у послугах, що пропонуються для абітурієнтів та вимагаються від педагогічно-наукових кадрів. Саме в цьому аспекті є корисним поняття класу. Воно дозволить набрати різноманіттю освітніх новоутворень важливого політико-економічного значення. «Для того щоб спонукати розвиток такого різноманіття, необхідний інструмент, який би забезпечив нас можливістю описати це різноманіття. Це й є тим, що намагається впровадити Європейська класифікаційна система. Ціль Європейської класифікаційної системи вищих освітніх інституцій полягає у тому, аби надати ефективний засіб, який би дозволив різним групам стейкхолдерів дізнатися про інституційні місії та профілі європей-

ських освітніх інституцій» [5, с. 58]. Класифікація є інструментом, який спрямований на надання значущої та легкодоступної інформації про інституційне різноманіття у європейській системі вищої освіти. У цьому сенсі дана класифікація є засобом картографії європейського освітнього ландшафту. Вона є інструментом картування згаданих профілів європейських інститутів вищої освіти.

Існує також дискурс з приводу того, якою саме повинна бути орієнтація цієї класифікації. Зокрема, чії інтереси вона повинна відстоювати в першу чергу. Очевидним фактом є те, що система класифікації європейського освітнього ландшафту (ЄОЛ) мусить забезпечити інтереси користувачів та учасників цієї структури. Загалом із різноманіття стейкхолдерів освіти, для яких має бути розроблена відповідна система класифікації, можна виділити такі суб'єкти:

Студенти

Студенти зможуть краще визначити свої переваги щодо навчання у вищих навчальних закладах, а також зробити кращий вибір щодо отриманих навчальних програм і перспектив на ринку праці.

Вищі навчальні заклади

Вищі навчальні заклади зможуть краще розвивати свої місії і профілі і більш ефективно брати участь у партнерстві, тестуванні навчальних результатів та розширенні своїх інституційних мереж.

Бізнес і промисловість

Для бізнесу і промисловості, а також для інших організацій класифікація показує, які типи установ викликають особливий інтерес для них, сприяючи простішому створенню взаємних партнерських відносин і зміцненню зв'язків.

Політики

Політики в урядових та інших контекстах виграють від більш глибокого розуміння інституційної різноманітності. Національна, а тим більше європейська політика в галузі вищої освіти не може ґрунтуватися на «одновимірному» підході. Замість цього політик повинен бути адаптований

до різноманітності таким чином, щоб він мав змогу працювати найбільш ефективно щодо різних освітніх суб'єктів / об'єктів.

Дослідники та аналітики

Класифікація служить методологічним інструментом для дослідників, аналітиків та інших експертів. Вона сприятиме підвищенню точності в їх аналізі політики, міжнародних порівняльних дослідженнях та інституційних дослідженнях бенчмаркінгу.

Формування єдиної класифікаційної системи освіти в Європі сприятиме оптимальному процесу її модернізації. З одного боку, вона дозволить спростити діяльність суб'єктів освітнього дискурсу, а з іншого – забезпечить ясність критеріїв оцінки результатів і наслідків наукової та педагогічної активності.

Однак закономірним є й той факт, що створення та імплементація відповідної класифікації за негативних умов може призвести до насильницького тиску на освітню систему та академічну свободу [6] зокрема. У зв'язку з цим вкрай актуальним є формування фундаментальних принципів освітньої класифікації, які б змогли захистити як новітні, так і традиційні цінності національних систем навчання та науки. Серед таких основоположних принципів можна виділити такі:

1. *Класифікація має бути заснована на емпіричних даних.* У європейській класифікації вищі навчальні заклади повинні класифікуватися на основі емпіричних даних, а не на базі зручності регуляції чи політичних намірів та їх відмінностей.

2. *Класифікація повинна бути заснована на участі багатьох учасників і бути мультиперспективною.* Багатовимірність класифікації детермінується тим фактом, що класифікація повинна відображати погляди різних зацікавлених сторін. У зв'язку з цим має обиратися багатовимірний класифікаційний підхід, який дозволяє установам бути класифікованими за різними критеріями та рівнями.

3. *Класифікації можуть бути побудовані як ієрархічно, так і не ієрархічно.* У конструктивної європейської класифікації ви-

щої освіти не може бути ніякої ієрархії ні між вимірами, ні між категоріями в межах вимірювання. Слід, однак, зазначити, що будь-яка спроба класифікувати елементи не може запобігти ієрархії, пов'язаної з логічною інтерпретацією родових та видових понять.

4. *Класифікація має бути актуальною для всіх вищих навчальних закладів у Європі.* Це означає, що класифікація повинна бути впізнаваною і прикладною для всіх навчальних установ. Тим не менш, тільки акредитовані та / або національно визнані ВНЗ повинні мати право бути включеними в таку класифікацію. Це означає, що структура має бути пов'язана з європейською політикою щодо забезпечення освітньої якості, зокрема, Європейським реєстром забезпечення якості у вищій освіті (EQAR).

5. *Класифікація повинна мати описовий, а не наказовий характер.* Класифікація відображає фактичний профіль установи. Вона пропонує опис реальної ситуації в закладі, дає знання про розміри і показники, що відносяться до актуального стану у відповідній структурі. Вона не повинна ані судити, ані радити установам у тому, як організувати свою роботу.

6. *Класифікація заснована на надійних даних, що піддаються перевірці.* Важливо чітко визначити, які типи даних є релевантними для класифікації. Класифікації, засновані на суб'єктивних судженнях, є вкрай ситуативними та неточними. У процесі формування дієвої класифікаційної системи потрібно прагнути до якомога більш об'єктивних даних, що піддаються перевірці на основі спеціального верифікаційного методу.

7. *Класифікація повинна бути завбачливою щодо майбутніх новоутворень.* Із здійсненням певної класифікації є ризик, що дані, на яких вона ґрунтується, можуть дойти швидко застаріти, а збір нової інформації може виявитися надто затратним. Саме тому класифікаційна модель повинна бути максимально стійкою до часових змін та просторових перетворень [5, с. 62–63].

Дотримання вищезазначених принци-

пів дозволить досягнути гнучкої, ефективної та ліберальної системи класифікації, що надасть європейському освітньому ландшафту інформаційної ясності та економічної конкурентності.

Проведення класифікацій дає досить якісну додаткову інформацію щодо світових тенденцій у розвитку вищої школи. Причому мова йде не лише про юридично визнанні класифікації, а й про «приватні», науково-умоглядні класифікації. Наприклад, досить цікавим є дослідження італійського науковця, статиста Моріса Тривенті, який застосував так звану кластерну класифікацію щодо освітніх систем та інституцій у промислово розвинутих країнах Нордичного, Англосаксонського, Північноамериканського та Континентального регіону. Унаслідок цієї операції, окрім низки цікавих статистичних даних, італієць зумів окреслити кілька тенденцій у розвитку освіти, що дають можливість прогнозувати вектор розвитку навчальних та наукових інституцій на найближчі кілька років.

На думку Тривенті, те, що представляє великий інтерес для сучасного аналітика в галузі освіти, – це можливість групування національних освітніх систем навколо однорідних кластерів. Причому утворені групи, найімовірніше, відображають більш широкі інституціональні, культурні та соціально-економічні подібності між промислово розвинутими країнами. Щобільше, вона дає змогу підсумувати декілька трансформацій, що характеризують сучасні системи вищої освіти, які, імовірно, будуть впливати на відповідні інституційні механізми в наступні кілька років. Зокрема, на даний момент спостерігається зростання залежно від поділу витрат на фінансування вищої освіти, збільшення рівня інституційної автономії академічних суб'єктів, зміни в системах підтримки студентів із збільшенням надання кредитів, а не грантів, а також змішання трендів стратифікації освітньої пропозиції [8, с. 59].

Окрім очевидних переваг, новітні мультимірні класифікації вищої освіти стикаються також з низкою труднощів. Ці

труднощі не є незламними, однак потребують додаткової уваги з боку теоретиків, що створюють подібні інформаційні структури. Німецький аналітик вищої освіти Френк Зейгель [11] зумів систематизувати відповідні ускладнення, що пов'язані з національною політикою.

- *Класифікації повинні ладнати з сучасним ростом національних систем вищої освіти.* Кількість університетів (і студентів) у європейських системах беззупинно зростає. Складність новоутворених систем не дозволяє різним сторонам педагогічного та наукового дискурсу бути в курсі всіх створених закладів. Необхідна додаткова структура, яка могла б описати закономірності приписування класів для ще не створених ВНЗ у межах різних систем вищої освіти. Класифікація може визначити (кількісні) критерії для досягнення такої структури, критерії, призначені для зменшення складності і для створення «легкодоступної» моделі майбутньої різноманітності. Розширення установ у багатьох країнах пов'язане зі створенням приватних ВНЗ. У східноєвропейських країнах, таких як Польща чи Чехія зокрема, здійснюється масифікація освітньої галузі з великою кількістю приватних університетів, що своєю чергою призводить до швидкого збільшення непрозорості в системі. Як наслідок, усе більше місцевих студентів виїжджають на навчання закордон, а вітчизняні заклади обслуговують іноземців. Класифікація має охоплювати приватний сектор і скласти повну картину національної системи з урахуванням різних місій і функцій державних та приватних установ.

- *Класифікації змушені задовольняти потреби вкрай різних груп зацікавлених сторін і водночас залишатися прозорими для громадськості.* Класифікації покликані інформувати студентів і потенційних партнерів про профіль університету, що дозволить останнім порівнювати профіль закладу з власними уподобаннями. Подекуди класифікація має навіть підштовхувати освітніх суб'єктів до вибору, над яким вони вагаються. Як наслідок, виникає вкрай

складне завдання універсального підходу для різних зацікавлених реципієнтів. Ці труднощі долаються завдяки можливості множинної інтерпретації однієї і тієї класифікаційної системи.

• *Класифікації повинні стимулювати різноманітність національних систем, зробивши їх прозорими, допомагати уникнути дорогого репутаційного гону.* Майже кожна країна в світі прагне мати принаймні один, або й більше, дослідницький університет «світового класу», який би був високо розташований у традиційних світових рейтингах і давав би можливість конкурувати за науково-дослідні фонди на міжнародному ринку, маючи визнаний «глобальний бренд» [7, с. 27]. Щоб домогтися такої мети, уряди зосереджують свої інвестиції на верхніх дослідницьких групах, на створенні дорогих інфраструктур тощо, причому часто без урахування того, що сусідні країни вже йдуть таким шляхом. Така репутаційна гонитва значно збільшує і без того високі витрати на освіту [10], що створює небезпеку руйнування системи різноманітності навчальних інституцій, їх профілів та цілей. Як наслідок, розвиваються відносини неповноцінності і почуття «другого класу» з огляду на академічну репутацію. Класифікація повинна робити різні цілі і завдання прозорими. Прозорість у даному випадку має допомогти урядам віднайти кілька різних способів досягти відмінного освітнього статусу. З класифікацією, яка здатна описати всі відповідні завдання вишу, стане легше слідувати різноманітним стратегіям і здобувати репутацію з різними видами діяльності [11, с. 82–83].

• *Класифікації мають реагувати на те, що класичні юридичні визначення типів вищих навчальних закладів більше не працюють достатньою мірою.* Класичні системи класифікації освітніх інституцій [1, с. 46] на разі не є ефективними, вони потребують більше багатовимірного адаптаційного погляду на сучасну освіту [4, с. 63–72]. Багатовимірний класифікаційний підхід є необхідним, оскільки, по-перше, дозволить виокремити подібності та відмінності в без ви-

ключення усіх вишах, юридичні типи яких можуть бути однаковими. По-друге, правовий статус ВНЗ визначається на момент створення інституту, але розвиток його продуктивності може призвести до ситуації, коли установа буде краще вписуватися в інший інституційний тип. По-третє, у ситуації міжнародної конкуренції стає важко працювати з традиційними великими юридичними типами тому, що різні країни будуть пропонувати різні ідеї про те, що певний тип, зокрема, означає [3, с. 152].

Становлення диференційованої класифікаційної системи європейського освітнього ландшафту є необхідним явищем, до якого має бути готовою й українська академічна спільнота [2, с. 42–45]. Наразі українська класифікаційна система не є настільки гнучкою та не відображає усіх особливостей, переваг і відмінностей різних вітчизняних ВНЗ. У зв'язку з цим виникає потреба в рецепції іноземного досвіду в класифікаційному питанні, яке є одним з центральних предметів обговорення у європейському освітньому просторі.

Отже, у межах представленого дослідження ми провели загальний теоретичний аналіз підстав, принципів, передумов і труднощів здійснення інституційної класифікації в освітньому ландшафті Європи. Формування єдиної системи класифікації в Європі продиктоване об'єктивною соціально-економічною необхідністю. Різноманіття освітніх інституцій наразі є однією з головних переваг на ринку педагогічно-наукових послуг, а створення новітньої багатовимірної системи класифікації дозволить підтримати якісне розмаїття закладів і профілів у межах відповідного освітнього ландшафту.

Мультивимірна класифікація освітніх інституцій повинна бути здійснена на фоні поліцентричного освітнього дискурсу, який зорієнтований на конструктивне зіткнення різних та багатьох політичних стратегій і цінностей. Гетерогенізація політичного фону європейської освіти має підтримати диверсифікаційні процеси всередині системи, що забезпечить вихід на вищий рівень

у якості та доступності наукових і навчальних послуг. Класифікація є засобом картографії європейського освітнього ландшафту, а отже, як і будь-яке інше картографування, вона повинна дотримуватися балансу між множиною інформативності та ясністю розуміння в очах усіх суб'єктів освітньої практики. У зв'язку з цим надзвичайно важливим є дотримання прагматичних принципів багатомірної класифікації, що вказують на об'єктивність,

багатозначність, ліберальність і гнучкість вихідної структури.

Водночас багатомірною класифікацією інституцій вищої освіти повинна бути готовою до подолання специфічних труднощів, пов'язаних з кількісною та якісною мінливістю національних освітніх систем, із суперечностями між класичним та новітнім підходом до академічного різноманіття, а також з розмаїттям учасників освітньої практики.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Іванюк І.** Освітня політика / І. Іванюк. – К. : Туксон, 2006. – 172 с.
2. **Касьянов Г.** Система освіти України 1990 – 2014 : аналітичний звіт / Г. Касьянов. – К. : Туксон, 2015. – 52 с.

REFERENCES

1. **Ivaniuk I.** Educational policy / Irina Ivaniuk. – K. : Tucson, 2006. – 172 p.
2. **Kasyanov G.** The educational system of Ukraine 1990 – 2014 : analytical Review / Georgiy Kasyanov. – K. : Tucson, 2015. – 52 p.
3. **Archer L.** Higher Education and Social Class / Louise Archer. – N-Y : "RoutledgeFalmer", 2003. – 227 p.
4. **Barnett R.** Higher Education: A Critical Business / Ronald Barnett. – B. : Open University Press, 1997. – 206 p.
5. **Bartelse J.** The European Higher Education Classification: Objectives and Concepts / Jeroen Bartelse, Frans van Vught // Mapping the Higher Education Landscape. – Twente : Springer, 2009. – P. 57–71.
6. **Beals R. A.** Classification and Pay Plans for Libraries in Institutions of Higher Education / Ralph A. Beals // The Library Quarterly. – Vol. 14, No. 2. – P. 178–179.
7. **Joughin G.** Assessment, Learning and Judgement in Higher Education / Gordon Joughin. – W. : Springer, 2009. – 233 p.
8. **Triventi M.** Higher education regimes: an empirical classification of higher education systems and its relationship with student accessibility / Moris Triventi // Qual Quant. – 2013. – Vol. 3, Issue 1. – P. 53–61.
9. **Van Vught F.** Diversity and Differentiation in Higher Education / Frans van Vught // Mapping the Higher Education Landscape. – Twente : Springer, 2009. – P. 1–17.
10. **Van Vught F.** Mission diversity and reputation in higher education. / Van Vught Frans // Higher Education Policy. – 2008. – 21(2). – P. 151–174.
11. **Ziegele F.** Classification of Higher Education Institutions: The European Case / Frank Ziegele // Pensamiento Educativo. – 2013. – Vol. 50 (1). – P. 76–95.

Maria NESTEROVA

PhD in Philosophy,
Associate Professor of the Department
Management, Information-Analytical
Activity and European Integration,
National Pedagogical Dragomanov University

Кандидат філософських наук,
доцент кафедри управління, інформаційно-
аналітичної діяльності та євроінтеграції,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

Ключові слова: європейські студії,
когнітивні технології, освіта, трансвер-
сальні компетенції.

У статті розглянуто імплементацію європейських студій щодо інноваційних когнітивних технологій, що базуються на принципах інтерактивності візуальних комунікацій (IVCTs), в систему вищої освіти. Показані ці типи технологій, а також їх вплив на розвиток трансверсальних компетенцій. Основні трансверсальні компетенції пов'язані з творчістю та проблемами віртуальної реальності. У статті окреслено основні завдання щодо поліпшення європейських досліджень імплементації нових когнітивних технологій в українську систему вищої освіти.

УДК 37.013.3:378(4)

EUROPEAN STUDIES OF INTERACTIVE VISUAL COMMUNICATIVE TECHNOLOGIES (IVCTS) IN HIGH EDUCATION

© Nesterova M., 2016

Problem analysis. Socio-economical global crisis challenges for the new innovation approach in education and upper-education of the specialists in the future creative economics. First of all this is a challenge for the system of high education. While the concept of “triple L” (LLL) – long life learning is suited to the innovative creative society. Anyway, it means to change the educational system of it's as creative. This is not only special course for the development of creative tools and approaches. The main task of modern high education (in particular) to prepare new learners for the current global realities. The core problem is changing of cognitive niche of humans. Especially young people are living in informational, digital society, mostly in virtual reality. Social reality is very non-stable with the high level of uncertainty. It actualises the problem of proper decision making and creative thinking. New generation needs higher thinking, higher cognitive effectiveness. Mainly it concerns of creativity, creative thinking. Forming creative economy demands creative actors. Thus, it leads to the problem of proper changes and innovations in the educational system. Education policies and curricula aim to incorporate a broad range of skills and competencies necessary for learners to suc-

successfully navigate the changing global landscape. “Transversal competencies”, sometimes referred to as “21st Century skills”, are broad based skills that aim to meet these challenges, such as technological advances and intercultural communication. Education policies and curricula aim to incorporate a broad range of skills and competencies necessary for learners to successfully navigate the changing global landscape [2].

Stages of problem development. Interactive Visual Communicative Technologies (IVCTs) – are the set of technologies which are based on the using of the most powerful visual cognitive channel. All these technologies aimed for the creativity development. Also they deeply involve students in interactive processes of teaching & learning for better results in education for better cohesion, teambuilding and social intellect training.

The objective of the above approach is implementation of ICT technologies of visualization successfully applied in the gaming, design, marketing & business spheres into the high education. There are technologies of video scribing, doodle video, serious games, graphic facilitation and art scribing which could be successfully connected with teaching & learning processes. They will help to increase a cognitive effectiveness, social cohesion in education, motivation and involvement in teaching & learning processes. These techniques will allow starting education from the youngest students and successfully educating them by creating of motivated learning dimension. So, these IVCTs will strengthen the concept of secondary and high education. The problem of youth motivation to learning is actual not only for Ukraine but for Europe too. Also this approach will help to solve the problem of social cohesion by education of various groups of students (with different social and cognitive styles).

Implementation of the visual technologies in the educational processes started very early. For instance, the predecessor of modern visual presentation technologies (like Microsoft Power Point or Prezi) – Kamishibai theatre. Kamishibai is part of an ancient visual

storytelling tradition that originated during the 12th century in Buddhist temples in Japan (kami = paper, shibai = drama; paper dramas). Monks there used picture scrolls to pass moralistic stories to a largely illiterate audience. Traditionally it is a small theatre box in which large prints can be inserted. On the back of these prints is a story that the kamishibai narrator reads or tells: image and language coincide perfectly. A kamishibai story is reminiscent of delayed animation. For thirty years, from 1920 to 1950, this narrative technique was all the rage in Japan; it was the forerunner of the popular manga culture. For the past several years, this unique narrative form has made a global comeback not only in Japan but in Europe. Kamishibai stories for educational purposes are still being published and can be found in schools and libraries throughout Japan and more recently, through the efforts of Kamishibai for Kids, in the United States and Canada. (www.kamishibai.com). It is very popular in kindergartens and various types of schools. It is connected with the one of main task of education – morality and sense making. The main approach is to develop thinking of the students, to increase the level of their cognitive ability. And the one of the efficient methods is implementing of philosophy in the system of high education. This approach is well-known in the pedagogics. PHILOSOPHY FOR CHILDREN (P4C) is a worldwide educational movement that began in 1972 with the work of Professor Matthew Lipman and colleagues at the IAPC. Lipman wrote special “philosophical novels” for use with children and comprehensive “manuals” of accompanying resources. He also suggested the “community of inquiry” as an appropriate method and aim of P4C. Now Philosophy for Children is practiced in more than thirty countries around the world (www.P4C.co.uk). Doubtless, this approach with the proper impact of visualization should be implemented (in accordance with the age psychology and axiology) into the system of high education. Luck of values platform for the successful adaptation and personal self-development of youth is the one of the most fun-

damental and painful problem nowadays. The above mentioned transversal competences include the sense-making competence as the important one of them.

Really, IVCTs in education and training are key factors in the development of transversal competences as the base of the European educational policy. In general, the main goal of education is to adopt student to the success activities in the complex, non-stable society (do not forget about challenges of the virtual and augmented realities). To date, no consensus has been reached for referring to non-academic skills, non-cognitive skills, 21st century skills, or transversal competencies, and this is reflected in the reports from the respective countries and economies. In the report from the Philippines, the term used is “non-cognitive skills”. In its report “Future Work Skills 2020” the Phoenix Research Institute has identified these transversal skills and defined them in ten large blocks of competences” [2]. These competences are as follows: **Sense-Making, Social Intelligence, Adaptation thinking: Intercultural competences, Computational thinking, Transdisciplinarity, Design mentality, Cognitive load management, Virtual collaboration.**

The European educational policy oriented to develop these important and useful skills. Some of them are well-known but changed a little. So, strategic thinking is very important cognitive competence but it is transferred to the more complex and actual competence of **Sense-Making**. We can define it as the ability to find the deepest or most significant meaning of what is being expressed. That means the competence to synthesize the key points that help to create a unique viewpoint before taking decisions. This is sort of “mix” between strategic thinking, proper decision making and creativity. And Interactive Visual Communicative Technologies should be the most important tool in the process of development and dissemination of sense.

The integral parameters of successful interpersonal communications are base of the competence of **Social Intelligence**: the ability to connect with other people deeply and directly,

to detect and stimulate the desired reactions and interactions. Socially intelligent employees know how to rapidly evaluate the emotions of people around them and adapt their words, tone and gestures. As a result, this is a key skill for working together and building relationships of trust, and it is necessary for getting along with groups of people in different contexts.

The information society demands the competence of **Computational thinking**: the ability to translate large amounts of data into abstract concepts and understand reasoning based on data. As the quantity of data that we have available to us increases exponentially, many more functions will require computational thinking skills in order to make sense of this information

In the behavior economics, managing cognitive patterns of social activities, there is very actual the competence of **Mastering the new media**: the ability to evaluate critically and develop content that uses the new media forms, using those media for persuasive communication. The coming generation of workers will have to have fluent competences in differing formats such as video, be capable of “reading” and evaluating information critically, and communicating it through a number of different channels.

The modern situation demands becoming experts in recognizing what way of thinking each task requires and reconditioning the working environments to improve that ability to carry them out. So, very important the competence of **Design mentality**: the ability to represent and develop tasks and work processes in order to get results.

In the conditions of unlimited flows and dimensions of information extremely useful the competence of **Cognitive loads management**: the ability to discriminate and filter out the important information, and to understand how to make the most of current knowledge using a variety of tools and techniques. Everyone has to develop their own technique to deal with the problem of cognitive overload.

In the nearest future will be the most appropriate competence of **Virtual collabora-**

tion: the ability to work productively, to enhance participation, and demonstrate a presence as a member of a virtual team now that ICT makes it easier than ever to work, share ideas and be productive in spite of physical separation [2].

There is very important direction of the development of transversal competences – implementation of their forming into the educational processes. Trends and challenges in integrating transversal competencies into education should be considered and applied in the Ukrainian educational policy.

All terms broadly refer to and encompass skills, competencies, values, and attitudes required for the holistic development of learners, such as: collaboration, self-discipline, resourcefulness, and respect for the environment [2]. So, it means that new approaches which are aimed on its development should be implemented into the system of high education. The IVCTs are the effective tools on this matter.

Many organizations in Europe have taken an interest in the problems of improvement of high education by implementing new approaches. For instance, National Learning and Work Institute (England and Wales) situated in UK is one of them. This is the one of the organisers of Festival of Learning. Festival of Learning is part-funded by the European Social Fund (ESF) to help promote ESF activities and successes in the field of educational policy support. The ESF is a European Union initiative that supports activities to extend employment opportunities and develop a skilled workforce. Established by the European Union, the European Social Fund helps local areas stimulate their economic development by investing in projects which will support innovation, businesses, skills development, job creation, social inclusion and local community regenerations. This is a sufficient financial support of high education because of investing over 2.5 billion in England in the 2014-2020 programme to extend employment opportunities and develop a skilled workforce for students (<https://www.festivaloflearning.org.uk/info/european-social-fund>).

The recent project supported by EU in the frame of the Seventh Working Programme of Horizon 2020 – “Idea Garden”. This is the project based on the motivation to better support creative practices and the goal to bridge the gap between traditional, often fuzzy, non-linear work practices and the available ICT infrastructure. The idea is to implement a creative learning environment which will consist of state of the art hard and software technologies that assist during all phases of the creative process (<http://idea-garden.org/>). This is a response of educators to the demands of creative economics.

Unsolved parts of the problem. The problem of new technologies in the system of high education is very actual because of increasing social problems. In particular, the problem of social cohesion and its educational background is very close to the modern European integration processes. So, today there is a growing understanding of the need to promote the European integration and EU Studies more enthusiastically and broadly; as well as build networks with colleagues in Ukraine and abroad. Therefore, to create interest in the EU and constitutes the basis for future poles of European knowledge, particularly in the implementation of EU Educational Policy principles and innovations in Ukraine. It is necessary to teach the EU issue students who do not study specifically on European issues, for instance, the future specialists for creative industries.

Goal of research. It is necessary to find methodological foundations for the implementation of Interactive Visual Communicative Technologies (IVCTs) both as advanced courses and important educational tools into the system of high education in Ukraine. This process should be based on the relevant aspects of European educational policy (including social cohesion and transversal competences studies). The main task is the dissemination of this direction of educational policy cognitive principles. For this purpose it is important to promote discussion and reflection on EU issues, including understanding the concept of the European high education policy, its funda-

mental principles, Ukrainian opportunities to implement the European experience via discussion, learning of theoretical materials and practical tools.

Problem research. Innovations in high education should be based on the latest scientific researches, approaches and technologies. Therefore the one of the most perspective direction is cognitive. Cognitive technologies in education based on multimodal learning, embodied cognition and interactive-learning framework. Cognitive technologies aimed to cognitive effectiveness improvement not using of new neurotechnologies (neurodevices) but training of various mental abilities (neurobics, eidetic and mnemonics). Cognitive technologies based on practical technologies of interactive communication (facilitation, mediation, active-learning based case studies, serious games, etc.). Implementation of the IVCTs has to take into consideration the basic cognitive mechanism. This cognitive mechanism is the game – through the game, as shows evolutionary epistemology, a person learns and develops. In addition, the game is one of the most emotionally deep, exciting process not only for children and young people but also for adults. This specificity of our cognitive system is successfully taken into account in "the experience economy", "economy of entertainment". The existing trend of development of social reality reflected in this area – "virtual offset": more and more games are transferred to virtual reality, and even in the space of social networks. The development of technology speeds up this process – right now there are gamers devices that combine the real physicality of the player with a virtual "avatar". Helmets for the other sensory experiences of reality are improving very quickly, along with a variety of devices that enhance our cognitive capabilities (for example, see or hear in the human range). But even without these devices a virtual game captures an increasing number of people. According to estimates of the Association of interactive computer programs back in 2006, they played about 146 million people, representing 60% of the US population [1, p. 102].

Gamification is intensively spread in the education system. An important aspect of applying a particular category of games (including in education) is in focus of interests of the company Serious Games – the Serious Games Society (www.seriousgamesociety.org). Last year the Serious Games Society conducted the international conference on The Games and Learning Alliance conference (GALA 2015), which was dedicated to scientific and applied researches and developments in the field of "serious" games. They are considered as a useful and effective tool for better learning, study, training, and evaluation in the education system. Sure, they could be considered as the brightest sample of IVCTs.

The normal practice of using innovative IVCTs is video scribing in the education processes. It is really practical because of possibility in a 5 steps to create your own whiteboard video (<http://www.videoscribe.co>). The same approach proposes another companies like Sparkol - Doodle Video, etc. This is sort of a new type of kamishibai: an interactive approach in drawing the pictures and following speech.

It is very actual that the above cognitive educational technologies (IVCTS) are aimed to the involvement and motivation for learning of youth. Video and graphic connects with young people. Multimedia whiteboard videos aren't just fun – they're shown to grab attention, invite engagement and boost retention for exams. Also it will help to empower teachers by using IVCTs (VideoScribe in particular) to illustrate complex ideas. IVCTs will bring dry topics alive, teach storytelling, design and media, to learn IT skills. The results of the application of the above cognitive educational technologies – new educational tools, new approach for subject education, methodological courses for supervision and upper-qualification of teachers (especially of high education schools). All these technologies will positively impact on creativity and social cohesion development of all subjects of educational sphere.

Conclusions and perspectives of further researches. New educational paradigm offers the

concept of cognitive effectiveness and how to reach it through educational technologies. It includes topics of creative thinking, teambuilding abilities, effective decision-making, engagement in the learning and teaching processes, cognitive skills improvement, etc. The idea is application of Interactive Visual Communicative Technologies in to the system of education. It will change the existing approach to the teaching and learning in secondary schools and pedagogical universities. The perspective direction of further researches is to find a methodological base for the platform for realization of innovative services for educational programs: integration of flexible teaching methods, the latest hardware and software, digital

3D-objects and multimedia content and elements of augmented reality.

Also the focus on transversal competences and their development by the way of applying the IVCTs as cognitive technologies in education will improve the process of real European integration for Ukraine. First of all it leads to the theoretical and practical implementation of European studies on the matters of educational policy, creativity, European values, cognitive effectiveness, etc. To increase social and personal impact it is necessary to deliver tailor-made courses on IVCTs. And EU issues on this matter should be relevant not only for students of high education institutions but for graduates in their professional life.

REFERENCE

1. **Small G., Vorgan G.**, Brain on-line. Human in the Internet epoch/ Gary Small, Gigi Vorgan, translated by B. Kozlovsky from the original (Brain. Surviving the technological alternation of the modern mind, 2008). – M.: KoLibry, Azbuka-Atticus, 2011 – 353 p. – (Galileo).

2. Ten transversal key competences. [Online source] – The way of access : <https://blog.jobfraternity.com/2015/07/20/ten-transversal-key-competences/>

РЕФЕРАТИВНЫЙ ОБЗОР СТАТЕЙ НОМЕРА

СТРАНИЦА ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Виктор АНДРУЩЕНКО, Денис СВИРИДЕНКО

АКАДЕМИЧЕСКАЯ МОБИЛЬНОСТЬ В УКРАИНСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ: РЕАЛИИ, ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ..... 5

В статье анализируются проблемы имплементации академической мобильности в украинском пространстве высшего образования. С методологических позиций философии образования авторы диагностируют факторы, снижающие количественные и качественные показатели программ академических обменов, и предлагают меры, которые должны способствовать процессам актуализации академической мобильности и, соответственно, наполнить вхождение в Европейское пространство высшего образования реальным содержанием.

Ключевые слова: академическая мобильность, модернизация образования, инновационное развитие, Европейское пространство высшего образования, Болонская декларация, Педагогическая Конституция Европы.

ФИЛОСОФИЯ ОБРАЗОВАНИЯ XXI: ПОИСК ПРИОРИТЕТОВ

Тамара Кирик

ЭТОС ВЫСШЕГО МЕДИЦИНСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ЭПОХИ СТАГНАЦИЙ И ОБЩЕСТВЕННЫХ ИЗМЕНЕНИЙ 12

Отмечен факт быстрого кадрового и количественного развития медицинской сферы в мире и возникновение многих неожиданных этических и других проблем. На основе новых данных исследованы истоки профессии врача, причины появления гуманизма и европейской медицинской деонтологии как целостного этоса. Рекомендовано внести в курсы истории медицины археологические и генетические факты об участии праукраинцев в европейском развитии с самых его начал. Предложено оригинальное объяснение появления нежелательных тенденций в европейской и украинской медицинской деятельности, в фундаменте этоса. Выказано мнение о необходимости изучения в Украине появления в Европе неогуманизма.

Ключевые слова: кризис цивилизации, профессия врача, античная медицина, итальянский гуманизм, европейская деонтология, американизация медицины, угрозы этосу, неогуманизм.

Инна КНЫШ

КОМУНИКАЦИОННЫЕ И ИНФОРМАЦИОННЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ..... 18

Характер и направленность образования и воспитания в обществе определяются состоянием, потребностями и развитием общественной жизни. Накопление, наследование и сохранение научных знаний, культурных и духовных ценностей, моральных норм вырабатывается в диалогическом континууме, в бинарной оппозиции «субъект – субъект» образования и воспитания, где, с одной стороны, четко прослеживается назначение Учителя (Преподавателя), с другой – ожидается результативность и качество того, кто выступает в ипостаси субъекта образования и воспитания, в данном случае как сам Учитель (Преподаватель), так и Ученик (Студент). В статье рассматривается поиск, разработка и внедрение коммуникационных и информационных технологий в образовании преподавателями, а также их влияние на развитие образования и воспитания с позиции: «Учитель (Преподаватель) – Учитель (Преподаватель)», «Учитель (Преподаватель) – Ученик (Студент)» и «Ученик (Студент) – Ученик (Студент)».

Ключевые слова: образование, воспитание, «субъект – субъект», коммуникационные и информационные технологии, «Учитель (Преподаватель) – Учитель (Преподаватель)», «Учитель (Преподаватель) – Ученик (Студент)» и «Ученик (Студент) – Ученик (Студент)».

Елизавета ПОДОЛЬСКАЯ, Александр НАЗАРКИН

**ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ: НОВЫЕ ВЫЗОВЫ, РИСКИ
И РЕГИОНАЛЬНЫЕ ИЗМЕРЕНИЯ..... 25**

В статье осмысливаются современные вызовы и анализируется ситуация в сфере образования Харьковского региона. Раскрывается образовательный потенциал Харьковщины в контексте повышения конкурентоспособности региона, анализируются экономические и социокультурные предпосылки развития образовательного пространства области в новых исторических условиях. На основе определяющих тенденций в сфере образования описывается современная образовательная парадигма и направления модернизации образования в Харьковском регионе. Оценивается практический опыт Харьковского гуманитарного университета «Народная украинская академия», где почти двадцать пять лет осуществляется эксперимент по введению уникальной модели непрерывного образования.

Ключевые слова: децентрализация, конкурентоспособные специалисты, органы общественного самоуправления, рынок труда, цивилизационная модернизация.

НОВЕЙШАЯ НАУКА И СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

Анатолий ПОХРЕСНИК

НАУКИ И ВЫСШЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ ВЧЕРА, СЕГОДНЯ И ЗАВТРА 31

В статье исследована история появления и развития целостных образовательно-научных комплексов как средства воплощения в жизнь лозунга «Знание – сила». Указано на положительные и отрицательные черты такого комплекса в Советском Союзе. Изложены причины быстрого упадка лидерства точных наук и на постсоветском пространстве, и в большинстве развитых стран. Рассмотрена научно-исследовательская деятельность в 25 государствах мира, и на основе абсолютного ее объема составлен рейтинг качества (относительной интенсивности). Лидерами оказались Швейцария, Сингапур, Израиль, США и Великобритания. Указано, что высшее образование в ближайшие годы испытает радикальное изменение не из-за Интернета, а благодаря появлению совершенно новых источников энергии и 3D-принтеров. Для Украины наиболее важным станет изменение содержания высшего образования, а не выполнение структурных требований Болонского процесса. Стратегия экономического прогресса должна строиться на солнечной энергетике и 3D-принтерах

Ключевые слова: высшее образование, науки, образовательно-научный комплекс, качественные научные исследования, солнечная энергетика, 3D-принтеры, ориентация высшего образования.

Андрей ГРИНЬКИВ

МЕТАКОГНИТИВНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В КОНТЕКСТЕ

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ИННОВАЦИЙ 37

Анализируется ряд метакогнитивных исследований, выводы которых дают возможность для создания качественно новых образовательных технологий. Автор рассматривает взаимосвязь учебных способностей с метакогнитивными процессами, проблемы метакогнитивного мониторинга, влияние метакогнитивных способностей на понимание текста. Метакогнитивная теория рассматривается как потенциал для преподавателей, а новейшие исследования метакогнитивных процессов предпосылкой образовательных инноваций.

Ключевые слова: метакогнитивный, исследование, образование, инновационные технологии, учебные способности, метакогнитивный мониторинг, метакогнитивная регуляция.

ВРЕМЯ РЕФОРМ: МЕТОДОЛОГИЯ И МЕТОДИКА ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

Петр СИКОРСКИЙ

**ПРИНЦИПЫ МОДЕЛИРОВАНИЯ НОВЫХ КОНТРОЛЬНО-ОЦЕНОЧНЫХ СИСТЕМ
И ИХ ПРИМЕНЕНИЕ В СРЕДНИХ И ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ..... 44**

В статье рассматриваются важные проблемы учебно-воспитательного процесса, касающиеся контроля за состоянием обучения субъектов учения, а также оценки их знаний. Контроль и оценка являются определяющими составляющими педагогического процесса. Хорошо продуманная контрольно-оценочная система, которая дает объективные результаты, будет наиболее мощным мотивационным компонентом в обучении учащихся и студентов. Для моделирования эффективных контрольно-оценочных систем обосновывается система дидактических принципов (природосоответствия, научности, доступности, демократичности и преемственности). Критически анализируется 12-бальная шкала оценивания в средней школе и критерии оценки знаний учащихся.

Ключевые слова: учебный предмет, контроль, оценивание, 12-бальная шкала оценивания, формы проведения контроля, контрольно-оценочная система, учебные параметры, структура знаниевых компонентов, критерии оценивания, шкала оценок, интервальная шкала перехода к оценке, формы локального контроля, формы итогового контроля.

Юрий СКИБА

КЛАССИФИКАЦИЯ МЕТОДОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ..... 51

В статье обобщены существующие классификации методов педагогического исследования. Предложено усовершенствованную классификацию методов педагогического исследования, в которой выделено четыре группы: организационные, теоретические, эмпирические и обработки данных. Организационные методы направлены на выявление научной проблемы или задания, которые требуют исследования. Теоретические методы направлены на аргументированное и логически обоснованное разрешение научного задания или проблемы на основе глубокого и всестороннего теоретического анализа. При помощи эмпирических методов обеспечивается накопление, фиксация, классификация и обобщение исходного материала для дальнейшей разработки педагогической теории. Методы обработки данных дают возможность количественно оценить предметы и процессы исследования, точно анализировать и прогнозировать их проявление, подтвердить эффективность предложенной системы, технологии, модели и т. п.

Ключевые слова: классификация, принципы классификации, методы педагогических исследований, организационные методы, теоретические методы, эмпирические методы и методы обработки данных.

Оксана БАШТОВЕНКО, Геннадий ЯРЧУК

ИННОВАЦИОННЫЙ ПОДХОД К ФИЗИЧЕСКОМУ ВОСПИТАНИЮ

В ФОРМИРОВАНИИ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ 60

Необходимость и важность физической культуры в вузе требует нового подхода к организации учебного процесса. Его важной составляющей является обоснование и подтверждение роли физической культуры в сохранении и укреплении здоровья, поддержании высокого уровня психофизической подготовленности, необходимой для самостоятельного использования средств физической культуры в сознательном формировании здорового образа жизни.

Ключевые слова: физическая подготовка, здоровый образ жизни, мотивации, инноватика.

ГУМАНИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ

Александр НАЙДЕНОВ

РЕАЛИЗАЦИЯ УКРАИНСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕИ В ВЫСШЕМ

ОБРАЗОВАНИИ В УСЛОВИЯХ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА 66

В статье предлагается видение содержания высшего образования Украины для успешной организации информационного общества на основе украинской национальной идеи. Отмечается, что возможность создания общества, отвечающего современным требованиям, будет зависеть от того, насколько правительству удастся превратить украинские высшие учебные заведения в храмы образования, культуры и морали, сделать их мощным фактором консолидации украинского общества, в котором идет подготовка специалистов, способных к иденти-

кации (и самоидентификации), и создания науки на основе ценностей, которые наработаны предыдущими поколениями.

Ключевые слова: консолидация, идентичность, самоидентификация, инновация, человекоцентризм, государственность, соборность, интеллектуальность, искусство жить, квазидивилизация, фарисейство.

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ

Сергей ТЕРЕПИЩИЙ

КЛАССИФИКАЦИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ЛАНДШАФТОВ ЕВРОПЫ 73

В статье рассматривается проблема классификации европейского образовательного ландшафта сквозь призму прагматического значения многообразия академических институтов в современном мире. Автор доказывает тезис, по которому четкая, а главное – многомерная классификация особенностей различных образовательных систем и субъектов в Европе и в Украине не только не повредит их идентичности, но и подчеркнет их самобытность, что привлечет как местного, так и иностранного абитуриента. Кроме того, введение таких структур откроет новые горизонты для сравнительного согласования между различными образовательными институтами, что в свою очередь повысит пластичность и качество полученных знаний. Реализация данной цели становится возможной при соблюдении специфических принципов многомерной классификации, которым в статье уделяется особое внимание.

Ключевые слова: образовательный ландшафт, академическое разнообразие, многомерная классификация, образовательная система, академическая свобода.

Мария НЕСТЕРОВА

ЕВРОПЕЙСКИЕ СТУДИИ ИНТЕРАКТИВНЫХ ВИЗУАЛЬНЫХ КОММУНИКАТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ (ICVTs) В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ 80

В статье рассматривается европейский подход к внедрению новых когнитивных технологий, основанных на визуальных интерактивных принципах коммуникации (ICVTs), в систему высшего образования. Показаны эти типы инновационных технологий, их влияние на развитие трансверсальных компетенций. Также очерчены основные трансверсальные компетенции, связанные с творчеством и проблемами виртуальной реальности. В статье обозначены основные задачи по внедрению результатов европейских исследований применения новых когнитивных технологий в украинскую систему высшего образования.

Ключевые слова: когнитивные технологии, образование, трансверсальные компетенции.

ABSTRACTING REVIEW OF JOURNAL ARTICLES

EDITOR IN CHIEF'S PAGE

Viktor ANDRUSHCHENKO, Denys SVYRYDENKO

ACADEMIC MOBILITY IN THE UKRAINIAN HIGHER EDUCATION AREA:

REALITIES, CHALLENGES AND PROSPECTS..... 5

The article analyzes the problems of academic mobility implementation at the Ukrainian higher education area. Using the methodological approaches of philosophy of education authors diagnose the factors that reduce the quantity and quality of academic exchange programs. The authors propose the measures to promote the processes of academic mobility actualization and grant the real content for processes of integration into the European Higher Education Area.

Keywords: academic mobility, modernization of education, innovation development, European Higher Education Area, Bologna Declaration, Pedagogical Constitution of Europe.

PHILOSOPHY OF EDUCATION XXI: SEARCH FOR PRIORITIES

Tamara KIRYK

THE ETHOS OF HIGHER MEDICAL EDUCATION IN THE ERA OF STAGNATION

AND SOCIAL CHANGE 12

The fact of rapid staff and quantitative development in medical sector in the world is outlined and the emergence of many unexpected ethical and other problems is specified. On the basis of new data sources of the medical profession origin and the causes of humanism and European medical deontology as a holistic ethos have been studied. It is recommended for the course on history of medicine to include archaeological and genetic evidences about the involvement of pre-Ukrainians in the European development since the very beginning. An original explanation of undesirable trends in the European and Ukrainian medical activities in the foundation ethos is proposed. The need to study the European neo-humanism in Ukraine is proved.

Keywords: crisis of civilization, the medical profession, antique medicine, Italian humanism, European deontology, americanization of medicine, threats for ethos, neo-humanism.

Inna KNYSH

COMMUNICATION AND INFORMATION ASPECTS OF MODERN EDUCATION

AND TRAINING 18

The nature and direction of education in a society are defined by the state, needs and the development of social life. The accumulation, inheritance and preservation of scientific knowledge, cultural and spiritual values, moral standards are producing in dialogue continuum in binary opposition "subject – subject" of education and training, which, on the one hand, clearly vivid the purpose of Teacher (Lecturer) on the other hand – the expected performance and quality of that, who serves as a subject of education and training, in this case – as a Teacher (Lecturer) and Student. In the article the author reviews the search, development and implementation of communications and information technologies in education, as well as their impact on the education and training from the position: "Teacher (Lecturer) – Teacher (Lecturer)", "Teacher (Lecturer) – Student" and "Student – Student".

Keywords: education, "subject – subject", communication and information technologies, "Teacher (Lecturer) – Teacher (Lecturer)", "Teacher (Lecturer) – Student" and "Student – Student".

Elizaveta PODOLSKA, Oleksandr NAZARKIN

DECENTRALIZATION OF EDUCATION: NEW CHALLENGES, RISKS

AND REGIONAL CHANGES 25

The article is concerned with modern challenges and analyses the educational situation in Kharkov Region. Kharkov Region's educational potential in context of the region's competitiveness growth is researched; economic and sociocultural background for the development of the region's educational space in the new historical conditions is analyzed. Modern educational paradigm and directions for modernization of education in Kharkov Region are described on the basis of the outlined main tendencies in the educational sphere. The article also evaluates the practical experience of Kharkov University of Humanities 'People's Ukrainian Academy', where an experiment on the formation of a unique model of life-long education has been conducted for about twenty-five years.

Keywords: decentralization, competitive specialists, local government bodies, labor market, civil service modernization.

MODERN SCIENCE AND CONTEMPORARY EDUCATION

Anatolii POKHRESNYK

SCIENCES AND HIGHER EDUCATION YESTERDAY, TODAY AND TOMORROW31

The article examines the history of the emergence and development of holistic educational and scientific complexes as the means for realization of the slogan "Knowledge is power". It is indicated on the positive and negative features of such complex in the Soviet Union. The reasons for the rapid decline of the leadership of the exact sciences in the post-Soviet space and in the most developed countries are set out. Research activity in 25 states of the world is considered and on the basis of a rating of its absolute volume the quality rating (relative intensity) is made. Switzerland, Singapore, Israel, the USA and Great Britain have appeared to be leaders. It is specified, that the higher education will test radical change during the next years not because of the Internet, but through occurrence of absolutely new energy sources and 3D-printers. For Ukraine change of the content of higher education will become the most important, not the performance of structural requirements of the Bologna process. Strategy of economic progress should be built up on solar power and 3D-printers.

Keywords: higher education, science, educational and scientific complex, high quality research, solar power, 3D-printers, orientation of higher education.

Andrii GRINKIV

METACOGNITIVE RESEARCHES IN THE CONTEXT OF EDUCATIONAL I

NNOVATIONS.....37

The article illustrates the metacognitive research findings that make it possible to create qualitatively new educational technologies. The author examines the relationship between academic abilities and metacognition, metacognitive monitoring problems, the influence of metacognitive abilities on understanding of texts. Metacognitive theory is considered as a potential for teachers and advanced study metacognition prerequisite for educational innovation.

Keywords: metacognitive, research, education, innovation technologies, training skills, metacognitive monitoring, metacognitive regulation.

THE REFORM: METHODOLOGY AND METHODICS OF EDUCATIONAL PROCESS

Petro SIKORSKI

MODELING PRINCIPLES OF THE NEW CONTROL AND EVALUATION SYSTEMS AND THEIR APPLICATION IN SECONDARY AND HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS.....44

The article deals with the important issues of the educational process concerning the monitoring of the learner's learning and the evaluation of their learning achievements. The monitoring and the evaluation are the basic components of the educational process. The well-designed control and evaluation system that gives objective results will be the most powerful motivational component in the learning of the students. The system of didactic principles (the natural accordance, the scientific abilities, the availability, the democracy and the continuity) is justified for modeling effective control and evaluation systems. 12-point scale evaluation is critically analysed in the medium scale and the criteria of the evaluating student's knowledge. With the using the well-grounded system of the modeling principles control and evaluation systems it is planned to offer and explore new control and evaluation systems.

Keywords: school subject, control, evaluation, 12-point scale of evaluation, forms of monitoring, control and evaluation system, educational settings, structure of knowledge components, evaluation criteria, grading scale, interval scale transition to assessment, forms of local control, forms of final control.

Yurii SKYBA

THE CLASSIFICATION of METHODS OF PEDAGOGICAL RESEARCH51

The article generalizes all existing classifications of methods of pedagogical research. It suggests an improved classification of methods of pedagogical research that consists of four groups of methods: organizational, theoretical, empirical and data management. Organizational methods are focused on detecting a scientific problem or a task that should be researched. Theoretical methods are focused on a substantiated and reasonable solution of a scientific task or a problem. The solution is

developed through deep and extensive theoretical analysis. By means of empirical methods it is provided an accumulation, fixation, classification and generalization of basic material to ensure further development of a pedagogical theory. Data management allows to assay the subjects and the research process, to analyze and forecast their activity, to confirm the efficiency of a given system, technology, model etc.

Keywords: classification, principles of classification, methods of pedagogical research, organizational methods, theoretical methods, empirical methods and data management methods.

Oksana BASHTOVENKO, Gennadyi YARCHUK

INNOVATIVE APPROACH TO PHYSICAL EDUCATION IN SHAPING

THE FOCUS ON A HEALTHY LIFESTYLE60

The necessity and importance of physical education in the University requires a new approach to the organization of the educational process. Its important part is reception of justification and reaffirmation of the role of physical activity in maintaining and improving health, maintain a high level of psychophysical preparedness required for self use means of physical culture in shaping the focus on a healthy.lifestyle.

Keywords: physical education, focus on healthy lifestyle, motivation, innovation.

HUMANIZATION OF EDUCATION AND TRAINING

Oleksandr NAIDIONOV

UKRAINIAN NATIONAL IDEA FOR HIGHER EDUCATION IN THE

INFORMATION SOCIETY66

The article suggests a new approach to the content of higher education in Ukraine for the successful organization of the information society on the basis of Ukrainian national idea. It is noted that the possibility of creating an updated society that will depend on how Ukrainian government will transform universities in the temples of education, culture and morals, make them powerful factor consolidating Ukrainian society. Universities have become a place of patriotic training of specialists. It is important to teach future professionals to create science-based values elaborated by many generations.

Keywords: consolidation, identity, self-identity, innovation, anthropocentrism, statehood, unity, intelligence, art of living, quasicivilization, hypocrisy.

FOREIGN EXPERIENCE

Sergii TEREPIYSHCHYI

CLASSIFICATION OF EUROPEAN EDUCATIONAL LANDSCAPE73

In the article the problem of classification of European educational landscape through the prism of pragmatic value diversity of academic institutions in the world is considered. The author proves the thesis on which clearly and multidimensional classification features different educational systems and actors in Europe and Ukraine will not hurt their identity, also it will emphasize specifics that will attract both local and foreign students. In addition, the introduction of such structures will open new horizons for comparative coordination between different educational institutions, which in turn will increase the flexibility and quality of the knowledge gained. Realization of this goal is possible under the terms of specific principles multidimensional classification, which in this study paid special attention.

Within the present study will be a general theoretical analysis of the grounds, principles, conditions and implementation difficulties in the classification of institutional education landscape in Europe. Formation of a single classification system in Europe is dictated by the objective of social and economic necessity. The variety of educational institutions in the case is a major advantage in the market educational and research services, and the creation of modern multidimensional classification system will support high-quality variety of institutions and structures under the relevant educational landscape.

By combining the role of educational landscape in a single classification, according to most European educators dialectically combined with the variety of European educational landscape. The dominant view in this regard states that features a clear classification of different educational systems and actors in Europe will not hurt their identity, bars rather emphasize their identity that will

attract both local and foreign students, and after time and increase the flexibility and quality the knowledge gained.

Ukrainian academic community for a long time took a course on Europeanization. With the introduction of our educational system into Bologna process, we have become direct participants in this discourse, in our case, and even more actualized because of its conflict with the Soviet tradition of the university and its rudiments.

Most modern scholars in the field of education policy considering the universal classification within higher education not as restrictive framework of education, but rather verification of administrative and political space for a variety of training programs and structures that would provide diversification in education useful and profitable.

Multi-dimensional classification of educational institutions should be implemented against the background of polycentric educational discourse that focused on constructive clash of different and many political strategies and values. Heterogenization political background of European education should support the diversification process within the system that will provide access to a higher level of quality and accessibility of scientific and educational services. Classification is a means of mapping the European educational landscape, and therefore, like any other mapping, it must maintain a balance between a plurality of information content and clarity of understanding in the sight of all subjects of educational practice. In this regard, it is very important compliance pragmatic principles multidimensional classification, indicating the objectivity, multitasking, liberal and flexibility of the original structure.

However, multivariate classification of higher educational landscape institutions must be ready to overcome the difficulties associated with specific quantitative and qualitative variability of national educational systems, the contradiction between classical and modern approaches to academic diversity, and with a width of participants in educational practice.

Keywords: educational landscape, academic diversity, multi-dimensional classification, educational system, academic freedom.

Marija NESTEROVA

EUROPEAN STUDIES OF THE INTERACTIVE VISUAL COMMUNICATIVE TECHNOLOGIES (IVCTS) IN HIGH EDUCATION80

The article considers the implementation of the European studies of new cognitive technologies based on visual interactive communication principles (ICVTs) into the system of high education. These types of technologies, their impact on the development of transversal competences have been shown. The main transversal competences connected with creativity and virtual reality challenges. The article marks main tasks on improvement of European studies of new cognitive technologies implementation in the Ukrainian high education system.

Keywords: education, European studies, cognitive technologies, transversal competences.

ДО УВАГИ АВТОРІВ ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ

1. Статті, що пропонуються до друку, мають бути написані спеціально для часопису «Вища освіта України», відповідати вимогам департаменту атестації кадрів МОН України до наукових праць і скеровуватися на потреби керівників і колективів ВНЗ, освітніх політиків, науковців й аналітиків. Не рекомендовано надсилати статті хрестоматійного чи примітивно-перелічувального характеру. Стаття обов'язково має містити авторську позицію з обраного питання чи теми. Новий авторський матеріал і незалежні висновки мають складати не менше третини статті. Оформлення статті має свідомо скеровуватися на ефективність сприйняття та економію часу в осіб, які будуть знайомитися з нею.

2. Редакція залишає за собою право доцільно скорочувати і виправляти текст статті, а також вносити уточнювальні зміни в назву.

3. За достовірність фактів, дат, назв і точність цитування повністю відповідальні автори.

4. Редакція не листується з авторами.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

Стаття не приймається до розгляду і повертається автору на відповідне доопрацювання у разі порушення хоча б одного пункту оформлення, відсутності фото та ін.

1. Статті приймаються у вигляді файлів у текстових редакторах MS Word for Windows (версії 6, 7 чи 98) електронною поштою. Електронна адреса редакції: wou@ukr.net

Графіки і малюнки (jpg або подібні варіанти) мають бути виконані чітко, займати окреме місце і не оточуватися текстом, формули – написані в звичайній математичній символіці, мати розмітку і відповідати формату журналу. Графічний матеріал подати також в окремому файлі. Автори мають піклуватися про легкість сприйняття матеріалу у чорно-білому варіанті.

2. Обсяг матеріалів (тексту, анотацій, літератури на усіх мовах та ін.) рекомендований у межах 20-22 000 знаків (включаючи пропуски) і не повинен перевищувати 24 000 знаків, чи 0,6 друк. арк. (близько 13-14 машинописних сторінок через два інтервали включно з таблицями, графіками і малюнками).

3. Стаття має бути підписана всіма авторами і супроводжуватися:

а) авторською довідкою за наведеною нижче формою. (З метою забезпечення об'єктивності зовнішнього рецензування в самій статті вказуються лише прізвища та ініціали авторів);

б) прізвищем та ім'ям, назвою статті, ключовими словами та стислою анотацією (300-400 знаків) українською, російською та (700-800 знаків) англійською мовами;

в) УДК.

4. Джерела (до 12-15) у списку літератури слід подавати за алфавітом у такому порядку: українською, російською, латиною. У посиланні на використане джерело зазначити порядковий номер джерела у списку та сторінку. Забороняється винесення посилань унизу кожної сторінки. Список має бути загальним і наводитися наприкінці статті. Рекомендовано спиратися на найновіші і найважливіші національні і зарубіжні джерела.

Увага! У зв'язку з включенням журналу до реферативної бази даних наукової періодики «Scopus» необхідно додати переклад списку літератури англійською мовою з максимальною акуратністю.

ФОРМА АВТОРСЬКОЇ ДОВІДКИ

1. Назва статті.

2. Адреса для листування, телефон, факс і електронна пошта для контакту.

3. Прізвище, ім'я, по батькові.

4. Науковий ступінь, вчене звання.

5. Місце роботи.

6. Посада.

Окрім того, додається електронне фото у двох-трьох версіях (jpg, tiff (300 pixel/inch) та ін.). Для сканування не приймаються неякісні фото, фото на рельєфному папері, вирізки з газет і журналів, принтерні роздрукування тощо.